

ΕΘΝΙΚΟ ΚΑΙ ΚΑΠΟΔΙΣΤΡΙΑΚΟ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΑΘΗΝΩΝ

ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ ΜΕΤΑΠΤΥΧΙΑΚΩΝ ΣΠΟΥΔΩΝ ΚΛΙΝΙΚΗΣ ΨΥΧΟΛΟΓΙΑΣ

ΜΑΘΗΜΑ: ΠΡΟΓΡΑΜΜΑΤΑ ΠΡΟΛΗΨΗΣ

ΣΗΜΕΙΩΣΕΙΣ ΠΡΟΣ ΤΟΥΣ ΜΕΤΑΠΤΥΧΙΑΚΟΥΣ ΦΟΙΤΗΤΕΣ

Διδάσκων: Σάββας Μπακιρτζόγλου, Ψυχολόγος του Κέντρου Κοινωνικής Πρόνοιας Περιφέρειας Αττικής (Κ.Π.Π.Α.Α), πρώην Θεραπευτήριο Χρονίων Παθήσεων Ανατολικής Αθήνας (Θ.Χ.Π.ΑΝ.Α), Υπουργείο Εργασίας και Κοινωνικής Πρόνοιας).

Εγκληματικότητα/Παραβατικότητα/Εγκληματολογία

Αθήνα 2015

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

1. Γενικά

2. Η Εγκληματολογία

3. Έγκλημα και τρέλα: οι θεωρήσεις

4. Περί της σεξουαλικής διαστροφής: μια ψυχαναλυτική οπτική. Η δημιουργική φαντασία του Μαρκήσιου De Sade.

5. Εγκληματολογία και ψυχανάλυση

5.1 Ο Dostoevsky η πατροκτονία και οι κρίσεις επιληψίας

5.2 Άλλες ψυχαναλυτικές απόψεις για την εγκληματικότητα.

6. Η κατηγοριοποίηση των εγκληματιών και των παραβατικών.

7. Η άμυνα της κοινωνίας κατά του εγκλήματος. Η προφύλαξη/προστασία της κοινωνίας. Η πρόληψη.

8. Οι εξορμήσεις ζωής-θανάτου (δεύτερη θεωρία των ενορμήσεων του Freud). Η καταστροφικότητα (βία).

8.1 Η επιθετικότητα στους σχιζοειδείς

8.2 Η επιθετικότητα στους παρανοϊκούς.

8.3 Η επιθετικότητα στους ψυχοπαθητικούς

9. Το ναρκισσιστικό πλήγμα

10. Η ερωτικοποίηση της βίας.

11. Η καταστολή της εγκληματικότητας

12. Σκέψεις επί της ανατομίας του «(δια)πράττειν» στις διαταραχές συμπεριφοράς: το παράδειγμα περιθαλπομένου στο Θ.Χ.Π.ΑΝ.Α

12.1. Οι παραπτωματικοί/περιθωριακοί περιθαλπόμενοι στο Θεραπευτήριο Χρονίων Παθήσεων Ανατολικής Αθήνας. Το φαινόμενο του αυτοεγκλεισμού.

12.1.1 Τα βασικά χαρακτηριστικά του πληθυσμού των περιθαλπομένων στο θεραπευτήριο.

12.1.2 Η περίπτωση του Στέργιου: η «επιστροφή»

12.1.2.1 Ιστορικό

12.1.2.2 Ο μυστικισμός

12.1.2. 3. Η ζωή στα μνήματα

12.2. Οι διαταραχές στη συμπεριφορά.

12.2.1 Η σημειολογία των διαταραχών συμπεριφοράς.

12. 2.2. Η «ανατομία» του περάσματος στην (δια) πράξη.

12.3. Η βία στη μελαγχολία

12. 4. Η παιδοφόνος Μήδεια.

12.5. Ο Ρασκόλνικοβ του Ντοστογιέφσκι στο «Έγκλημα και Τιμωρία»: εγκληματίας ή άγιος;

13. Η Πρόληψη της Παραβατικότητας

13.1 Τοπικά Συμβούλια Πρόληψης Παραβατικότητας/ Δραστηριότητες Τοπικών Συμβουλίων Πρόληψης Παραβατικότητας

13.1.1 Τα Τοπικά Συμβούλια Πρόληψης Παραβατικότητας

13.1.2 Δραστηριότητες Τοπικών Συμβουλίων Πρόληψης Παραβατικότητας

13.1.3 Η πρόληψη της νεανικής/σχολικής παραβατικότητας

13.1.4 «Η φαινομενολογία της νεανικής παραβατικότητας και η συνδρομή της αστυνομίας στη πρόληψή της»

13.1.4.1 Γενικά

13.1.4.2. Εξέλιξη κατά την τελευταία δεκαετία- Χαρακτηριστικά

13.1.4 3. Η φαινομενολογία της παραβατικότητας των νέων σύμφωνα με στοιχεία της Ελληνικής Αστυνομίας.

13.1.4. 4. Η προληπτική Δράση της Ελληνικής Αστυνομίας

13.1.4.5. Ο νέος ρόλος της Ελληνικής Αστυνομίας.

Βιβλιογραφία

1.Γενικά

Εγκληματικότητα-Παραβατικότητα: έννοιες οι οποίες διαφοροποιούνται ως προς το βαθμό σοβαρότητας του διαπραχθέντος. Αμφότερες αναπαριστούν τη **σύγκρουση** ανάμεσα στον άνθρωπο και την κοινωνία (κανονισμοί, απαγορεύσεις θεσμοί κ.λ.π). Αφορούν σε πράξεις ενάντια στην ποινικό κώδικα. Υπάρχει παραβατικότητα επειδή υπάρχουν ποινικοί νόμοι οι οποίοι υπάρχουν για να υπερασπίσουν την ύπαρξη και τη συνέχεια μιας κοινωνίας ενάντια στις εσωτερικές αναταράξεις της. Οι ποινικοί νόμοι απαιτούν από τα μέλη της κοινωνίας το σεβασμό κάποιων κανόνων. Ο ποινικός κώδικας είναι αυτός ο οποίος επιφορτίζεται με το θέμα των ποινών.

Νομικός ορισμός του εγκλήματος: έγκλημα είναι η πράξη που τιμωρεί ο ποινικός νόμος. Ο παραβατικός χαρακτήρας μιας πράξης καθορίζεται μεταξύ άλλων από **ηθικά** και **θρησκευτικά** κριτήρια. Η έννοια της παραβατικότητας διαφοροποιείται ανάλογα με τις εποχές, τα ήθη, τους πολιτισμούς. Το έγκλημα διαφοροποιείται από την παράβαση (ή παράπτωμα) μεταξύ άλλων από την σοβαρότητα του διαπραχθέντος.

-Παράπτωμα-Παράβαση : η παραβίαση των νόμων

-Έγκλημα: η επίθεση εναντίον της ανθρώπινης ζωής (π.χ. έγκλημα αίματος) και οι ωμότητες εναντίον των ανθρώπων. Οι υπερβάσεις αυτές συνεπάγονται τις πιο αυστηρές ποινές.

2. Η Εγκληματολογία

Επιστήμη η οποία ασχολείται με τους αιτιολογικούς παράγοντες του εγκλήματος (εγκληματογένεση) και τους τρόπους προστασίας της κοινωνίας από τα επικίνδυνα άτομα λόγω της δυσπροσαρμοστικότητάς τους. Ο όρος δημιουργήθηκε το 1885 από τον ιταλό Garofalo. Κατ'αυτόν έγκλημα είναι η παραβίαση στοιχειωδών αισθημάτων φιλαλληλίας, μιας συγκεκριμένης κοινωνίας, μιας συγκεκριμένης εποχής, απαραίτητων για την κοινωνική συμβίωση.

Στη συνέχεια το όνομα της εγκληματολογίας αποδόθηκε στην συγκεκριμένη επιστήμη την οποία ίδρυσε ο Lombroso(1836-1909), εμπνευσμένη από την «**κρανιοσκοπία**» του Gall (1758-1728). Ο τελευταίος έψαχνε ν' αποκωδικοποιήσει τον χαρακτήρα του ατόμου μέσω των προεξοχών και των ανάγλυφων του θόλου του κρανίου. Έχοντας μελετήσει 5907 εγκληματίες και 383 κρανία εγκληματιών εξέδωσε το 1876 δοκίμιο με τον τίτλο «Ο εγκληματίας». Η επιστημονική ματιά του δεν αφορά στον εγκληματία (όπως συνέβη με την πρόοδο της επιστήμης της εγκληματολογίας) αλλά στο έγκλημα.

Η ευθύνη του εγκληματία ως προς την εγκληματική του πράξη εξαρτάται από την **πρόθεσή** του ή μη (εγκληματική επιθυμία) ως προς το διαπραχθέν. Οι κοινωνίες έψαχναν πάντα να ταυτοποιήσουν τους εγκληματίες χρησιμοποιώντας διάφορους ακρωτηριασμούς για τιμωρία: ξερίζωμα των δοντιών, της μύτης, των αυτιών, των χεριών, της γλώσσας κ.λ.π. επίσης μαρκάρισμα με καυτό σίδηρο («Οι Τρεις Σωματοφύλακες» του Αλέξανδρου Δουμά»), ενώ το γράμμα «α» (από το adultere=μοιχός) ραβόταν για πάντα στα ρούχα των γυναικών από τους πουριτανούς της Νέας Αγγλίας.

-Στο παρελθόν το ενδιαφέρον της εγκληματολογίας έμενε προσηλωμένο στο έγκλημα. Η ποινή ήταν ανάλογη με τη βαρύτητα της πράξης και ο δράστης δεν ήταν παρά μία παρένθεση.

-Με την εξέλιξή της το ενδιαφέρον της εγκληματολογίας προσανατολίστηκε ολοένα περισσότερο στον εγκληματία. Είναι ακριβώς εδώ όπου αρχίζει να αναδύεται η αναγκαιότητα της **πρόληψης**.

Κοντά στην επιστήμη της εγκληματολογίας ιδρύθηκε και αυτή της **εγκληματικής ανθρωπολογίας**. Η εγκληματολογία ουδέποτε αναπτύχθηκε ως αυτόνομη επιστήμη, αλλά ασκήθηκε από τους γιατρούς σε διάλογο πάντα με την δικαιοσύνη και τους δικαστές. Απαρτιώθηκε από την επιστήμη της ψυχιατρικής και τις εξελίξεις της καθώς και από την ψυχανάλυση φροϋδική και νεοφροϋδική.

Η εγκληματολογία ερευνά:

1)**Το κοινωνικό περιβάλλον** (οικογένεια, παιδεία, περιβάλλον, οικονομικές παράμετροι κ.λ.π). Υπηρεύεται τόσο ως παράγων τόσο «προπαρασκευαστικός»

όσο και καθοριστικός του εγκλήματος. Επίσης εξετάζονται οι συνθήκες πολέμου, επανάστασης, οικονομική κρίση, ανεργία, οικονομική ανέχεια γενικότερα. Εδώ αναζητούνται τα αίτια της βίας όχι στην ατομικότητα του δράστη αλλά στην παθολογία του κοινωνικού του περιβάλλοντος:

1α) Το Χαμηλό βιοτικό επίπεδο

1β) Ένταξη ενός ατόμου σε μια **αντικοινωνική ομάδα** όπου διδάσκεται τα δικά της αντικοινωνικά πρότυπα συμπεριφοράς

1γ) Συγκρούσεις στη συνύπαρξη διαφορετικών πολιτισμών (π.χ. μετανάστες, φυλετικές μειονότητες

1δ) Ανομικός χαρακτήρας των σύγχρονων κοινωνικών δομών (σύγχυση ως προς το τι είναι θεμιτό και τι όχι).

2) Την **βιολογική και ψυχική σύνθεση** του εγκληματία: επιρροές κληρονομικές ή επίκτητες οι οποίες οργάνωσαν το ταπεραμέντο και την προσωπικότητά του.

-Το 1/3 των παραπτώμων οφείλονται σε κοινωνικούς λόγους: πρόκειται για ευκαιριακούς κακοποιούς των οποίων είναι δυνατή η επανένταξη.

-Το 1/10 των εγκλημάτων οφείλονται σε νοσηρά οργανικά και ψυχιατρικά υποστρώματα π.χ. ψυχικές νόσοι.

-Τα 3/5 οφείλονται σε ένα συνδυασμό κληρονομικότητας και κοινωνικών παραμέτρων. Πρόκειται για οργανισμούς εκφυλισμένους βιολογικά, με σοβαρά ελαττώματα του χαρακτήρα, σοβαρές συναισθηματικές ελλείψεις κ.λ.π.

3. Έγκλημα και τρέλα: οι θεωρήσεις

Ο Lombroso-εμπνευσμένος από τις θεωρίες του Darwin- υποστήριξε ότι ο εγκληματίας γεννιέται (ατταβιστική θεωρία του εκ γενετής εγκληματία) και αφορά σε έναν ιδιαίτερο τύπο, μια τυπολογία: σημεία μορφολογικά, σωματοτυπικά και ψυχικά τα οποία τον προδιαθέτουν στο έγκλημα εξαιτίας αυτής της βιολογικής οργάνωσής του. Κατ'αυτόν ο εγκληματίας είναι ένα άτομο το οποίο απέτυχε στη διαδικασία του εξανθρωπισμού του, επομένως η ποινική τιμωρία και καταστολή ήταν αναποτελεσματική και παράλογη .

Ο Lombroso μελέτησε τα κρανία 27.000 ανώμαλων (πόρνες, φονιάδες, επιληπτικοί, διαστροφικοί κ.λ.π) και το 1876 περιέγραψε τον «εγκληματία» του ο οποίος φαίνεται ότι έμοιαζε με τον άνθρωπο από το παραμύθι της πρωτόγονης ορδής το οποίο ο Freud επεξεργάστηκε στο κείμενό του «**Τοτέμ και Ταμπού**». Η μορφολογία του εγκληματία του Lombroso θυμίζει αυτήν των πρωτόγονων.

Ο Lombroso ήταν εβραίος υγεινιστής και ενδιαφερόταν για την ύπωση και τον πνευματισμό. Οι θεωρίες του κατέρρευσαν, όμως αυτός ο πρώτος εγκληματολόγος κατάφερε για πρώτη φορά να συγκεντρώσει ζωντανά αρχεία γραμμένα από τους ίδιους τους κατάδικους: προσωπικά τους ημερολόγια, αυτοβιογραφίες, τεκμήρια, graffitis, σημειώσεις στα βιβλία των βιβλιοθηκών.

Ας σημειωθεί ότι κατά το 1950 το ρεύμα της **νευρολογίας** υποστήριξε εκ νέου την έννοια του εγκληματία που γεννιέται. Σύμφωνα με αυτήν την επιστήμη το έγκλημα είναι η έκφραση ενός κληρονομικού ενστίκτου και μιας γενετικής ανωμαλίας. Ο άνθρωπος αυτός αντί να εξελίσσεται φυσιολογικά παλινδρομεί προς την ζώωδη κατάσταση.

Ο Lacassagne έδωσε έμφαση στην επίδραση του κοινωνικού περιβάλλοντος. Αρχικά αποδέχτηκε, αλλά στη συνέχεια αξιολόγησε δυσμενώς τις θεωρίες του Lombroso και πρότεινε την έννοια της «*εγκληματικής ιδιοσυγκρασίας*» ως ένα έδαφος, ένα υπόστρωμα επί του οποίου θα επενεργήσει η κοινωνική νοσηρότητα προξενώντας έτσι την ανάδυση των αντικοινωνικών αντιδράσεων. Ο επιστήμων αυτός θεωρεί την εγκληματικότητα ως μια αληθινή **κοινωνική αρρώστια**: «*μια κοινωνία έχει τους εγκληματίες που της αναλογούν*». Οι απόψεις του τον καθιστούν οπαδό μάλλον του Lamarck παρά του Darwin. Κατά τον Lacassagne η διάλυση της οικογένειας, το σχολείο «χωρίς θεό», η πολεοδομική ανάπτυξη, ο αλκοολισμός, ο τύπος και ο κινηματογράφος είναι υπεύθυνα για την αύξηση της εγκληματικότητας και δη της νεανικής.

Ο Durkheim πατέρας της σύγχρονης κοινωνιολογίας στο κορυφαίο έργο του «*Η αυτοκτονία*», υπογραμμίζει επίσης την καθοριστική σημασία των κοινωνικών παραγόντων στην εγκληματογένεση. Υποστηρίζει ότι δεν υπάρχει κοινωνία χωρίς εγκληματικότητα και ότι δεν υπάρχει λαός του οποίου να μη βιάζεται η ηθική επί καθημερινής βάσεως.

Από το 1960 και μετά οι παραπάνω θεωρήσεις αμφισβητήθηκαν από τα ρεύματα της **αντιψυχιατρικής** τα οποία είδαν στο έγκλημα την έννοια της ανάγκης για εξέγερση, άποψη η οποία υποστηρίχτηκε από τον Sartre.

Η σχολή της βιοεγκληματογένεσης των Pende και Di Tullio ερευνά παραμέτρους βιοτυπολογίας, χαρακτηρολογίας, ενδοκρινολογίας, και διερεύνησης του εγκεφάλου. Εδώ γίνεται λόγος για λανθάνουσες βλάβες του εγκεφάλου συγκεκριμένα του **διεγκεφάλου** ως το υπόστρωμα της συναισθηματικής ζωής και κατ'επέκτασιν της συμπεριφοράς. Θα υπήρχε μια εγκληματική προδιάθεση επί της οποίας μπορούν να επενεργήσουν περιστασιακοί/ευκαιριακοί παράγοντες.

Κατά τον Hesnard οι παραπάνω θεωρήσεις αφορούν μόνο την ισχνή μειοψηφία των ψυχοπαθών εγκληματιών. Δεν αφορούν τις άλλες περιπτώσεις στις οποίες καλούμαστε να εντοπίσουμε αυτές τις ψυχικές διαδικασίες οι οποίες καθορίζουν το πέραςμα στην (δια) πράξη.

Οι συναισθηματικές ελλείψεις και οι περιβαλλοντικές διαστρεβλώσεις κατά τη διάρκεια της **ψυχοσεξουαλικής εξέλιξης** θα μπορούσαν να καθορίσουν χαρακτηριολογικές διαταραχές (δυσπροσαρμοστικότητα) οι οποίες θα μπορούσαν να οδηγήσουν στην εφηβική (νεανική) παραβατικότητα και από εκεί στη βαριά και επαναλαμβανόμενη εγκληματικότητα. Το πρόβλημα της **νεανικής παραβατικότητας** είναι αυτό που οδηγεί στην εγκληματικότητα των ενηλίκων.

Πρόληψη: καθίσταται σαφές ποια είναι η προεξάρχουσα ομάδα-στόχος στην οποία οφείλει να επιχειρεί ο κάθε σχεδιασμός πρόληψης. Πρόκειται για την περιθωριακή παιδική-νεανική ηλικία με σοβαρά προβλήματα κοινωνικής προσαρμογής. Εντούτοις ο Matza κάνει λόγο για το φαινόμενο της «*αυθόρμητης αποκατάστασης*», σύμφωνα με το οποίο πολλοί νεαροί εγκληματίες δε γίνονται απαραίτητα ενήλικοι εγκληματίες. Η εγκληματικότητα συνιστά συνήθως μια μεταβατική φάση στη ζωή πολλών νέων. Οι στιγματιστικές επιδράσεις κάθε σωφρονιστικής παρέμβασης μπορεί να υπονομεύουν ακόμη και αυτήν τη δυνατότητα της αυθόρμητης αποκατάστασης.

Έννοιες κλειδιά: έννοιες συναισθηματικά και ιδεολογικά φορτισμένες, οι οποίες, επομένως, οδηγούν στην ανάπτυξη πλούσιας μυθολογίας.

-Η **παρέκκλιση**, ως αλληλοπλοκή του *ψυχικού* με το *κοινωνικό*. Η παρέκκλιση είναι προϊόν ενδοψυχικών ή και κοινωνικών συγκρούσεων;

-Η **επικινδυνότητα**: έχει χαρακτηριστεί η «*παιδική ασθένεια της εγκληματολογίας*», συνυφασμένη με το αίσθημα απειλής και την ανάγκη προστασίας.

Ως εγκληματικότητα δεν ορίζεται πλέον η ικανότητα διάπραξης εγκλήματος αλλά η πιθανότητα τέλεσης εγκλήματος στο μέλλον: το ενδεχόμενο πρόκλησης σημαντικής βλάβης σε άλλον, το ενδεχόμενο καταστροφής ξένης περιουσίας, το ενδεχόμενο πρόκλησης ψυχολογικής βλάβης κ.λ.π

Μπορεί να προβλεφθεί η **επικινδυνότητα** ενός ατόμου; Η πρόβλεψη μιας συμπεριφοράς ή ενός φυσικού φαινομένου συνιστά ένα αρχέγονο όνειρο του ανθρώπου και αφορά στην ανάγκη ευταξίας του χάους που τον περιβάλλει, στην ισχυροποίηση της θέσης του μέσα σε μια εχθρική και παντοδύναμη φύση. Καμιά μέθοδος είτε κλινική είτε στατιστική δεν έχει μπορέσει μέχρι σήμερα να εγγυηθεί την ύπαρξη κριτηρίων ικανών να προβλέψουν με μια σχετική ασφάλεια την επικίνδυνη συμπεριφορά. Αυτό αποτελεί ισχυρό **ναρκισσιστικό πλήγμα** στην αφελή (παιδική) παντοδυναμία της επιστήμης. Φάνηκε ότι από τα τρία άτομα που θα θεωρηθούν επικίνδυνα μόνο το ένα θα εκδηλώσει στο μέλλον επικίνδυνη συμπεριφορά.

Συμπέρασμα: ο άνθρωπος είναι απρόβλεπτος. Η ανάγκη ελέγχου και τιθάσευσης του αντικειμένου (ετερότης) που ελλοχεύει πίσω από τις απόπειρες πρόβλεψης της συμπεριφοράς δεν θα μπορέσει ποτέ να έχει ένα έγκυρο επιστημονικό αποτέλεσμα. Μέσα από την προσωπική του πράξη ο άνθρωπος έχει τη δυνατότητα να ξεπεράσει κάθε πρόβλεψη. Ο κάθε φιλήσυχος, φιλειρηνικός και αυτοσυγκρατημένος πολίτης αν βρεθεί κάτω από ειδικές συνθήκες μπορεί να μετατραπεί σ'έναν αδίστακτο σαδιστή. Η ανθρώπινη συμπεριφορά δεν αποτελεί έκφραση σταθερών χαρακτηριστικών της προσωπικότητας αλλά είναι το αποτέλεσμα μιας συνεχούς **αλληλεπίδρασης** του **ατόμου** με το **περιβάλλον** του. Απροσδόκητα γεγονότα, τυχαίες συγκυρίες, επικίνδυνες καταστάσεις μέσα στις οποίες καλείται το υποκείμενο να επιβιώσει είναι

σε θέση ν'αλλάξουν μια προβλεπόμενη συμπεριφορά και ν'αποτελέσουν προσδιοριστικό παράγοντα στην πρόκληση μιας επικίνδυνης συμπεριφοράς.

Προβληματισμός: Σε ποιόν βαθμό επικεντρώνεται η προσοχή στην έννοια του **επικίνδυνου άτομου** εις βάρος αυτής της «**επικίνδυνης κατάστασης**»; Σε ποιόν βαθμό σημαντικό μέρος της επιστήμης παρακάμπτει τη σημασία των περιβαλλοντικών και περιστασιακών παραγόντων στην πρόκληση της καταστροφικής συμπεριφοράς;

Η επιστήμη αρέσκεται να εξαντλεί την πολυπλοκότητα της εγκληματικότητας μέσα από την έννοια της **εγκληματικής προσωπικότητας** η οποία θα τείνει να εκδηλώνεται βίαια σε κάθε περίπτωση. Πρόκειται όμως για έννοια πολύπλοκη και ασαφής η οποία είναι σα να αποσκοπεί στο όραμα του Lombroso: στον επακριβή εντοπισμό του «εγκληματικού τύπου» εν τέλει σε όλα τα αιτιοκρατικά μοντέλα επεξήγησης της εγκληματικότητας είναι η έννοια της (εγκληματικής) προσωπικότητας η οποία προεξάρχει: εξαιτίας μιας ιδιότυπης προσωπικότητας ή μιας ιδιότυπης κοινωνικής κατάστασης ο βίαιος εγκληματίας απαντά στο εξωτερικό ερέθισμα με βίαιη συμπεριφορά.

4. Περί της σεξουαλικής διαστροφής: μια ψυχαναλυτική οπτική. Η δημιουργική φαντασία του Μαρκήσιου De Sade.

Ο άνθρωπος πάντα προσπαθούσε να πάει πέρα από τα στενά όρια της συνθήκης του, επί παραδείγματι η περίπτωση της **σεξουαλικής διαστροφής**. Ορισμένες πρακτικές της έχουν υπερβατικό-παραβατικό χαρακτήρα και συνιστούν έναν από τους τρόπους μέσω των οποίων ο άνθρωπος προσπαθεί να τραβήξει στο έπακρο τα όρια του «δυνατού» επιχειρώντας έτσι να αποδιοργανώσει την πραγματικότητα. Με αυτήν την έννοια οι διαστροφές πάσης φύσεως συνιστούν μια οικουμενική διάσταση της ανθρώπινης ψυχής .

Η κλινική εμπειρία έδειξε ότι υπάρχει εντός μας ένας λανθάνων «**διαστροφικός πυρήνας**» ικανός να ενεργοποιηθεί κάτω από ορισμένες συνθήκες. Σημειώνουμε ότι η διαστροφή και η διαστροφική συμπεριφορά έκαναν την παρουσία τους πρωτίστως

σ'εκείνες τις εποχές της ιστορίας οι οποίες προηγήθηκαν ή ακολούθησαν σοβαρές κοινωνικές και πολιτικές αναταραχές. Επί παραδείγματι η πτώση της ρωμαϊκής αυτοκρατορίας συνέπεσε με μια εκτεταμένη παρακμή των ηθών και της συμπεριφοράς γενικότερα. Θα μπορούσαμε επίσης να συνδέσουμε την έλευση του ναζισμού με μια εκτροχιασμένη σεξουαλική συμπεριφορά εκείνη την εποχή. Άλλωστε πολλές κινηματογραφικές ταινίες δείχνουν ακριβώς την άνθιση των cabarets με travesties την εποχή ακριβώς πριν την άνοδο του Hitler στην εξουσία. Αναφέρουμε ενδεικτικά τις ταινίες “Cabaret”, “The serpent’s egg”, “The damned”. Στην τελευταία ο Visconti βάζει τον ήρωά του σε αιμομικτικές περιπτώξεις με την μητέρα του. Στην ταινία “blue angel” ο πρωταγωνιστής μεταμφιέζεται σε Marlene Dietrich και βιάζει ένα μικρό κοριτσάκι το οποίο στη συνέχεια αυτοκτονεί. Επίσης το έργο του Μαρκήσιου De Sant είναι ιστορικά και χρονολογικά σύγχρονο με τη γαλλική επανάσταση.

Προβληματισμός/Υπόθεση: οι ιστορικές-πολιτικές και κοινωνικές ρήξεις δίνουν στους ανθρώπους την εντύπωση, συνήθως αυταπάτη, της έλευσης ενός καινούργιου κόσμου. Στη φαντασία/ευσεβή πόθο των ανθρώπων η υπόσχεση για την καινούργια κοινωνική και πολιτική πραγματικότητα θα συνέπιπτε με την απόπειρά τους να καταργήσουν την σεξουαλική πραγματικότητα και αλήθεια (σεξουαλική ευταξία). Πρόκειται για την **αυταπάτη** της δημιουργίας ενός καινούργιου κόσμου όπου θα επικρατούσε η σύγχυση μεταξύ των φύλων και των γενεών που επικρατεί στη σεξουαλική διαστροφή (κατάργηση της διαφοράς των φύλων και της διαφοράς των γενεών).

Κατά την **οιδιπόδεια** φάση της ψυχοσεξουαλικής εξέλιξης το μικρό αγόρι επιθυμεί σεξουαλικά την μαμά του αλλά την ίδια στιγμή το ίδιο είναι σεξουαλικά ανώριμο (ανίκανο). Κατ'αυτήν τη χρονική περίοδο, που επεκτείνεται ανάμεσα στην αρχή της επιθυμίας του αγοριού για τη μαμά του και την εδραίωση της πλήρους γενετήσιας (σεξουαλικής) ικανότητάς του, αυτό ακριβώς το οποίο είναι απαγορευμένο, δηλαδή το ταμπού της αιμομιξίας, αντικαθίσταται από την κατάσταση της παιδικής ανικανότητας.

Το υπόβαθρο/πρότυπο της αποδοχής της (στερητικής) πραγματικότητας ερείδεται στην αναγνώριση αφενός της διαφοράς των δύο φύλων και αφετέρου της διαφοράς

των γενεών. Στα πλαίσια της **διαφοράς** των **γενεών** το μικρό αγόρι διανύει θέλοντας και μη την περίοδο εκείνη της ζωής του κατά την οποία είναι «χωρισμένο» από τη μαμά του διότι, ενώ την θέλει σεξουαλικά εντούτοις είναι ακόμα ένας ανεπαρκής σεξουαλικός σύντροφος (παιδική ανικανότητα). Η χρονική περίοδος της ανικανότητάς του το διαφοροποιεί επίσης από τον πατέρα του επειδή ο τελευταίος έχει ένα ικανό σεξουαλικό όργανο το οποίο το μικρό αγόρι δε διαθέτει. Όταν το αγόρι αρχίσει να αναγνωρίζει και να νοηματοδοτεί τη συμπληρωματική σεξουαλική φύση των γονιών του τότε αισθάνεται μικρό και ανεπαρκές. Έτσι, μετά από την περιοριστική αναγνώριση της ύπαρξης των δύο φύλων έρχεται, επιπροσθέτως και η ευνουχιστική αναγνώριση της διαφοράς μεταξύ των γενεών.

Ο διαστροφικός ανάγει τις πρώιμες επιθυμίες και ικανοποιήσεις του μικρού παιδιού (π.χ. επιδεικτικές, ηδονοβλεπτικές κ.λ.π) ως ισοδύναμες ή ακόμα υψηλότερες από τις ώριμες γενετήσιες /σεξουαλικές επιθυμίες και ικανοποιήσεις τις οποίες μπορεί να έχει (και δικαιούται μόνο ο μπαμπάς. Ο ασυνείδητος σκοπός του διαστροφικού είναι η κατάργηση της διαφοράς μεταξύ των φύλων (είναι αμφισεξουαλικός πολύμορφα σεξουαλικός και πανσεξουαλικός) και της διαφοράς μεταξύ των γενεών. Σε αυτήν την κατάργηση το μικρό αγόρι βοηθιέται και από την αποπλανητική στάση της μαμάς του απέναντί του και την ως εκ τούτου απόρριψη εκ μέρους της του μπαμπά του που συντελεί ώστε να εγκαθίσταται σ' αυτό η αυταπάτη ότι δε χρειάζεται να μεγαλώσει ούτε να ωριμάσει (ακύρωση της διαφοράς των γενεών) παίρνοντας τον πατέρα του ως πρότυπο ώστε και αυτό με τη σειρά του να γίνει ένας ικανοποιητικός σεξουαλικός σύντροφος.

Η ακύρωση της διαφοράς των φύλων και των γενεών -και γενικότερα η κατάργηση όλων των διαφορών- συνιστά παλινδρόμηση του Εγώ και καθήλωση στο **προωκτικό-σαδιστικό στάδιο** της ψυχοσεξουαλικής εξέλιξης όπου οι διαφορές δεν έχουν κατακτηθεί ακόμα, δεν έχουν αναγνωρισθεί και δεν έχουν νοηματοδοτηθεί.

Στο **προωκτικό στάδιο** η σχέση με το αντικείμενο είναι χειριστική. Αφορά στη διάρκεια του δεύτερου έτους της ζωής, μια χρονική περίοδο αφιερωμένη στην κυριαρχία/έλεγχο του αντικειμένου (ενόρμηση κατίσχυσης). Επειδή σε αυτό το στάδιο η μαμά αρχίζει να διαφοροποιείται από το παιδί (διαφοροποίηση Εγώ-μη Εγώ), αυτό θέλει να τη χειρίζεται και να την ελέγχει (σαδισμός).

Η διαστροφική περίπτωση του Μαρκήσιου De Sant έχει χαρακτηριστικά **προκτικότητας** και **σαδισμού**. Στα κείμενα των περιπτύξεών του προεξάρχει η **ομαδική σεξουαλική δραστηριότητα** κατά την οποία οι πρωταγωνιστές μπαίνουν σε εξαιρετικά σύνθετες ερωτικές στάσεις οι οποίες συνέχεια τροποποιούνται και στις οποίες συμμετέχουν άνδρες και γυναίκες, παιδιά και γέροι, παρθένες και πόρνες, καλόγριες και πουτάνες, μαμάδες και γιοι, πατέρες και κόρες, αδερφοί και αδερφές, θείοι και ανίψια, ευγενείς και πληβείοι. Ιδού το αποκορύφωμα της κατάργησης της διαφοράς των φύλων και των γενεών. Αυτό που λαμβάνει χώρα εδώ μ'έναν χαρακτηριστικό φαντασιακό τρόπο είναι η εναλλαγή, η μεταβολή των χρήσεων των ερωτογενών ζωνών και των λειτουργιών τους και ανταλλαξιμότης τους. Η μίξις («όλα μαζί») είναι η προεξάρχουσα έννοια γύρω από την οποία κινήθηκε ο κόσμος της φαντασίας του De Sade. Είναι σαφές ότι, κατά τον Sade, η αιμομιξία δε συνιστά μια βαθειά επιθυμία για το οιδιπόδειο αντικείμενο αλλά είναι συνδεδεμένη με την κατάργηση των «παιδιών» και των «γονιών» ως ξεχωριστές κατηγορίες. Εδώ η **ηδονή** έχει να κάνει με την **μέθη της υπέρβασης**, σπάζοντας φαντασιακά τα αναχώματα /όρια που χωρίζουν τον άνδρα από τη γυναίκα, το παιδί από τον ενήλικα, τον αδερφό από την αδερφή, τη μια ερωτογενή ζώνη από την άλλη, και, στην περίπτωση του φόνου (έγκλημα), τα μόρια στο σώμα του ενός από τον άλλο.

Ο De Sade καταστρέφει την πραγματικότητα και στη θέση της εγκαθιστά μιαν άλλη αυτήν της **σύγχυσης** (αταξία, σκοτεινότητας) του **προκτικού σύμπαντος** εκεί όπου όλες οι διαφορές είναι ανύπαρκτες. Πρόκειται για το σύμπαν μιας ιεροσυλίας. Ό,τι συνιστά taboo, απαγορευμένο ή ιερό καταβροχθίζεται από το πεπτικό του σύστημα, εν είδει μιας πελώριας αλεστικής μηχανής που αποσυνθέτει τα μόρια της απαραγόμενης μάζας και τα αφοδεύει στη συνέχεια (περιττώματα). Ένα είδος διαβολικού χειρουργείου (διαβολικοί χειρουργοί) είναι αυτό το οποίο μεταμορφώνει τις ερωτογενείς ζώνες, καθιστώντας τις αλλοιώσιμες και μεταβαλλόμενες. Ιδού εν μέσω πλήρους διαστροφής τα ίχνη μιας δημιουργικής φαντασίας. Ο ήρωας του De Sade θέτει τον εαυτόν του στη θέση του θεού και γίνεται έτσι ο δημιουργός μιας καινούργιας μορφής πραγματικότητας διαμέσου της διαδικασίας της καταστροφής.

Στο έργο του De Sade είναι προεξάρχουσα η ιδέα της **αλλαγής της φόρμας** (της μορφής). Αυτό δεν έχει να κάνει με τη δυνατότητα του εκμηδενισμού των πραγμάτων, αλλά με την ικανότητα κάποιου να τα διαλύει και να τα μεταμορφώνει αφού προηγουμένως τα έχει αποδομήσει σε μόρια. Η αντίληψη της αλλαγής της

φόρμας σημαίνει ότι όλα τα πράγματα πρέπει να επιστρέψουν στο αρχέγονο χάος όπου επικρατεί το αδιαφοροποίητο και η σύγχυση, δηλαδή στα κόπρανα. Ο De Sade κάνει λόγο για την αναλογία και ομοιότητα του ανθρώπου με το στρείδι την ομοιότητα (μη διαφοροποίηση) όλων των ανθρώπινων όντων, την ισοδυναμία και ισότητα και ισοδυναμία του καλού και του κακού, την ομοιότητα της ζωής και του θανάτου, και την άρνηση του dualισμού σώμα-ψυχή. Στα «φιλοσοφικά» επιχειρήματά του σοβεί η ασυνείδητη πρόθεση να περιστείλει και να περιορίσει το σύμπαν σε κόπρανα ή μάλλον να εκμηδενίσει το σύμπαν των διαφορών (το γενετήσιο σύμπαν) και να βάλει στη θέση του το πρωκτικό σύμπαν όπου όλα τα σωματίδια είναι ίδια μεταξύ τους και μεταβαλλόμενα ως προς τη φόρμα τους.

Κατά τον De Sade η φύση είναι ένα χωνευτήρι όπου λαμβάνει χώρα η χημική διάλυση των ουσιών. Ο ήρωάς του ταυτίζεται με τη φύση, μια σκληρή και παντοδύναμη μάνα, παίρνοντας έτσι τον ρόλο του ποιητή της κάθε δημιουργίας αυτού του ίδιου του δημιουργού. Γίνεται ο ίδιος ένα χωνευτήρι, το καζάνι, η χύτρα όπου πρέπει να λιώσει το σύμπαν. Ο συγγραφέας φαντάζεται ότι κάποιος μηχανικός θα είχε ως προορισμό και καθήκον να ανακαλύψει μια μηχανή η οποία θα έμελλε να κονιορτοποιήσει τον κόσμο. Αυτός ο μηχανικός θα άξιζε την ευγνωμοσύνη της φύσης, επειδή αυτή είναι ανυπόμονη να επαναδημιουργήσει, να κάνει μια δουλειά, αυτήν ακριβώς στην οποία απέτυχε κατά την πρώτη της απόπειρα...

5. Εγκληματολογία και ψυχανάλυση

Η ψυχανάλυση κάνει λόγο για συμπλέγματα και απωθημένο υλικό (έννοια του δυναμικού ασυνειδήτου) το οποίο το υποκείμενο φέρει σε λανθάνουσα κατάσταση και το οποίο ξαφνικά- υπό το κράτος συγκεκριμένων συνθηκών του «εδώ και τώρα – οδηγεί στην **εγκληματική συγκρουσιακή κατάσταση**. Πρόκειται για την εκδραμάτιση των νευρωτικών συγκρούσεων. Ο εγκληματίας εδώ γίνεται αυτός για τον οποίο η πράξη έρχεται στη θέση του λόγου. Αυτό σημαίνει ότι ο παραβατικός δεν κατηγοριοποιείται κατ'ανάγκη στην νοσολογία του ανώμαλου, του ψυχοπαθή ή του ανισσόροπου κοινωνικά, αλλά η ανωμαλία του θα μπορούσε να συνίσταται σε μια δυσπροσαρμοστικότητα του Εγώ του στην οικογενειακή, κοινωνική ή ομαδική ζωή επί εδάφους ενστικτωδών ώσεων ανεπαρκώς κοινωνικοποιημένων.

Ο Freud δεν ασχολήθηκε με την εγκληματολογία. Δεν δίσταζε να εκφράζει την απέχθειά του για τους εγκληματίες, μάλιστα απέτρεπε τους μαθητές του ν'αναλαμβάνουν σε ανάλυση εγκληματίες καθώς υποστήριζε ότι η ψυχαναλυτική τέχνη αποτυγχάνει όταν έχει απέναντί της τέτοιους ανθρώπους, στο μέτρο κατά το οποίο δε μπορεί ακόμα να συλλάβει τις δυναμικές σχέσεις που κυριαρχούν σ'αυτούς. Τον ενδιέφερε μόνο το έγκλημα της **πατροκτονίας** το οποίο συνέδεσε με την αιμομιξία και με το οιδιπόδειο σύμπλεγμα. Τω όντι, ο Freud συνέδεε το οιδιπόδειο με κάθε εγκληματική πράξη του ανθρώπου και διέκρινε ανάμεσα στον υστερικό και τον εγκληματία. Υποστήριζε ότι ο πρώτος κρύβει ένα μυστικό το οποίο δε γνωρίζει ενώ ο δεύτερος συγκαλύπτει αυτό το ίδιο μυστικό συνειδητά.

Έκανε λόγο για τους εγκληματίες εξαιτίας ενός **ενοχικού αισθήματος** (1916). Υποστήριζε την παραδοξότητα (οξύμωρο) κατά την οποία ένα κακούργημα εκπορεύεται από ένα αίσθημα ενοχής και όχι το αντίθετο. Το ενοχικό συναίσθημα εδώ δεν ακολουθεί αλλά προηγείται του σφάλματος. Το διαπραχθέν έχει ως αποτέλεσμα τον κατευνασμό της ασυνείδητης και διάχυτης ενοχικότητας. Γίνονται έτσι κατανοητές οι οξύμωρες και παράδοξες αντιδράσεις ικανοποίησης κάποιων εγκληματιών όταν καταδικάζονται και τελικά φυλακίζονται. Συμπεριφέρονται άθελά τους σαν τα παιδιά που είναι σκανδαλιάρικα έτσι ώστε να τα τιμωρήσουν αλλά μετά την τιμωρία είναι ήσυχα και ευχαριστημένα.

Παρατηρήθηκε ότι η ηθικά απαράδεκτη, παράνομη ή εγκληματική συμπεριφορά κάποιων ατόμων αφορούσε σε ένα διάβημα ώστε να κατευναστεί/ ησυχάσει ένα επίμονο αίσθημα ενοχής προερχόμενο από **ασυνείδητες επιθυμίες διάπραξης** των δύο μεγάλων οικουμενικών εγκλημάτων: της **αιμομιξίας** με τη μητέρα και της **πατροκτονίας**. Το έγκλημα είναι το αποτέλεσμα μιας ασυνείδητης ανάγκης τιμωρίας η οποία οφείλεται στην οιδιποδειακή υπέρβαση. Αυτή η ενοχικότης θα μπορούσε να οδηγήσει στο έγκλημα κάποιον που αρχικά δεν ήταν ψυχοπαθής. **Παράδειγμα:** Ο πρίγκιπας Amlet. Η εξέλιξή του προς την διάπραξη του εγκλήματος αφορά στην οικουμενικότητα μιας απωθημένης εννομοτικότητας. Πρόκειται για την επιθυμία θανάτου του πατέρα (οιδιπόδειο σύμπλεγμα, το πυρηνικό σύμπλεγμα των νευρώσεων). Υπό αυτήν την οπτική, η κακή /εγκληματική συμπεριφορά συνιστά ένα είδος «παζαριού» για συγχώρεση. Είναι σα να λέει ο εγκληματίας: «τιμώρησέ με γι αυτό εδώ κι όχι για το άλλο...». Το «άλλο» αφορά στην ασυνείδητη επιθυμία για

οιδιποδειακές υπερβάσεις. Εν τέλει η διαταραχή προσωπικότητας μπορεί να συνδέεται με μια καθαρτήρια βία μέσω συμβολικών πράξεων.

Εν κατακλείδι, το προϋπάρχον αίσθημα συνολικής ενοχής του ανθρώπου ως οικουμενική ενοχή (ο καθένας είναι ένοχος για όλα) αλλά και η πρίν την ενοχή και την αμαρτία φιληδονία ή και η αγωνία του να μη δώσεις την εντύπωση ότι είσαι ένοχος δημιουργούν τον *ωχρο έγκληματία*, δηλαδή τον εγκληματία από αίσθημα ενοχής. Τω όντι, ο Freud αναγνώριζε ότι κάποιοι διαπράττουν εγκλήματα λόγω ελλείψεως ηθικής αλλά επέμενε ότι κάποιοι διαπράττουν επειδή είναι υπερβολικά ηθικοί. Οι τελευταίοι διαπράττουν κακουργήματα έτσι ώστε να επιβεβαιώσουν τα προϋπάρχοντα ενοχικά αισθήματα μέσα τους. Υπό αυτό το πρίσμα επιστούσε την προσοχή στους δικαστές ως προς τον κίνδυνο της παραπλάνησής τους στο μέτρο κατά το οποίο ένας νευρωτικός θα μπορούσε να συμπεριφέρεται ως ένοχος. Μίλησε επίσης για την περίπτωση ασθενών οι οποίοι διέπρατταν κάποιο παράπτωμα στη διάρκεια της ανάλυσής τους. Αυτοί γενικά υπέφεραν από ένα διάχυτο ενοχικό συναίσθημα αγνώστου προελεύσεως. Μετά την διάπραξη το ενοχικό συναίσθημα αμβλυνόταν αφού συνδεόταν πλέον με κάτι συγκεκριμένο και χειροπιαστό.

5.1 Ο Dostoevsky η πατροκτονία και οι κρίσεις επιληψίας

Ο Freud μελέτησε τον χαρακτήρα και τη διαδρομή ζωής του συγγραφέα μεταξύ 1927-28. Έγραφε ότι διακρίνουμε τέσσερα χαρακτηριστικά στην πλούσια προσωπικότητά του: τον δημιουργικό **καλλιτέχνη**, τον **νευρωτικό**, τον **ηθικοπλαστικό** και τον **αμαρτωλό**.

Ο Freud τον τοποθετούσε πολύ κοντά στον Shakespeare ως προς την καλλιτεχνική του αξία, με προεξάρχουσα τη νουβέλα του «*οι αδερφοί Karamazon*». Σημείωνε ταυτόχρονα ότι σχετικά με το θέμα της κατανόησης της **καλλιτεχνικής δημιουργίας** η ψυχανάλυση σηκώνει τα χέρια της ψηλά. Θεωρούσε ότι μόνο κάποιος που έχει φτάσει κάποτε στον πυθμένα της **αμαρτίας** θα μπορούσε να κατακτήσει το αποκορύφωμα της ηθικής. Ο ηθικός άνθρωπος είναι κάποιος ο οποίος «*αντιδρά στον πειρασμό, μόλις τον αισθανθεί μέσα στην καρδιά του, χωρίς να ενδίδει σ' αυτόν*» (σελ. 177). Κάποιος ο οποίος επανειλημμένως αμαρτάνει και στη συνέχεια τύπτεται και ηθικολογεί δεν έχει καταφέρει να φτάσει στην ουσία της εγκράτειας. Επ' αυτού ο Freud φέρνει το παράδειγμα των βαρβάρων, όπως ο Ivan ο τρομερός, οι οποίοι σκότωναν και τιμωρούνταν γι αυτό, έτσι ώστε τελικά η τιμωρία να έχει

καταστεί μια πραγματική **τεχνική** (συμβιβαστικός μηχανισμός) η οποία αενάως τους επέτρεπε να (ξανά) σκοτώνουν.

Ο Dostoevsky παλεύοντας σκληρά για να **συμβιβάσει** τα ένστικτά του με το κοινωνικό γίγνεσθαι κατέληγε να υποτάσσεται στις *Αρχές*: τόσο στην τοπική/κοσμική, στον Τσάρο (συντηρητικός ρωσικός εθνικισμός), όσο και στην πνευματική, στον Θεό των Χριστιανών. Ο Freud αναγνωρίζει εδώ το ασθενές σημείο αυτής της «*μεγάλης προσωπικότητας*». Διατεινόταν ότι ο συγγραφέας όχι μόνον είχε χάσει την ευκαιρία να γίνει ένας Δάσκαλος και Καθοδηγητής της ανθρωπότητας, αλλά, επιπροσθέτως τον είχε τοποθετήσει ανάμεσα στους τροφίμους των φυλακών: είχε καταδικάσει τον εαυτόν του στην αποτυχία εξαιτίας της **νεύρωσής** του.

Ο Freud θεωρούσε τον Dostoevsky ούτε αμαρτωλό, ούτε εγκληματία. Αναγνώριζε δύο κεντρικά χαρακτηριστικά στον **εγκληματία**: έναν άνευ ορίων εγωισμό, και μια ισχυρή καταστροφική ενστικτώδη προδιάθεση. Ο κακοποιός δεν αγαπά, δεν συγκινείται από τα ανθρώπινα αντικείμενα. Αντιθέτως ο Dostoevsky έψαχνε απεγνωσμένα για αγάπη και είχε μια τεράστια ικανότητα να αγαπά (αγαπούσε και βοηθούσε εκεί που θα είχε λόγους να μισεί και να εκδικείται, όπως στην περίπτωση της πρώτης του γυναίκας και του εραστή της). Εντούτοις οι χαρακτήρες στο λογοτεχνικό του έργο είναι βίαιοι, δολοφόνοι και εγωιστές, γεγονός που προδιαθέτει ώστε να υποθέτουμε ανάλογες τάσεις εντός του, συνδυαστικά με κάποια γεγονότα της ζωής του, όπως το πάθος του για την χαρτοπαιξία και μια προσωπική μαρτυρία του ιδίου για ασέλγεια εις βάρος ενός νεαρού κοριτσιού. Ο Stefan Zweig (στον Freud 1927) σημείωνε χαρακτηριστικά ότι δεν τον σταματούσαν τα αναχώματα/εμπόδια της μικροαστικής ηθικής.

Στην πραγματικότητα όμως, το πολύ ισχυρό καταστροφικό ένστικτο του Dostoevsky το οποίο κάλλιστα θα μπορούσε να τον είχε μετατρέψει σε εγκληματία, στην αληθινή του ζωή στρεφόταν πρωτίστως **εναντίον** του **ιδίου** του εαυτού του (μέσα του αντί για έξω), εκφραζόμενο με τη μορφή **μαζοχισμού** και **τύψεων**. Άλλωστε ο Freud αναγνώριζε στην προσωπικότητά του και **σαδιστικά** χαρακτηριστικά όπως η οξυθυμία του, η αγάπη του να τρομοκρατεί, και δυσανεξία του ακόμα και απέναντι σε αυτούς που αγαπούσε: «*Έτσι, σε μικρά πράγματα ήταν σαδιστής εις βάρος των άλλων ενώ σε μεγαλύτερα πράγματα ήταν στην πραγματικότητα μαζοχιστής, άλλως ειπείν, ο ηπιότερος, ευγενικότερος, και βοηθητικότερος όλων*» (σελ.179).

Ο Freud θεωρούσε την προσωπικότητα του Dostoevsky πολύπλοκη λόγω της εκσεσημασμένα έντονης συγκληνισιακής ζωής του, της εγγενώς διαστροφικής του προδιάθεσης και του καλλιτεχνικού του ταλέντου. Ο ίδιος ο συγγραφέας χαρακτήριζε τον εαυτόν του **επιληπτικό**, κάτι που και ο κόσμος εξίσου θεωρούσε, εξαιτίας των σοβαρών κρίσεων που πάθαινε και κατά τις οποίες έχανε τη συνείδησή του, εμφορείτο από μυϊκούς σπασμούς και υπέφερε από την προσήκουσα κατάθλιψη. Κατά τον Freud συνέτρεχαν πολλοί λόγοι ώστε η φερόμενη ως επιληψία να μην ήταν, ενδεχομένως, παρά ένα σύμπτωμα της νεύρωσής του, μιας «επιληψίας» **υστερικής** προελεύσεως. Σε αυτήν την περίπτωση, μολονότι δε θα αμφισβητούνταν οι αμιγώς παθολογικές αιτίες, οι κρίσεις θα όφειλαν την

πρώτη/αρχική τους εμφάνιση σε ψυχικά αίτια (π.χ. ένας τρόμος) ή θα ήταν η συνέπεια άλλης φύσεως ψυχικών διεγέρσεων. Σημειώνουμε ότι, μεταξύ πολλών άλλων σοβαρών συμπτωμάτων, στην επιληψία έχουμε μια προοδευτική έκπτωση των γνωστικών λειτουργιών (ακρωτηριασμός των διανοητικών/πνευματικών λειτουργιών). Εντούτοις σε άλλες περιπτώσεις αυτές οι κρίσεις δεν επηρεάζουν την πνευματική εξέλιξη του ασθενούς ούτε τη συναισθηματική /συγκινησιακή του ζωή.

Ο Freud πρότεινε ότι η **επιληψία** αφορά σε έναν μηχανισμό που αφορά σε αφύσικες ενστικτώδεις εκφορτίσεις είτε αυτές οφείλονται σε εγκεφαλικές δραστηριότητες (σοβαρές ιστολυτικές ή τοξικές φλεγμονές) ή /και σε ανεπαρκή έλεγχο της ψυχικής/λιβιδινικής οικονομίας, λόγω σεξουαλικών συγκρούσεων οι οποίες έχουν τοξικές συνέπειες: *«η επιληπτική αντίδραση... είναι επίσης αναμφίβολα στη διάθεση της νεύρωσης της οποίας η ουσία είναι να ξεφορτώνεται, δια της σωματικής οδού, ποσότητες ερεθισμών τις οποίες δε μπορεί να διαχειριστεί διαδορετικά»*(σελ.181). Άλλωστε παλαιότεροι γιατροί προσομοίαζαν την εμπειρία του **οργασμού** με την ελάσσονα επιληψία: ήταν σα να αναγνώριζαν στην σεξουαλική πράξη έναν φυσιολογικό τρόπο αδειάσματος της διέγερσης ερειδόμενο επί της επιληπτικής μεθόδου. Έτσι η επιληπτική κρίση γίνεται ένα σύμπτωμα της **υστερίας** προσαρμοζόμενη διαμέσου αυτής κατά το ιδίωμα της φυσιολογικής σεξουαλικής αποφόρτισης.

Διακρίνουμε λοιπόν ανάμεσα στην **οργανική** και τη **συναισθηματική επιληψία**. Όταν κάποιος υποφέρει από την πρώτη νοσεί στον εγκέφαλο ενώ όσοι υποφέρουν από τη δεύτερη είναι **νευρωτικοί**. Στην πρώτη περίπτωση η ψυχική του ζωή διαταράσσεται, ενώ στη δεύτερη η φύση της συναισθηματικής του διαταραχής είναι η ουσία αυτής καθεαυτής της νεύρωσής του. Είναι πολύ πιθανόν ο Dostoevsky να υπέφερε από τη δεύτερη, χωρίς αυτό να αποδεικνύεται απόλυτα.

Οι περιγραφές των κρίσεων από τον ίδιο τον συγγραφέα δε φαίνεται να ρίχνουν αρκετό φως ως προς την πιθανή «υποδόρια» σχέση ανάμεσα σ' αυτές και τα βιώματα της ζωής του. Το πιθανότερο είναι ότι ανάγονταν στην **παιδική** του ηλικία, ότι ξεκίνησαν με ηπιότερα συμπτώματα και ότι δεν πήραν την αμιγώς επιληπτική τους μορφή παρά μετά από ένα βασανιστικό συμβάν στην ηλικία των οκτώ, τη **δολοφονία** του μπαμπά του. Ο Fulop-Miller (στον Freud 1927) σημείωνε *«...στην παιδική ηλικία του συγγραφέα συνέβη κάτι φοβερό, αλησμόνητο και εναγώνιο επί του οποίου ενεγράφησαν τα πρώτα σημάδια της ασθένειάς του»* (σελ.185). Είναι ενδιαφέρον το γεγονός ότι οι κρίσεις του Dostoevsky –και κατά τις μαρτυρίες αυτού του ίδιου–σταμάτησαν τελείως στη διάρκεια της εξορίας του στη Σιβηρία, εντούτοις άλλες πληροφορίες το διαψεύδουν. Επί αυτού ο Freud βεβαιώνει πως το μόνο σίγουρο είναι πως η κάθειρξή του στην σιβηρική φυλακή τροποποίησε την παθολογική του κατάσταση.

Ο Freud (1927) μας επιστρά την προσοχή στο ότι, δυστυχώς, δε μπορούμε να εμπιστευόμαστε τις αυτοβιογραφικές δηλώσεις των νευρωτικών. Η κλινική εμπειρία έδειξε ότι η μνήμη τους εμφορείται από διαστρεβλώσεις/παραποιήσεις οι οποίες αποσκοπούν στην αποσύνδεση του οργανισμού από δυσάρεστες συνδέσεις και δυσφορικούς συνειρμούς.

Στους «*Αδελφούς Karamazon*» συναντάμε τη σύνδεση ανάμεσα στον **φόνο του πατέρα** και την κακιά μοίρα του πατέρα του ίδιου του Dostoevsky η οποία αποτελεί το σοβαρότερο **τραύμα** της ζωής του: η αντίδραση του σ' αυτό συνιστά το κρίσιμο σημείο της νευρώσεώς του. Οι πρώτες κρίσεις του στην παιδική ηλικία (πριν να οργανωθούν σε επιληπτικές) παράπεμπαν στο **θάνατο**, εμφορούντο από το φόβο του θανάτου και επρόκειτο για καταστάσεις λήθαργου και υπνηλίας. Στην εποχή που ήταν ακόμα μικρό αγόρι ήταν ένα είδος ξαφνικής **μελαγχολίας**, όπως ο ίδιος διηγείτο αργότερα σε ένα φίλο του, σα να επρόκειτο να πεθάνει επί τόπου. Μάλιστα ο αδερφός του μετέδιδε πως, όταν ο συγγραφέας ήταν μικρός, συνήθιζε να αφήνει σημειώσεις πριν πάει για ύπνο λέγοντας ότι φοβόταν μήπως πέσει σ' αυτό το είδος του **ύπνου/θανάτου** στη διάρκεια της νύχτας και τότε ήταν που εκλιπαρούσε ώστε αυτός ο θάνατος να καθυστερήσει για πέντε ημέρες.

Αυτές οι **κρίσεις** του εν είδει θανάτου σημαίνουν την **ταύτιση** του συγγραφέα με κάποιον πεθαμένο «*είτε με κάποιον νεκρό, είτε με κάποιον που βρίσκεται στη ζωή αλλά τον θάνατο οποίου εύχεται το άτομο.*» (σελ. 183). Στην δεύτερη περίπτωση η κρίση αποκτά την αξία μιας **τιμωρίας** για το υποκείμενο εξαιτίας των ευχών θανάτου για κάποιον άλλο. Για το αγόρι αυτό το **άλλο πρόσωπο**-του οποίου εύχεται το θάνατο-συνήθως είναι ο πατέρας του και η (υστερική) κρίση **συμπυκνώνει** το **νόημα** της αυτοτιμωρίας εξαιτίας μιας επιθυμίας θανάτου εναντίον ενός μισητού πατέρα: «*ήθελες να σκοτώσεις τον πατέρα σου, έτσι ώστε εσύ ο ίδιος να πάρεις τη θέση του. Τώρα έγινες ο πατέρας σου, αλλά ένας νεκρός πατέρας-ιδού ο συνήθης μηχανισμός των υστερικών συμπτωμάτων. Και, επιπροσθέτως: τώρα ο πατέρας σου θα σε σκοτώσει.*» (σελ.184). Το 1912-13 στο έργο του «*Τοτέμ και Ταμπού*» ο Freud σημείωνε ότι η **πατροκτονία** είναι το πρωταρχικό έγκλημα της ανθρωπότητας και του ατόμου: τα μέλη της **πρωτόγονης ορδής** (αδέρφια) συνασπίστηκαν για να σκοτώσουν τον τυραννικό Πατέρα τους και να του πάρουν (κλέψουν) την εξουσία. Διαμέλισαν το σώμα του και το έφαγαν σε ένα **τοτεμικό γεύμα**. Έκτοτε τύπτονται για την αποτρόπαια πράξη τους, φτιάχνουν εκκλησίες και συγκεντρώνονται σ' αυτές για να εξιλεώνονται.

Η σχέση του αγοριού με τον πατέρα είναι **αμφιθυμική**. Μαζί με το **μίσος** του γι αυτόν που γυρεύει να ξεφορτωθεί ως αντίπαλο και ανταγωνιστή, συνήθως σοβεί και μια ποσότητα τρυφερότητας προς εκείνον. Το αγόρι θέλει να γίνει σαν τον πατέρα (ταύτιση) επειδή τον θαυμάζει αφενός, αλλά και επειδή θέλει να τον ξεπετάξει έξω από το πόδια του για να ιδιοποιηθεί τη μητέρα. Το όλο εγχείρημα προσκρούει σε εμπόδια, γιατί το παιδί κάποια στιγμή καταλαβαίνει ότι η απόπειρα του να διώξει το μπαμπά του ως αντίπαλο θα είχε ως συνέπεια την τιμωρία του με **ευνουχισμό**. Έτσι παραιτείται από την πρόκληση να ξεφορτωθεί τον πατέρα και να κατέχει τη μητέρα. Εντούτοις, αυτή η επιθυμία διατηρείται στο ασυνείδητο (μέσω της απώθησης) και κάνει την εμφάνισή της υπό τη μορφή τύψεων. Έχουμε εδώ την φυσιολογική διαδικασία, το πεπρωμένο του οιδιποδείου ψυχοσυμπλέγματος.

Ο Freud (1927) επισημαίνει την πολυπλοκότητα του οιδιποδείου, στην περίπτωση κατά την οποία ο παράγων της **αμφισεξουαλικότητας** είναι-εγγενώς-έντονα ανεπτυγμένος στο αγόρι. Σ' αυτές τις περιπτώσεις, για να μη χάσει τον ανδρισμό του υπό το κράτος του άγχους ευνουχισμού, η διφυλετική του προδιάθεση ισχυροποιείται παρεκκλίνοντας προς τον γυναικείο προσανατολισμό: το αγόρι θέτει

τον εαυτόν του στη θέση της μαμάς του και αναλαμβάνει το ρόλο της ως αντικείμενο αγάπης του μπαμπά του. Όμως και αυτή η λύση θέτει προβλήματα, αφού μια τέτοια επιλογή θα σήμαινε εξίσου ότι είναι ευνουχισμένο, κάτι που αποστρέφεται με τρόμο (η θεματική της απόρριψη/άρνησης του θηλυκού): πρόκειται για τον φόβο της εκθήλυνσης. Ο ευνουχισμός είναι αποτρόπαιος και είναι απόρροια/τιμωρία είτε του μίσους για τον πατέρα (επιθυμία αφανισμού του), είτε αποτέλεσμα και προϋπόθεση της αγάπης του για αυτόν (ομοφυλόφιλος έρωτας). Κατά τον Freud είναι η έντονη εγγενής διφυλετική τάση του υποκειμένου η οποία καθίσταται ένας προδιαθεσικός παράγων για την εγκατάσταση της νεύρωσης και, στην περίπτωση του Dostoevsky, της επιληψίας.

Κατά τον Kestenberg (στη Γιαννουλάκη 2005), υστερικός είναι αυτός/η ο οποίος/α ασυνείδητα παλεύει με την ευχή να είναι ταυτόχρονα και τα δύο φύλα, άνδρας και γυναίκα. Προσπαθεί δηλαδή ν'απαρτίώσει αρσενικές και θηλυκές αναπαραστάσεις ή στοιχεία. Ταυτόχρονα είναι αυτός/η ο οποίος/α έχει δυσκολία ειδικότερα ως προς τις θηλυκές πλευρές (θηλυκές ταυτίσεις). Σε κάθε ανθρώπινο όν η υστερία αφορά στο **θηλυκό** στοιχείο το οποίο το Εγώ του επιζητεί ν'αποδιώξει από το συνειδητό. Η θέση αυτή αφήνει το κορίτσι να εμπλέκεται, όπως και το αγόρι, σε δύο παράλληλες πεποιθήσεις: αντιπαλότητα με τον πατέρα ως προς την κατοχή της μητέρας και αντιπαλότητα με τη μητέρα ως προς την κατοχή του πατέρα. Υπό αυτό το πρίσμα αποπλανεί τον καθένα με τη σειρά του, νοιώθοντας την προδοσία και από τους δύο και μένοντας τελικά ανικανοποίητο.

Φαίνεται πως η αμφιφυλόφιλη προδιάθεση ήταν ιδίον του Dostoevsky με την έννοια μιας λανθάνουσας /απωθημένης **ομοφυλοφιλίας**, κάτι που φαίνεται από τον κεντρικό ρόλο που έπαιξαν στη ζωή του οι ανδρικές φιλίες, από την αινιγματική επίδειξη τρυφερότητας απέναντι στους ανταγωνιστές του σε θέματα κατάκτησης γυναικών, αλλά και από διάφορα στιγμιότυπα του λογοτεχνικού του έργου.

Ο Freud στο «Τοτέμ και ταμπού» σημειώνει ότι *«ο πατέρας είναι ο φοβερός εχθρός των σεξουαλικών ενδιαφερόντων της παιδικής ηλικίας. Η τιμωρία που επισείει ο πατέρας είναι ο ευνουχισμός ή το υποκατάστατό του, η τύφλωση»* (σελ.164). Η ταύτιση του παιδιού με τον πατέρα καταλήγει στην εγκατάσταση εντός του, ενός **Υπερεγώ** το οποίο, ως ο κληρονόμος της γονεϊκής επιρροής (κανόνες, κ.λ.π) είναι επιφορτισμένο με πολύ σημαντικές λειτουργίες. Αν ο πατέρας ήταν σκληρός, βίαιος και ωμός, το Υπερεγώ του παιδιού χτίζεται καθ'όμοιωσιν οπότε, στη σχέση Εγώ-Υπερεγώ, επανεργοποιείται η απωθημένη παθητικότητα (εκθήλυνση): το *«Υπερεγώ βάζει κάτω το Εγώ»*. Πρόκειται για ένα **σαδιστικό** Υπερεγώ και ένα Εγώ **μαζοχιστικό**, ένα γυναικείο υπόβαθρο. Αυτό οδηγεί στην ανάπτυξη μιας μεγάλης **ανάγκης τιμωρίας** στο υποκείμενο, το οποίο τοιουτοτρόπως «προσφέρεται» εν είδει θύματος στο πεπρωμένο και ικανοποιείται διαμέσου της κακομεταχείρησής του από το Υπερεγώ (τύψεις): η κάθε μορφή τιμωρίας είναι, σε τελευταία ανάλυση, ένας ευνουχισμός και ως τέτοιος μια **ικανοποίηση/εκπλήρωση** της αρχικής παθητικής στάσης απέναντι στον πατέρα (παθητική συνιστώσα της απωθημένης γυναικότητας). Ο Freud (1927) σημειώνει χαρακτηριστικά: *«ακόμα και το Πεπρωμένο δεν αποτελεί εν τέλει παρά μια μεθύτερη προβολή του πατέρα»* (σ.185).

Οι οιδιπόδειες παιδικές αντιδράσεις μπορεί να αποδράμουν προοδευτικά αν η πραγματικότητα δεν τις τροφοδοτεί περαιτέρω. Στην περίπτωση όμως του Dostoevsky ο πατέρας-τον οποίο το αγόρι ούτως ή άλλως φοβάται -ήταν επί του πραγματικού εκσεσημασμένα **βίαιος**: ο χαρακτήρας του παρέμεινε ίδιος, ή ακόμα περισσότερο, υποτροπίαζε συν τω χρόνω, οπότε ταυτόχρονα φούντωνε το μίσος του συγγραφέα και οι ευχές θανάτου εναντίον του «κακοήθους» πατέρα. Ο Freud υπογραμμίζει πόσο επικίνδυνο πράγμα είναι όταν η πραγματικότητα εκπληρώνει αυτές τις απωθημένες επιθυμίες, εδώ ή δολοφονία του πατέρα. Τότε η φαντασία εξισώνεται με την πραγματικότητα, έτσι ώστε να εντείνονται οι αμυντικοί μηχανισμοί του υποκειμένου. Είναι από τη δολοφονία και μετά που οι κρίσεις του συγγραφέα άρχισαν να αποκτούν τον **επιληπτικό** τους χαρακτήρα. Μέσω της ταύτισεως με τον νεκρό πατέρα, αυτές έγιναν εξίσου φρικτές με τον τραγικό θάνατο του μπαμπά του. Εντούτοις σε αυτές υπέρπει/συμπυκνώνεται και μια υπέρτατη ευδαιμονία **θριάμβου**, ένα αίσθημα απελευθέρωσης που παραπέμπουν στα συναισθήματα που φαίνεται ότι βίωσαν τα αδέρφια της πρωτόγονης ορδής όταν άκουσαν τα μαντάτα του θανάτου του Πατέρα τους. Ήταν ένα γλέντι (τοτεμικό γεύμα) που κατέληξε στη συνέχεια, στην στυγερότερη τιμωρία τους, τις τύψεις: είναι η αλληλουχία του θριάμβου και του πένθους των αδερφιών της πρωτόγονης ορδής.

Αν πράγματι ο Dostoevsky δεν υπέφερε από τις επιληπτικές κρίσεις κατά την κάθειρξή του στη Σιβηρία, γίνεται κατανοητό ότι, καθώς τιμωρείτο με άλλον εσωτερικό τρόπο (ενοχές), δεν τις χρειαζόταν πια. Φαίνεται ότι η **ανάγκη** της **τιμωρίας** του ήταν απαραίτητη για την **ψυχική του οικονομία**. Ο συγγραφέας ήταν πολιτικός κρατούμενος, η καταδίκη του ήταν άδικη και μάλλον αυτό το γνώριζε, εντούτοις την αποδέχτηκε, μολονότι δεν την άξιζε: αφέθηκε στα χέρια του Τσάρου- ο βασιλιάς εν είδει πατρικού υποκατάστατου-για να υποστεί την τιμωρία που του άξιζε εξαιτίας του «αμαρτήματός» του ενάντια στον πραγματικό του πατέρα. Αντί να αυτοτιμωρηθεί άφησε να τιμωρηθεί από τον απεσταλμένο του πατέρα του, τον Τσάρο. Ο ίδιος διηγείτο σε έναν φίλο του ότι η ευερεθιστότητα και η κατάθλιψη μετά από μια επιληπτική κρίση οφείλονταν στο γεγονός πως ο ίδιος αισθανόταν **εγκληματίας**, ότι δε μπορούσε ν'απαλλαγεί από αυτό το αίσθημα και ότι κουβαλούσε πάνω του ένα φορτίο μιας απροσδιόριστης/άγνωστης ενοχής που τον συνέθλιβε. Φαίνεται ότι ποτέ δεν τον εγκατέλειψαν οι τύψεις εξαιτίας της πρόθεσής του να σκοτώσει τον μπαμπά του. Αυτή ακριβώς η εσωτερική συνθήκη καθόρισε και τη στάση του απέναντι στην κρατική εξουσία και την πίστη του στο Θεό. Υποτάχθηκε στον Τσάρο, ενώ στην πραγματικότητα αμφιταλαντευόταν μεταξύ πίστης και αθεϊσμού. Ήταν εξαιρετικά διανοούμενος ώστε να μη μπορεί να αντιλαμβάνεται τις δυσκολίες στις οποίες οδηγούσε η θρησκευτική πίστη. Στο ιδεώδες του Χριστού ήλπιζε να βρει έναν τρόπο ν'απελευθερωθεί από τις τύψεις του και ακόμα περισσότερο να διαδραματίσει έναν ρόλο εν είδει Ιησού Χριστού. Εντούτοις αντιδρούσε επειδή το θρησκευτικό αίσθημα, καθώς αυτό ερείδεται επί της **υϊκής ενοχής** παρούσας εντός του ανθρωπίνου είδους, τον κατέκλυζε σε τέτοιο βαθμό ώστε να μην μπορεί να το ξεπεράσει.

Ο Freud σημειώνει πως τρία από τα αριστουργήματα της παγκόσμιας λογοτεχνίας όλων των εποχών, ο **Οιδίπους Τύραννος** του Σοφοκλή, ο **Άμλετ** του Shakespeare και οι **Αδερφοί Karamazon** του Dostoevsky πραγματεύονται όλα το ίδιο θέμα, την **πατροκτονία**. Και στα τρία, το κίνητρο για την

διάπραξη είναι η αντιπαλότητα για μια γυναίκα. Ήταν απεριόριστη η συμπάθεια του ρώσου συγγραφέα για τους εγκληματίες (ταύτιση μαζί τους), τόσο τους κοινούς, όσο και τους πολιτικούς και θρησκευτικούς οι οποίοι τροφοδότησαν το λογοτεχνικό του έργο. Είναι όμως μόνο προς το τέλος της ζωής του που επέστρεψε πίσω στον **αρχέγονο εγκληματία**, τον **πατροκτόνο**, χρησιμοποιώντας τον, διαμέσου ενός αριστουργήματος, για να κάνει την προσωπική του **εξομολόγηση**. Η συμπάθεια του για τους εγκληματίες δεν είχε να κάνει με οίκτο, αλλά θύμιζε το *δέος* με το οποίο αντιμετώπιζαν στο παρελθόν τους παράφρονες και τους επιληπτικούς. Ένας εγκληματίας ήταν γι αυτόν σχεδόν ένας Απελευθερωτής/Σωτήρας ο οποίος κουβαλούσε πάνω του την ενοχή των άλλων. Από τη στιγμή που κάποιος είχε ήδη εγκληματήσει όλοι οι υπόλοιποι μπορούσαν να απαλλάσσονται από την ανάγκη της διάπραξης. Με αυτήν την έννοια κόσμος θα όφειλε να είναι ευγνώμων απέναντι στον εγκληματία.

Μέσα από τις σημειώσεις του ίδιου αλλά και από το ημερολόγιο της γυναίκας του, γνωρίζουμε το παθολογικό πάθος του για τα τυχερά παιχνίδια: ήταν δεινός **τζογαδόρος**. Όπως σε πολλούς νευρωτικούς, το ενοχικό αίσθημα του Dostoevsky μορφοποιήθηκε σε φορτίο χρέους. Εκλογίκευε την μανία του με το πρόσχημα ότι επιχειρούσε, μέσω των κερδών του, να επιστέψει στη Ρωσία χωρίς να παρεμποδισθεί σ'αυτό από τους δανειστές του. Όμως αυτό δεν ήταν παρά ένα πρόσχημα ως προς το πάθος του για τα τυχερά παιχνίδια και ο συγγραφέας ήταν εξαιρετικά οξυδερκής και έντιμος για να το παραδεχθεί: γνώριζε ότι το κεφαλαιώδες θέμα ήταν το παιχνίδι αυτό καθαυτό, "*le jeu pour le jeu*". Ενδεικτικό αυτού είναι ότι ποτέ δε σταματούσε πριν να χάσει τα πάντα. Κάθε φορά υποσχόταν στη γυναίκα του και ορκιζόταν στο λόγο της τιμής του να μην ξαναπαίξει, ή να μην ξαναπαίξει μέσα στη μέρα... Και, όπως ο ίδιος αφηγείται, αθετούσε τις υποσχέσεις του. Όταν οι χασούρες του τον έφταναν σε ελεεινή κατάσταση αντλούσε από αυτήν την κατάσταση μια παθολογική ικανοποίηση. Τότε ενώπιον της γυναίκας του ευτελιζόταν, κατσαδίαζε τον εαυτόν του και την ενθάρρυνε να τον περιφρονήσει αυτή ή ίδια και να ξεστομίσει πόσο πολύ μετάνιωνε που είχε παντρευτεί έναν τέτοιο γέρο αμαρτωλό. Έχοντας τοιουτοτρόπως «μαστιγωθεί» επαρκώς, ξεκινούσε ξανά την επόμενη μέρα έναν καινούργιο κύκλο. Είναι ενδιαφέρον ότι, κατά τις μαρτυρίες της γυναίκας του, το μόνο πράγμα που έδινε αληθινές **ελπίδες** σωτηρίας ήταν η λογοτεχνική του παραγωγή, η οποία παραδόξως, ποτέ δεν πήγαινε καλύτερα παρά μόνο όταν τα είχε χάσει όλα και είχε ενεχυριάσει και τα τελευταία αγαθά της οικογένειάς του. Εκείνη βέβαια δεν είχε κατανοήσει ότι, όταν το **ενοχικό** του αίσθημα είχε επαρκώς ικανοποιηθεί από τις τιμωρίες που ο ίδιος επέβαλλε στον εαυτόν του, αμβλυνόταν η αναστολή του για καλλιτεχνική δουλειά, οπότε μπορούσε να κάνει μερικά ακόμα βήματα προς την επιτυχία.

Σε μια επιστολή του προς τον Fliess (1897) ο Freud υποστήριζε ότι η **αρχέγονη ψυχαναγκαστική εξάρτηση** (μανία) είναι ο **αυνανισμός**. Οι μεθύτερες εθιστικές εξαρτήσεις δεν είναι παρά υποκατάστατά του. Το βίτσιο του αυνανισμού αντικαθίσταται από τον εθισμό στον τζόγο: η έμφαση εδώ δίνεται στην παθιασμένη δραστηριότητα των χεριών καθώς ο παίκτης «*παίζει*». Σε αυτές τις διαδικασίες υποκατάστασης διατηρούνται αναλλοίωτα -όπως ακριβώς στον αυνανισμό-η άκρατη φύση του πειρασμού, οι μονίμως αθετημένες αποφάσεις για διακοπή της δραστηριότητας, η υπέρτατη ηδονή, και η ενοχική συνείδηση που λέει στο υποκείμενο ότι αυτοκαταστρέφεται (αυτοκτονεί).

Εν κατακλείδι, ο εθισμός στον τζόγο με τις αποτυχημένους αγώνες του υποκειμένου να «σπάσει» τη συνήθεια είναι μια **επανάληψη** του ψυχαναγκασμού του **αυνανισμού**. Το πάθος για τα παίγνια είναι *ανάλογο* του πρωτογενούς καταναγκασμού για αυνανισμό. Άλλωστε το «παίζειν», «παίζω» είναι τα προσφιλή απαρέμφοτα και ρήμα που χρησιμοποιούνται διεθνώς για να περιγραφεί η αυνανιστική δραστηριότητα των χεριών επί των γεννητικών οργάνων. Σε τελευταία ανάλυση, σε όλες τις περιπτώσεις σοβαρής **νεύρωσης** επιτελεί σημαντικό ρόλο η αυτοερωτική ευχαρίστηση της πρώιμης παιδικής ηλικίας και της εφηβείας, με τους προσήκοντες φόβους των κυρώσεων.

5.2 Άλλες ψυχαναλυτικές απόψεις για την εγκληματικότητα.

Ο Freud εξαίρεσε από τη θεώρησή του που σχετίζει την εγκληματικότητα με την ενοχικότητα:

- Τους εγκληματίες που δεν έχουν πρόσβαση σε ενοχικά συναισθήματα
- Τους εγκληματίες που δεν έχουν ηθικές αναστολές
- Τους εγκληματίες που νομιμοποιούν την εναντίωσή τους κατά της κοινωνίας

Επέμενε ως προς την αναγκαιότητα να συμπεριλάβουμε, κατά την μελέτη του εγκλήματος, τον λόγο του κυρίως ενδιαφερόμενου και εμπλεκόμενου σ' αυτό, που δεν είναι άλλος από τον ίδιο τον εγκληματία.

Κατά τον Lagache ο εγκληματίας πρόκειται πρωτίστως για μια συναισθηματική ανωριμότητα. Στην προκειμένη περίπτωση η ψυχική σύγκρουση δεν επιλύεται παρά μέσω μιας σοβαρής υπερβατικής διάπραξης της τάξεως του απαγορευμένου. Εδώ ο εγκληματίας δεν παλεύει ενάντια σε μια εγκληματική δύναμη-έλξη ισχυρότερη/πέρα από τη θέλησή του, αλλά είναι σα να δίνει σιγά -σιγά στον εαυτόν του το δικαίωμα να σκοτώσει ή να κλέψει (αυτονομιμοποίηση της πράξης). Η εγκληματική χειρονομία αντί να τον γεμίσει με τύψεις τον κατευνάζει και τον ησυχάζει. Εντούτοις κάποιοι ενίοτε αναζητούν την τιμωρία και-με κάποιον σκοτεινό τρόπο-την κοινωνική καταδίκη. Ο Lagache επιχείρησε να κατανοήσει την προσωπικότητα του εγκληματία διαμέσου των βιωμάτων του «εκεί και τότε» και του τρόπου με τον οποίο σχετίζεται με το περιβάλλον. Κατ' αυτόν Ο μέλλον παραπτωματικός βρίσκεται σ' ένα ταυτισιακό αδιέξοδο (ελλειμματική ταύτιση). Επί παραδείγματι μια κλινική περίπτωση του, ο Fuget, είχε διαπράξει τρεις απόπειρες ανθρωποκτονίας. Ο ασθενής δεν είχε γνωρίσει τον πατέρα του. Ο παραπτωματικός θα επιχειρήσει να γεφυρώσει το ταυτισιακό του

έλλειμμα καταφεύγοντας στη συμμορία όπου θα προκύψει αυτό που ο Lagache ονομάζει «**ηρωικές ταυτίσεις**». Η ηρωική ταύτιση είναι ένας ασυνείδητος μηχανισμός μέσω του οποίου το υποκείμενο προσφέρει στον εαυτόν του ένα **Ιδεώδες του Εγώ** στη θέση της πατρικής εικόνας: πρόκειται για την αναζήτηση μιας κυρίαρχης θέσης, αυτής του αρχηγού της ορδής. Ο Lagache ορίζει ως σημείο εκκίνησης της εγκληματικότητας στερητικές εμπειρίες στις αντικειμενοτρόπες σχέσεις. Όσο πρωιμότερες είναι οι στερήσεις κατά την ψυχοσεξουαλική εξέλιξη τόσο περισσότερο ελλοχεύει ο κίνδυνος μιας ενστικτώδους-και άρα επικινδυνότερης-εγκληματικότητας.

Οι απόψεις του Rene Spitz έρχονται προς επίρρωση αυτών του Lagache. Υποστηρίζει ότι τα παιδιά που είναι στερημένα από αγάπη θα γίνουν ενήλικες γεμάτοι μίσος που θα γυρεύουν να καταστρέφουν την κοινωνική ευταξία της οποίας υπήρξαν θύματα.

Ο Winnicott επίσης συνδέει τη γένεση της **αντικοινωνικής προδιάθεσης** με τη **στέρηση** ως εξής: την περίοδο t1 το παιδί βιώνει μια ικανοποιητική συναισθηματική στήριξη από το περιβάλλον του. Κατά την περίοδο t2 δοκιμάζει τη στέρηση, την περίοδο t3 εγκαθίσταται μέσα του μια «ουδέτερη κατάσταση», την περίοδο t4 ξαναγεννιέται η ελπίδα και τη στιγμή t5 επιτελείται η επιστροφή της ευχάριστης κατάστασης, της αρχικής περιόδου t1 μέσω της αντικοινωνικής συμπεριφοράς (πρωτίστως κλεψιές ,αποκλίνουσες σεξουαλικές συμπεριφορές, εγκλήματα πάθους). Ο Winnicott υποστηρίζει ότι η εγκληματικότητα εκείνη που οφείλεται στην συναισθηματική στέρηση της παιδικής ηλικίας είναι ελπιδοφόρο σημάδι διότι είναι σ' αυτές τις περιπτώσεις που ο εγκληματίας μπορεί να νοιώσει οίκτο και τύψεις και να δοκιμάσει τότε την ανάγκη μιας **δημιουργικότητας επανορθωτικής φύσεως** .

Η Klein τοποθετεί και κατανοεί τη δημιουργία ως μια παρόρμηση επανόρθωσης του αντικειμένου το οποίο προηγουμένως το υποκείμενο είχε διχοτομήσει και στο οποίο είχε επιτεθεί κατά τη διάρκεια της παρανοειδούς φάσης (έξι πρώτοι μήνες της ζωής). Έτσι εδώ η λειτουργία της δημιουργίας του έργου τέχνης έχει επανορθωτικό χαρακτήρα και αφορά στην αναπαράσταση ενός ενοποιημένου αντικειμένου (όλου vs. διχοτομημένου).

Η ιστορία του γλυπτού της ακρωτηριασμένης Αφροδίτης της Μήλου και οι απόπειρες αποκατάστασής της θα μπορούσαν ν'αποτελέσουν ένα επιστημονικό παράδειγμα της κλαϊνικής (M.Klein) άποψης για την τέχνη. Κατά την M.klein το βρέφος διέπεται από αμφιθυμία μεταξύ αγάπης και μίσους για τη μαμά του. Η βρετανή ψυχαναλύτρια υπογράμμισε τις αβάσταχτες ενστικτώδεις ορμές του βρέφους κατά της μητέρας και του στήθους της (έμφυτος φθόνος για το στήθος της μητέρας). Οι ετεροκαταστροφικές τάσεις του νηπίου σαδισμός και επιθετικότητα είναι αυτές που το απομακρύνουν από την αυτοκαταστροφή (ενόρμηση του θανάτου). Πρόκειται για την ιδέα ενός βρέφους 6-12 μηνών το οποίο φαντασιακά προσπαθεί να εξοντώσει τη μητέρα του με οτιδήποτε διαθέτουν οι σαδιστικές του τάσεις: δόντια, νύχια, περιττώματα, ολόκληρο το κορμί του μεταμορφώνονται στη φαντασία του σε επικίνδυνα όπλα. Κατά την Segal αυτές οι επιθυμίες (επιθετικές φαντασιώσεις) στρέφονται επίσης σε αντικείμενα τα οποία το βρέφος φαντάζεται ότι βρίσκονται μέσα στο σώμα της μητέρας και τα οποία, επίσης, επιθυμεί να καταβροχθίσει, να ξεριζώσει, να καταστρέψει εξαιτίας του μίσους και του φθόνου του. Βρισκόμαστε εδώ στην **παρανοειδή-σχιζοειδή** φάση της ψυχοσεξουαλικής εξέλιξης του βρέφους (με «κλαϊνικούς» όρους) κατά την οποία το στήθος της μαμάς βιώνεται άλλοτε ως «κακό» οπότε το βρέφος επιτίθεται σ'αυτό, και άλλοτε ως «καλό» (τροφοδοτικό). Στην παρανοειδή φάση το βρέφος φοβάται μήπως το Εγώ του δεχτεί επίθεση από τυχόν καταδιωκτικά αντικείμενα (διωκτικό άγχος/(επιθετικές φαντασιώσεις). Αυτήν την φάση διαδέχεται η **καταθλιπτική» φάση** όπου το στήθος της μαμάς ενώνεται σε ένα/όλον και βιώνεται ταυτόχρονα, την ίδια στιγμή, και ως «καλό» και ως «κακό». Εδώ το παιδί αναγνωρίζει ότι το «καλό» και το «κακό» στήθος δεν είναι παρά πλευρές του *ιδίου* αντικειμένου, της μητέρας, η οποία δεν είναι προέκταση του Εγώ του αλλά συνιστά μια ετερότητα και βρίσκεται στον εξωτερικό κόσμο. Την *αγαπά* και την *μισεί* ταυτόχρονα. Στην καταθλιπτική φάση το βρέφος φοβάται ότι θα χάσει το αγαπώμενο αντικείμενο-θα το αφανίσει- επειδή φαντασιακά παραπαίει ακόμα μέσα σε ανεξέλεγκτες λαίμαργες και σαδιστικές ορμές. Επιτίθεται συνέχεια στο αγαπώμενο αντικείμενο το οποίο έτσι κομματιάζεται, καταθρυμματίζεται. Αυτήν την επίθεση δεν τη δέχεται μόνο το εξωτερικό αντικείμενο αλλά και η αναπαράστασή του (το εσωτερικό, ψυχικό αντικείμενο). Τότε ολόκληρος ο εσωτερικός του κόσμος του βρέφους καταστρέφεται και γκρεμίζεται. Στη συνέχεια το βρέφος διακατέχεται τόσο από τη νοσταλγία της κατάστασης εκείνης όπου κάποτε περιείχε ακέραιο το αγαπώμενο αντικείμενο-πριν το καταστρέψει-όσο και από ένα έντονο συναίσθημα τύψεων και ενοχών επειδή συνειδητοποιεί ότι έχασε αυτό που αγαπούσε εξαιτίας των ίδιων του των επιθέσεων. Θα επακολουθήσουν η ανάγκη και η επιθυμία του βρεφικού Εγώ να αποκαταστήσει και να αναδημιουργήσει το χαμένο αντικείμενο της αγάπης του τόσο στον εξωτερικό κόσμο όσο και μέσα στο Εγώ του: η εμπειρία της απόλυτης συντριβής ξυπνά επανορθωτικές ορμές. Πρόκειται για την ακατανίκητη επιθυμία του ν'αναδημιουργήσει να συγκροτήσει και να ξανακερδίσει αυτό το οποίο προηγουμένως κατέστρεψε. Οι επανορθωτικές ορμές δεν αφορούν μόνο στην αποκατάσταση του σώματος της μητέρας αλλά, δευτερογενώς, και στην αποκατάσταση άλλων εσωτερικών αντικειμένων τις οποίες το Εγώ του υποκειμένου κατέστρεψε όπως, φερ'ειπείν, το γονεϊκό ζευγάρι αφότου αρχίσει να συνειδητοποιεί/ νοηματοδοτεί τη συνουσία. Οι επανορθωτικές ορμές, η επιθυμία και η ικανότητα για αποκατάσταση του καλού αντικειμένου -εσωτερικού και εξωτερικού- θεωρούνται κατά την M.Klein ως η κινητήρια δύναμη για κάθε καλλιτεχνική δημιουργία.

Εν κατακλείδι, ο καλλιτέχνης προσπαθεί να ξεπεράσει και πάλι τη νηπιακή του καταθλιπτική φάση και να επανορθώσει-διαμέσου της καλλιτεχνικής του δραστηριότητας- έναν αρμονικό εσωτερικό κόσμο τον οποίο αισθάνεται ότι κάποτε είχε αλλά έχασε εξαιτίας της επιθετικότητάς του. Όποια κι αν είναι η μορφή του τελικού προϊόντος φαίνεται πως είναι το σώμα της μητέρας το οποίο-μέσω του έργου τέχνης- πρωταρχικά συντηρείται ή αποκαθίσταται

Όμως δεν αρκεί στον καλλιτέχνη ν' αναδημιουργήσει κάτι στον εσωτερικό του κόσμο το οποίο ν' ανταποκρίνεται στην ανασυγκρότηση των εσωτερικών του αντικειμένων. Χρειάζεται επίσης να εξωτερικεύσει το τελειωμένο αντικείμενο και να του δώσει μια δικιά του πνοή στον εξωτερικό κόσμο. Κατά την M. Klein είναι η ψυχική διαδικασία ανασυγκρότησης ή αποκατάστασης του εξωτερικού αέριου αντικειμένου η οποία παραμένει η υπέρτατη λειτουργία της τέχνης

Η ψυχαναλύτρια ερμηνεύει τις **εγκληματικές προδιαθέσεις των παιδιών** με όρους πρώιμου οιδιπόδειου και αρχαϊκού Υπερεγώ. Πολύ νωρίς στη ζωή του παιδιού (σχιζοπαρanoiδής θέση) το αντικείμενο της αγάπης διχοτομείται (σχάση του αντικειμένου) σε καλό και κακό αντικείμενο. Η ενδοβολή του κακού αντικειμένου λειτουργεί ως Υπερεγώ μιας απίστευτης σκληρότητας εναντίον του. Επίσης το παιδί βιώνει έντονες καταστροφικές ενορμήσεις τις οποίες προβάλλει /στρέφει εναντίον στους γονείς του οπότε τελεί σε μόνιμη κατάσταση φόβου ότι αυτοί θα αντεκδικηθούν. Υπό αυτούς τους όρους ο εγκληματίας είναι μια ύπαρξη η οποία αδυνατεί να οργανώσει αντικειμενοτρόπες σχέσεις με το περιβάλλον του που να μην ερείδονται στο μίσος, τον τρόμο και την καταδίωξη. Ο εγκληματίας καταστρέφει τους άλλους επειδή αισθάνεται ότι τον καταδιώκουν. Κατά την Klein δεν είναι ότι ο εγκληματίας δεν έχει Υπερεγώ αλλά πρόκειται για άτομο του οποίου το Υπερεγώ παραμένει καθηλωμένο σ' ένα αρχαϊκό στάδιο της εξέλιξής του.

Εν κατακλείδι: ο εγκληματίας είναι ένα άτομο το οποίο δε μπόρεσε να οργανώσει ένα οιδιπόδειο Υπερεγώ επαρκώς δομημένο και, ως εκ τούτου, παραμένει στο έλεος ενός σκληρού και άκαμπτου αρχαϊκού Υπερεγώ.

Με το οιδιπόδειο υπερεγώ απομακρυνόμαστε από τον άτεγκτο νόμο των αντιποίνων, άλλως ειπείν από την εξίσωση «έγκλημα και τιμωρία» ή «οφθαλμό αντί οφθαλμού» (αρχαϊκό Υπερεγώ). Πρόκειται για την υπερεγωτική μετάλλαξη, τη μεταμόρφωση των Ερινύων σε Ευμενίδες.

Είναι η πορεία μιας εξέλιξης κατά τη πλέον ευγενή περίοδο της ανθρωπότητας όπου έχουμε κατάργηση του νόμου της αντεκδίκησης και εισαγωγή της συγγνώμης, μια ψυχολογική εξέλιξη όπου σηματοδοτείται το πέρασμα από την απόλυτη διχοτόμηση της πράξης σε «καλή» η «κακή» στην ανθρώπινη συγκρουσιακή και συμβατική συνγνώμη. Αυτή η εξέλιξη συμπεκνώνει και αντανακλά την ψυχοσεξουαλική ωρίμανση του Υπερεγώ στο παιδί. Το Υπερεγώ του μικρού παιδιού κατά την προοιδιαπόδεια περίοδο της ζωής του είναι άκαμπτο σαδιστικό και άκρως τιμωρητικό προς το Εγώ. Κατά την πορεία της εξέλιξής του το Υπερεγώ του παιδιού γίνεται διαλλακτικότερο προς το Εγώ, μπορεί να προτείνει δυνατότητες συγχώρεσης. Έχουμε τότε μια μεταλλαγή του υπερεγώ μέσα από την πτώση («εκθρονισμό») της διχοτομίζουσας εξουσίας των Ερινύων που έκτοτε γίνονται Ευμενίδες.

Στην τριλογία του Αισχύλου «Ορέστεια» ο μητροκτόνος Ορέστης καταδιωκόμενος από τις Ερινύες κατέφυγε στο θεό των Δελφών. Αυτός τον απόστειλε στον Άρειο Πάγο των Αθηνών ο οποίος κατά την αρχαιότητα ήταν αρμόδιος για την εφαρμογή των νόμων. Εκεί ο Ορέστης δικάστηκε και τελικά αθώωθηκε με την ψήφο της Αθηνάς: οι Ερινύες οι γυναικείες θεότητες που τιμωρούσαν την αδικπραγία μετατράπηκαν σε Ευμενίδες οι οποίες έδωσαν χάρη και αθώωση. Η Αθηνά ως αντιπρόσωπος του Δία εκθρόνισε τις Ερινύες οι οποίες ενεργούσαν εκδικητικά (όλες οι οντότητες οι οποίες όφειλαν την προέλευσή τους στο «Όνομα της Μητρός» ήταν εχθρικές). Η θεά εισήγαγε στη θέση των Ερινύων το «νόμο της συγχώρεσης» στο «Όνομα του Πατρός». Βρισκόμαστε στον 5^ο αιώνα και η εξέλιξη του ψυχισμού η οποία χαρακτηρίζει αυτόν τον αιώνα αντανακλάται στο αισχυλικό έργο. Απομακρυνόμαστε εδώ από τον άτεγκτο νόμο των αντιποίνων, από την εξίσωση «έγκλημα και τιμωρία» ή «οφθαλμό αντί οφθαλμού». Πρόκειται για την Υπερεγωτική μετάλλαξη, τη μεταμόρφωση των Ερινύων σε Ευμενίδες καθώς και τη δημιουργία του δικαστηρίου του Αρείου Πάγου με συμμετοχή ανθρώπων και όχι θεών για τη δίκη της μητροκτονίας. Αυτό βέβαια δεν αφαιρούσε από τους θεούς τα δικαιώματά τους και πράγματι στο αισχυλικό έργο η Αθηνά συμμετέχει στη δίκη αλλά η θεά αυτή καθώς και ο Απόλλων αντιπροσωπεύουν το «νέο κύμα», μια διαφορετική πιο εξελιγμένη αντίληψη περί δικαιοσύνης πέρα από τον πρωτόγονο νόμο των αντιποίνων.

Αυτό το βλέπουμε στις αρχαϊκές ομηρικές μορφές του μύθου της Ηλέκτρας όπου έχουμε τις Ερινύες να κατασπαράσσουν μέχρι θανάτου τον Ορέστη. Κατά την πορεία της εξέλιξής του το Υπερεγώ του παιδιού γίνεται διαλλακτικότερο προς το Εγώ, μπορεί να προτείνει δυνατότητες συγχώρεσης κάτι που το βλέπουμε να συμπεκνώνεται στην αισχύλεια εκδοχή του μύθου με τις Ευμενίδες. Ο Αισχύλος με τους νεωτερισμούς που εισάγει επαναστατεί κατά του «κατεστημένου» της εποχής στην αρχή του 5^{ου} αιώνα -το οποίο ήταν ακόμα βασισμένο στο νόμο των αντιποίνων των Ερινύων- μετατρέποντας τις Ερινύες σε Ευμενίδες. Εισάγει ο Αισχύλος μια μεταλλαγή του Υπερεγώ του άστεως μέσα από την πτώση («εκθρονισμό») της διχοτομίζουσας εξουσίας των Ερινύων που έκτοτε γίνονται Ευμενίδες. Η αθώωση του Ορέστη από τον Άρειο Πάγο υπήρξε ψυχολογικά και πολιτικά το πιο σημαντικό βήμα της ιστορίας της ανθρωπότητας. Είναι αυτή η αθώωση η οποία ενέπνευσε μερικούς αιώνες αργότερα στον χριστιανισμό τη συγγνώμη η οποία υπήρξε ο βασικότερος νεοτερισμός της Καινής Διαθήκης. Να ακόμα ένας λόγος που οδήγησε τον Freud στην ελληνική θεογονία –κοσμογονία. Είναι η μόνη που περιγράφει και έτσι «αποδεικνύει» όλη την κλίμακα της ψυχοσεξουαλικής εξέλιξης την οποία αυτός

ανακάλυψε στο παιδί(στάδια-φάσεις). Αυτήν την εξέλιξη βλέπουμε επιπροσθέτως στο μύθο του Προμηθέα.

Και άλλοι ψυχαναλυτές είδαν το έγκλημα ως τη μόνη διέξοδο κατά της απειλής μιας κατάρρευσης του Εγώ. Οι εγκληματίες ταυτίζουν τον εαυτό τους με το κακό αντικείμενο (κακές αναπαραστάσεις εαυτού). Γενικότερα οι «κλαινικοί» αναλυτές υπογραμμίζουν τον κεντρικό ρόλο των αρχαϊκών αμυντικών μηχανισμών του Εγώ στις οριακές διαταραχές προσωπικότητας. Ο αγώνας ενάντια στην υποβόσκουσα κατάθλιψη εκφράζεται μέσω υπομανιακών συμπεριφορών και ταυτίσεων με τον επιτιθέμενο.

Κατά τον Kohut η ταύτιση με τον μεγαλειώδη εαυτόν επιτρέπει στο υποκείμενο που βρίσκεται στις παρυφές της ψύχωσης να οργανωθεί (αμυντικά) σε μια θέση μεγαλείου. Αυτά ισχύουν και για τους ψυχοπαθητικούς στους οποίους κάτω από τη μάσκα της βίας κρύβεται μια αρχαϊκή οργάνωση προσωπικότητας που εκφράζεται μέσω περασμάτων στην πράξη.

Ο Ferenczi S. Υποστήριζε ότι ένα είδος εγκληματολογικής ψυχανάλυσης θα μπορούσε ν'ασχολείται με τη διαλεύκανση των **ασυνείδητων κινήτρων** του εγκλήματος και να υποβάλλει τους εγκληματίες σε θεραπεία. Πίστευε στην ενδεχόμενη επιτυχία και αξία της θεραπείας πολύ περισσότερο απ'ότι στην «αποτελεσματικότητα» της βαρβαρότητας των σωφρονιστικών υπαλλήλων ή την υποκρισία των παπάδων της φυλακής. Πρότεινε μια ψυχαναλυτική κατανόηση της θυματολογίας βασισμένης στον αμυντικό μηχανισμό της **ταύτισης με τον επιτιθέμενο** (ή ταύτιση με το λάθος αντικείμενο) και της ενδοβολής του επιτιθέμενου (του εγκληματία) μέσω της οποίας ο εγκληματίας εξαφανίζεται ως εξωτερική πραγματικότητα και γίνεται ενδοψυχική πραγματικότητα.

Οι ψυχαναλυτές της εποχής έδιναν τον ίδιο αγώνα με αυτόν του αναμορφωτή Pinel ώστε να σώσουν τους τρελούς από μια δικαιοσύνη που τους έστελνε σε βέβαιο θάνατο κρίνοντάς τους ως ενόχους, δηλαδή πλήρως υπεύθυνους για τις πράξεις τους. Πρόθεσή τους ήταν να δώσουν νοήματα στο διαπραχθέν και στη συνέχεια να προσπαθήσουν να περιθάλψουν τον εγκληματία επανεντάσσοντας τον κοινωνικά. Η

προσπάθεια νοσηματοδότησης του εγκλήματος περιστρεφόταν γύρω από το οιδιπόδειο σύμπλεγμα, την ενόρμηση του θανάτου, του Εκείνο, του Υπερεγώ.

Ο Irving Kaufman υποστηρίζει ότι ο **εγκληματίας** ζει σε μια υψηλή ένταση η οποία αναστέλλει και περιορίζει το Εγώ του. Τότε-υπό το κράτος του εκσεσημασμένου άγχους-το Εγώ παλινδρομεί σ'ένα προοιδιπόδειο στάδιο, υποκύπτοντας σ'ένα μαζικό και ανεξέλεγκτο άγχος με το οποίο συνυφαίνεται η εγκληματική παρορμητικότητα.

Κατά τον Oldier η εγκληματικότητα προξενείται από την απειλή ενός επικείμενου κινδύνου που παραλύει τη δυνατότητα λογικής δράσης.

Το 1928 οι Alexander και Straub υποστήριζαν ότι ο άνθρωπος είναι από τη φύση του εγκληματίας (ενστικτώδης προδιάθεση/ οικουμενικότητα του θέματος) και γίνεται εγκληματίας κοινωνικά όταν δεν καταφέρνει να εξελιχθεί ψυχοσεξουαλικά στο – περισσότερο εξελιγμένο- γενετήσιο στάδιο. Οι δύο αυτοί επιστήμονες διακρίνουν τρεις τύπους εγκλημάτων:

-τα εγκλήματα **ψυχολογικής αιτιολογίας** (οιδιπόδεια νεύρωση)

-τα εγκλήματα **κοινωνικής αιτιολογίας** (ταύτιση του Εγώ του παιδιού με το Υπερεγώ του εγκληματία)

-τα εγκλήματα **βιολογικής αιτιολογίας**(διανοητικές αρρώστιες)

Το 1930 ο A. Breton (ιδρυτής του υπερρεαλισμού) υποστήριξε την οικουμενικότητα της επιθυμίας να πάρει κάποιος ένα revolver στο χέρι του και να πυροβολήσει στα τυφλά στο πλήθος στη μέση του δρόμου, διαμαρτυρόμενος έτσι ενάντια στη μικρότητα του συστήματος, στον εξευτελισμό και την ηλιθιότητά του. Κατά τους υπερρεαλιστές το ατομικό-παρορμητικό έγκλημα έμοιαζε να είναι η μόνη εκλογικευμένη δυνατή πράξη απέναντι στο **οργανωμένο έγκλημα**: απέναντι στην ανεργία, στους αποικιακούς πολέμους, στην καπιταλιστική εκμετάλλευση.

Το 1990 ο A.Green δήλωνε ότι η ψυχανάλυση λίγα μπορεί να πει για τον εγκληματία. Γενικότερα πολλοί ψυχαναλυτές υποστηρίζουν ότι η ψυχανάλυση-στην κλασσική της εκδοχή-είναι ανεπαρκής να επεξεργαστεί ψυχοθεραπευτικά τον

εγκληματία. Σε ποιόν βαθμό αυτός θα μπορούσε να σεβαστεί το (θεραπευτικό) συμβόλαιο και να μην περάσει στη διάπραξη; Αν υποθέσουμε ότι θα μπορούσε να υποστηρίξει το συμβόλαιο αυτό θα σήμαινε ότι θα είχε ξεπεράσει το πρόβλημά του.

6. Η κατηγοριοποίηση των εγκληματιών και των παραβατικών.

Ταξινομούνται ανάλογα με τα κίνητρα (ελατήρια) και τα αίτια που τους οδήγησαν στην υπερβατική πράξη.

α) Εγκληματίες και παραβατικοί λόγω **παθολογίας**: σοβαρή διανοητική ή ψυχική αρρώστια. Καταστάσεις παραφροσύνης οργανικής προελεύσεως, φρενοβλάβειες, άνοια που οδηγούν σε κάμψη της κριτικής σκέψης, σε χρόνια παραληρήματα, και ψευδαισθήσεις. Επίσης μανιακοί, μελαγχολικοί, επιληπτικοί κ.λ.π. Είναι κοινωνικά επικίνδυνοι

Μεγάλες προσπάθειες οφείλουν να καταβληθούν με στόχο την επαγγελματική επανένταξη των σχιζοφρενικών ασθενών (προστατευόμενη απασχόληση). Αυτό που εκπλήσσει στις αξιόποινες πράξεις των σχιζοφρενών είναι πως μοιάζουν ανεξήγητες. Ο κίνδυνος αυξάνεται σε περιπτώσεις ελλιπούς συμμόρφωσης του ασθενούς στη φαρμακοθεραπεία, στην ελλιπή συμμετοχή του σε ψυχοθεραπευτικές σχέσεις, στην κατανάλωση οινοπνεύματος και ναρκωτικών.

β) Εγκληματίες και παραβατικοί **κοινωνικά απροσάρμοστοι**: εγκληματίες κατά συρροήν και εγκληματίες ευκαιριακοί. Είναι βελτιώσιμοι. Η κοινωνική δυσπροσαρμοστικότητα μπορεί να οφείλεται σε ελαφρά νοητική στέρηση. Εδώ κατηγοριοποιούνται οι ανώμαλοι, οι ανισόροποι, οι παρορμητικοί, οι έκφυλοι. Συχνά έχουν κληρονομικά μεταδιδόμενη προδιάθεση και κάποια κοινά μορφολογικά χαρακτηριστικά (γεννημένοι εγκληματίες κατά Lombroso). Χαρακτηρίζονται από έλλειψη ηθικής («ηθική τρέλα») χωρίς αυτό εντούτοις να τους καθιστά τρελούς: τους κάνει μόνο ανάπηρους ως προς τις κοινωνικές τους υποχρεώσεις. Εδώ υπάγονται επίσης οι πάσης φύσεως «ασυμβίβαστοι», οι αισχροκερδείς, οι οικονομικοί εγκληματίες, οι σεξουαλικά διαστροφικοί, οι πάσης φύσεως τυχοδιώκτες χαρακτηριζόμενοι από την ανάγκη τους για αυτονομία και οι ζητιάνοι οι οποίοι απεχθάνονται τη δουλειά. Τέλος οι διανοητικά καθυστερημένοι οι οποίοι συχνά είναι εκπαιδευμένοι και γίνονται αντικείμενα εκμετάλλευσης από τον αρχηγό της

συμμορίας και οι πάσης φύσεως εξόριστοι υποδαυλισμένοι από συμφέροντα πολιτικά-θρησκευτικά κ.λ.π.

γ) Εγκληματίες και παραβατικοί **ευκαιριακοί (περιστασιακοί)**: είναι βελτιώσιμοι, έχουν καλό υπόβαθρο. Ξεκινάνε συνήθως την εγκληματικότητα από ένστικτο π.χ. πείνα, ανάγκη, φτώχεια που τους οδηγούν στην κλοπή και την αισχροκέρδεια. Συχνά οι ανάγκες τους εκπορεύονται από βασανιστικές έξεις όπως το οινόπνευμα και οι ουσιοεξαρτήσεις. Επίσης συχνά είναι σεξουαλικά διεστραμμένοι (επιδειξιμανία κ.λ.π) οι οποίοι τότε μπορεί να συμπεριφέρονται άκρως αντίθετα με τη συνήθη προσωπικότητα και κοινωνική τους θέση. Εδώ επίσης υπάγονται και τα εγκλήματα πάθους (από αγάπη ή ζηλοτυπία). Κατά τον Maxwell η ζηλοτυπία είναι μια μορφή εγωισμού (παθολογία του ναρκισσισμού). Δεν υπάρχει διαφορά ανάμεσα στον ληστή που ζητάει το «πορτοφόλι ή τη ζωή» και τον ζηλότυπο που ζητάει «τον έρωτα ή τη ζωή».

δ) Εγκληματίες **χωρίς έκδηλο κίνητρο**: διαπράττουν εγκλήματα μυστήρια ως προς την αιτιογένεσή τους, συχνά ακόμα και το θύμα τους είναι άγνωστο. Πρόκειται για τα εγκλήματα άνευ αιτίου όπως τυχόν (μικρο) πυρομανείς, τυχοδιώκτες που βάζουν φωτιά στις θημωνιές, που εκτροχιάζουν τραίνα, που δηλητηριάζουν ανθρώπους χωρίς να χρειάζονται, να έχουν ανάγκη να εκδικηθούν. Συχνά μπορεί να πρόκειται για παιχνίδια, ή για περιέργεια. Εντούτοις σε πολλές περιπτώσεις τα πραγματικό αίτιο μπορεί να είναι η κακοήθεια την οποία ενδεχομένως κρύβει ένα πέπλο αθωότητας και αγνότητας. Η J.Weber ήταν μια νταντά που έπνιγε (έσκαγε) διακριτικά τα παιδάκια που είχε στη φύλαξή της. Απαλλαγμένη/αθωωμένη δύο φορές από το δικαστήριο λόγω ασυμφωνίας των ειδικών, εξακολούθησε τις επικίνδυνες πρακτικές της. Εδώ η ψυχαναλυτική σκέψη πρεσβεύει την ύπαρξη συμπλεγμάτων και συγκρουσιακών καταστάσεων οι οποίες καταλήγουν σε μια τραγική εκφορτιστική (εκρηκτική) εκτόνωση.

Οι συγκινησιακές καταστάσεις μπορεί να έχουν μια ισχυρή εγκληματογόνο δύναμη. Ο **θυμός (οργή)** και οι εγκληματικές του συνέπειες μπορεί να έχουν ελαφρυντικά π.χ. στη περίπτωση όπου κάποιος συλλαμβάνει επ'αφτοφόρω μια πράξη μοιχείας. Το **αίσθημα τιμής** μπορεί επίσης να επιφέρει τραγικές αντιδράσεις αλλά η ποινικοποίησή τους διαφέρει κατά τις ιστορικές περιόδους, τις κοινωνικές τάξεις κ.λ.π. Τέλος, τυχόν ψυχοκοινωνικά και ιδεολογικά αισθήματα και συγκινησιακές καταστάσεις μπορεί να επιφέρουν ανάλογες αντιδράσεις (πολιτικά εγκλήματα, δολοφονίες υψηλά ισταμένων κυβερνητικών, εγκλήματα μυστικιστών, ομαδικά εγκλήματα κ.λ.π).

7. Η άμυνα της κοινωνίας κατά του εγκλήματος. Η προφύλαξη/προστασία της κοινωνίας. Η πρόληψη.

Ας σημειωθεί ότι η συχνότητα διάπραξης φόνων και τραυματισμών από ασθενείς με ψυχικά νοσήματα ελάχιστα υπερβαίνει τις αντίστοιχες από τα ψυχικώς υγιή άτομα.

Το ζητούμενο είναι η εξατομίκευση της ποινής όχι τόσο ως προς τη φύση και το είδος του διαπραχθέντος, όσο ως προς τη βιολογική και ψυχική προσωπικότητα του παραπτώματικού. Απαιτείται ψυχιατρική εκτίμηση και διάγνωση.

Η **δικαστική ψυχιατρική** έχει ως αντικείμενο την εφαρμογή των νομικών διατάξεων και της νομολογίας στους ψυχιατρικούς ασθενείς. Εάν ένας σχιζοφρενής αδυνατεί να δεχτεί ότι χρειάζεται επείγοντως νοσοκομειακή περίθαλψη (δεν έχει εναισθησία) και αρνείται να εισαχθεί στην ψυχιατρική κλινική, η εισαγωγή μπορεί να πραγματοποιηθεί με δικαστική απόφαση. Αν ο ένοχος κριθεί ανεύθυνος και το δικαστήριο τον απενοχοποιήσει λόγω νοσηρότητας τοποθετείται σε ψυχιατρική ίδρυμα ή ενδιάμεση δομή (ξενώνας κ.λ.π). Το δικαστήριο αποφασίζει για τη διάρκεια με τη βοήθεια εμπειρογνομόνων . Εφόσον αποδειχθεί ότι υπάρχει σχιζοφρένεια κατά την περίοδο της κάθειρξης, θεωρούμε σε γενικές γραμμές ότι δεν υφίσταται ικανότητα επίγνωσης και αυτοελέγχου. Αν η σχιζοφρένεια έχει παρέλθει δεν θεωρούμε προκαταβολικά δεδομένη την άρση της υπαιτιότητας. Ας σημειωθεί ότι οι μικρές ποινές σε ενόχους των οποίων η υπευθυνότητα έχει ελαφρυντικά λόγω διανοητικών ανωμαλιών μπορεί να επιδεινώνουν και να επιβαρύνουν την κοινωνική νοσηρότητα καθώς αυτά τα άτομα αφήνονται πρόωρα ελεύθερα.

Η **πρόληψη** της εγκληματικότητας οφείλει να περιλαμβάνει:

- Την **ψυχική υγιεινή** ατομική και ομαδική
- Την κοινωνική προσαρμογή μέσω ψυχοεκπαίδευσης
- Τον επαγγελματικό προσανατολισμό
- Τον αγώνα ενάντια στην ανεργία την ανέχεια και τις τρώγλες
- Την καταπολέμηση της μάστιγας του αλκοολισμού

Η έμφαση δίνεται στη παιδική και νεανική ηλικία. Προτάθηκε ακόμα και η στέρωση των ανώμαλων αλλά αυτό προσκρούει σε αντιρρήσεις ηθικές, φιλοσοφικές κ.λ.π. Ειδικότερα ενδείκνυνται οι ειδικές ψυχοεκπαιδευτικές φροντίδες κατ' οίκον απευθυνόμενες σε νέους μεταξύ 15 και 25 ετών.

Η ψυχαναλυτική προσέγγιση εδώ καλείται να είναι διεπιστημονική και «**περιπατητική**», να είναι και ομαδική και να αφορά στους απαραίτητους άξονες εργασίας κάθε φορά που έχουμε να κάνουμε με ψυχοπαθητικά άτομα. Επιχειρούμε να τους βοηθήσουμε στη μετάβαση από την ευκολία της (διά)-πράξης στην ψυχική εργασία (ψυχοποίηση). Επίσης τους βοηθάμε να εξισορροπήσουν τη λιβιδινική τους ζωή η οποία είναι επικίνδυνα ελλειμματική.

Μια τέτοια προσέγγιση ονομάζεται «**περιπατητική**» επειδή ο καθένας ειδικός από τους συμμετέχοντες στη θεραπευτική ομάδα καλείται να μεταφέρει το θεραπευτικό του χώρο μαζί του στα διαφορετικά μέρη όπου κατοικοεδρεύει και ζει ο παραπτωματικός. Αυτή η διεπιστημονική δουλειά στοχεύει να ξαναδημιουργήσει ένα ενδιάμεσο χώρο (κατά Winnicott) μέσα στον οποίο ο θεραπευτής δανείζει στοιχεία από την «**επαρκώς καλή μαμά**» (“good enough mother”-“mere suffisamment bonne”), φερ' ειπείν μέσω κοινών δραστηριοτήτων, μετακινήσεων με το αυτοκίνητο κ.λ.π. Πρόκειται για την προσπάθεια μιας επανεγκατάστασης ενός ενδοψυχικού χώρου *αυταπάτης* και πρόσβασης στην φρουδική αρχή της πραγματικότητας. Βασική προϋπόθεση είναι η τήρηση του κανόνα της αποχής από την πλευρά του ειδικού.

8. Οι ενορμησεις ζωής-θανάτου (δεύτερη θεωρία των ενορμήσεων του Freud). Η καταστροφικότητα (βία).

Ο Freud (1897) μίλησε για ένστικτα αυτοσυντήρησης και για «**φυσική ωμότητα**»: τέτοια ένστικτα έχουν σκοπό την προστασία της ζωής του υποκειμένου και της ναρκισσιστικής του ακεραιότητας. Πρόκειται για την ενστικτώδη βία (στα πρώιμα εξελικτικά στάδια του παιδιού, προοιδιπόδεια στάδια της ψυχοσεξουαλικής του εξέλιξης, εδώ το μικρό παιδί είναι ωμό), που συνδέεται με την αυτοσυντήρηση.

Ο Freud συσχετίζει την ενόρμηση της ωμότητας με την ανδρική σεξουαλικότητα : ο άνδρας έχει μια ροπή να υπερνικά την αντίσταση του σεξουαλικού αντικειμένου ώστε να ικανοποιεί τις επιθυμίες του.

Πρόκειται για μια μερική ενόρμηση και αυτό συνεπάγεται τη χρησιμοποίηση του αντικείμενου (μερικό αντικείμενο) απλά και μόνον για να ανακουφίζεται το υποκείμενο. Πρόκειται για μια χειριστική διαστροφική σχέση με το αντικείμενο.

Μερική ενόρμηση της ωμότητας : όταν αυτή δρα δεν με ενδιαφέρει τι αισθάνεται το αντικείμενο. Εκείνο που με ενδιαφέρει είναι η αποφόρτιση (άδειασμα) : βγάζω /προβάλλω τις κακές μου διεγέρσεις πάνω στο αντικείμενο και θέλω να το καταστρέψω. Πρόκειται για την τυφλή βία (πρωτογενής) ή καταστροφικότητα.

Ενόρμηση καταστροφής : δεν με ενδιαφέρει αν πρόκειται π.χ για τη μάνα μου ή τον πατέρα μου κ.λ.π., αρκεί να «φύγει από πάνω μου το βάρος», για να πετύχω ανακούφιση της έντασης εκφορτιστικά. Βρισκόμαστε εδώ σε επίπεδο βίαιης συμπεριφοράς και δια- πράξης.

Η έννοια της **ενόρμησης του θανάτου** εισήχθη το 1920 από τον Freud (άρθρο «Πέραν της αρχής της ηδονής», **δεύτερη θεωρία των ενορμήσεων**). Χρησιμοποιώντας το πρότυπο του βιολογικού θανάτου ως την προοπτική του κάθε ζώντος οργανισμού ο Freud πρόσβευε-κατ' αναλογία-και στο ψυχικό πεδίο τη δράση μιας ενόρμησης που έχει σαν σκοπό την πλήρη μείωση των διεγέρσεων. Με τη δεύτερη θεωρία των ενορμήσεων το αντιθετικό δίπολο της **πρώτης θεωρίας** σεξουαλική ενόρμηση-ενόρμηση αυτοσυντήρησης αντικαθίσταται από το δίπολο Έρωσ /ενόρμηση της ζωής)-Θάνατος/ ενόρμηση του θανάτου. Οι σεξουαλικές ενορμήσεις και οι ενορμήσεις αυτοσυντήρησης της πρώτης θεωρίας περνούν τώρα στον πόλο του Έρωτα ο οποίος ως **ενόρμηση της ζωής** χαρακτηρίζεται από την προσπάθεια συνδέσεων και οργανωτικής συνάρθρωσης.

Πολλοί αναλυτές δε δέχονται τη φροϋδική διατύπωση της θεωρίας των δύο ενορμήσεων. Άλλοι αντιθέτως διαβλέπουν τη χρησιμότητα μιας τέτοιας υπόθεσης στην κλινική σκέψη και πρακτική. Ως θεωρητική υπόθεση της μεταψυχολογίας η έννοια της **ενόρμησης του θανάτου** επιχειρεί να εξηγήσει τα κλινικά φαινόμενα της αυτοκαταστροφής και ετεροκαταστροφής. Η ενόρμηση του θανάτου αντιτίθεται στο έργο της ενόρμησης της ζωής: και οι δύο ενορμήσεις βρίσκονται σε συνεχή αντιπαλότητα στο πεδίο των συνδέσεων και των αποσυνδέσεων με το αντικείμενο.

Ο Freud στηρίχτηκε στη θεωρία του Εμπεδοκλή¹ και κράτησε από αυτήν τη δράση των **δύο δυνάμεων** που κινούν τον κόσμο: της **φιλότητος** (έλξη) και του **νείκους**² (διαλυτική δράση): υπάρχει διαμάχη των δύο. Ο Freud έθεσε ως υπόθεση και αργότερα ως απαίτηση του θεωρητικού του συστήματος την ύπαρξη **ενορμητικών ώσεων ανταγωνιστικών** οι οποίες συντίθενται και αντιτίθενται. Πρόκειται για τις ενορμήσεις της ζωής και τις ενορμήσεις του θανάτου.

-Ενορμήσεις ζωής ή έρως: Ενέχουν την ενοποίηση των μερικών ενορμήσεων. Πρόκειται για τις συνθετικές τάσεις μέσα στην ψυχοσωματική ενότητα (σύνδεση των ενορμήσεων με το αντικείμενο, δυναμική των συνδέσεων). Είναι οι δυνάμεις ζωής που οδηγούν στη συνοχή, στη συνάφεια και στους συσχετισμούς και καλούν τη διαμεσολάβηση της **σεξουαλικότητας** (λιβιδινική επένδυση του αντικειμένου-αντικειμενοτρόπες σχέσεις). Σε κλινικό επίπεδο η παρουσία της γίνεται εμφανής με την εμφάνιση ψυχικών μορφωμάτων (αναπαραστάσεων, φαντασιώσεων, ονείρων, συμπτωμάτων κ.λ.π). Περιλαμβάνονται οι ενορμήσεις αυτοσυντήρησης (πάλι για τη ζωή), οι μη ανεσταλμένες σεξουαλικές ενορμήσεις στο μέτρο που τείνουν προς τη διατήρηση του είδους, αλλά και οι ανεσταλμένες ως προς το σκοπό τους σεξουαλικές ενορμήσεις, οι οποίες είναι **μετουσιωμένες** και συντείνουν στην ανάπτυξη της δημιουργικότητας και την εξέλιξη του πολιτισμού. Οι ενορμήσεις της ζωής αφορούν σε διαδικασία που στοχεύει στην ένωση των απομονωμένων ατόμων, των οικογενειών, των φυλών, των λαών, των εθνών σε μια ευρύτερη ενότητα. Είναι ο οργανωτικός ρόλος της ενόρμησης της ζωής, η προαγωγή της ανθρωπότητας (πρόγραμμα πολιτισμού). **Όλος ο θόρυβος της ζωής προέρχεται κυρίως από την ενόρμηση της ζωής.**

-Ενορμήσεις θανάτου³: Χαρακτηρίζονται από την προσπάθεια αποσύνδεσης, καταστροφής της ενότητας του οργανισμού, του μερικού αντικειμένου αρχικά και του ολικού στη συνέχεια. Πρόκειται για ενορμήσεις που κατευθύνονται ενάντια στις

¹ Εμπεδοκλής: Αρχαίος Έλληνας φιλόσοφος (493 – 433 π.Χ.).

² Νείκος: Έριδα, αναπαραστάσεις διαίρεσης, διαχωρισμών, διαφορών με την έννοια της διαφωνίας.

³ Κατά την Ποταμιάνου ο όρος δεν είναι πολύ επιτυχής, καθώς εκείνη θεωρεί πως παραπέμπει στην έννοια του βιολογικού θανάτου. Προτείνει τον όρο **καταστροφικότητα**.

πλευρές του Εγώ, οι οποίες τίθενται στην υπηρεσία της ζωής. Είναι μια πρωτογενής δύναμη καταστροφής η οποία στοχεύει στην **καταστροφή** του Εγώ⁴.

Εν κατακλείδι: Το Εγώ κυριαρχείται και από πλευρές της ενόρμησης του θανάτου: εκμηδενισμός του εαυτού, ώσεις που διεργάζονται και την προσωπική μας καταστροφή. Αφορούν γενικότερα στην **αυτοκαταστροφή**.

Η ενόρμηση θανάτου ή καταστροφής είναι η δύναμη που αντιτίθεται στις ενοποιούσες δυνατότητές μας αποσύνθεση ενοτήτων και που σπρώχνει στην ταχύτερη εκφόρτιση *versus* αναστολή της πράξης. Δρα εναντίον των επενδύσεών μας, κατά των αντικειμενοτρόπων σχέσεων. Αφορά στην αποδόμηση των σχέσεων, την αποσύνδεση των δεσμών: τα πράγματα «κάθονται», δεν υπάρχουν επενδύσεις.

Η ενόρμηση της καταστροφής μέσω των αποσυνδέσεων στοχεύει στην «αποαντικειμενοποίηση» (desobjectalisation) του αντικειμένου. Στην περίπτωση αυτήν το ψυχικό μόρφωμα (αντικείμενο) χάνει τα ποιοτικά του χαρακτηριστικά και καταπίπτει στη θέση ενός πράγματος (μερικό αντικείμενο) χωρίς νοηματοδοτούσα σημασία για το υποκείμενο. Δεν είναι μόνο η σχέση με το αντικείμενο που είναι στόχος της επίθεσης, αλλά και όλα τα υποκατάστατα του αντικειμένου. Ο A. Green έκανε την υπόθεση ενός **αρνητικού ναρκισσισμού** (narcissisme negatif), ο οποίος, τείνοντας προς το μηδενισμό των διεγέρσεων κτυπά τη διαδικασία αυτή καθεαυτή της ικανότητας για δημιουργία αντικειμένου (αντικειμενοποίηση). Ο Βίον είχε υπογραμμίσει την ειδική σημασία του **διλήμματος** του υποκειμένου στη σχέση του με το αντικείμενο: να **ξεφύγει** ή να **επεξεργαστεί**. Σε καταστάσεις σύγκρουσης με το αντικείμενο το υποκείμενο μπορεί να επιλέγει την αποφυγή της επεξεργασίας των προβλημάτων μέσω μιας **σιωπής** η οποία δεν μένει μόνο στο επίπεδο του λόγου αλλά προεκτείνεται και ως εσωτερική σιωπή-αποεπένδυση (αίσθηση κενού). Εδώ πρόκειται για βίωμα **αναπαραστατικού κενού**, ενδεικτικό της αποσυνδεδετικής δράσης που διατρέχει τον ψυχισμό. Συχνά το υποκείμενο που «ξεφεύγει» μπορεί να χρησιμοποιεί τον **ύπνο** ως επιπρόσθετο μηχανισμό αποφυγής της δυσφορικής κατάστασης (σύγκρουση) που αισθάνεται. Στην προκειμένη περίπτωση πρόκειται για κατάσταση χειμερίας νάρκης, ύστατο ναρκισσιστικό καταφύγιο, που καταδεικνύει την πρόσκαιρη απόσυρση από την αναπαράσταση του αντικειμένου και της σχέσης του μ' αυτό. Είναι ένας βαθύς ύπνος χωρίς όνειρα, χωρίς δείγμα ζωής που μοιάζει μ' έναν προσωρινό θάνατο.

Κατά την ψυχαναλυτική διαδικασία βλέπουμε την ενόρμηση θανάτου κυρίως από παρατηρήσεις στις δυσκολίες ή αποτυχίες θεραπειών (**αρνητική** θεραπευτική

⁴ Κατά τον Freud το Εγώ για να ξεφύγει από αυτήν την απειλή προβάλλει την ενόρμηση του θανάτου προς τα έξω έτσι ώστε να θεωρεί τον εσωτερικό κίνδυνο σαν να προέρχεται από το εξωτερικό αντικείμενο.

αντίδραση του αναλυόμενου). Επίσης τη βλέπουμε στο μαζοχισμό αλλά και στο ασυνείδητο αίσθημα ενοχής ή στην –κατά Freud-**ασυνείδητη ανάγκη τιμωρίας**. Η ενόρμηση θανάτου βρίσκει το χώρο της στους **μηχανισμούς αποτυχίας** στη ζωή μας. Επίσης στον **εξαναγκασμό** εκείνων των **επαναλήψεων** (ψυχαναγκασμός της επανάληψης) από τις οποίες το υποκείμενο δεν αντλεί ικανοποίηση (πέραν της αρχής της ευχαρίστησης), χωρίς-εν τέλει- να καταφέρνει να μετριάξει τις διεγέρσεις μέσα από την επαναληπτικότητα (αναπαραγωγή πανομοιότυπων δυσμενών συμπεριφορικών patterns). Πρόκειται για βίαιες αναγκαστικές επαναλήψεις, «θυσίες» των δυνατοτήτων του εαυτού μας κάτω από την πίεση **επαναληπτικών εκφορτίσεων** (π.χ αχαλίνωτη σεξουαλικότητα, εξαρτήσεις πάσης φύσεως από ουσίες ή ιδεολογήματα προς πολιτικές ενορμητικές κινήσεις). Ακόμα «θυσίες» των δυνατοτήτων μου υπό την πίεση **υπερεγωτικών απαιτήσεων**⁵ σε ορισμένους **ψυχαναγκασμούς** (αυστηρό και άκαμπτο αυτοεπιθετικό Υπερεγώ). Ομιλούμε για **ενόρμηση του θανάτου** μπρος στις αποδιοργανώσεις των ψυχικών μορφωμάτων όπως τις βλέπουμε σε ορισμένες **οριακές οργανώσεις** ή **ψυχωτικές**, ή όπως τις βλέπουμε στη **σωματοποίηση**⁶. Γενικότερα η ενόρμηση του θανάτου αφορά σε αποσυνδέσεις, αποεπενδύσεις, **αποδεσμεύσεις** από την **ευχαρίστηση** (αφανισμός της επιθυμίας), σβήσιμο των διεγέρσεων (μείωση της ψυχικής διέγερσης)⁷.

Στη δεύτερη θεωρία των ενορμήσεων ο **ψυχαναγκασμός της επανάληψης** επισημάνθηκε από τον Freud (1920) ως τάση έμφυτη στους ζώντες οργανισμούς που ωθεί στην επιστροφή προς τα πίσω ώστε να αποκατασταθούν προηγούμενες καταστάσεις. Είναι αυτό ακριβώς το φαινόμενο που άνοιξε το δρόμο προς την έννοια της ενόρμησης του θανάτου, βάζοντας τον τόνο στην τάση **επιστροφής στο παρελθόν** και στην επαναφορά σε προηγούμενες καταστάσεις που μπορούν να φτάσουν μέχρι το ανόργανο. Έτσι, αυτής της μορφής η **παλινδρόμηση** εντάσσεται μέσα στη θεωρία της ενόρμησης του θανάτου.

Βλέπουμε ακόμα την ενόρμηση θανάτου στη **μελαγχολία** (αυτομομφή κ.λ.π.), στις εν γένει τρώσεις των κινήσεων της σκέψης, στον **«ακρωτηριασμό» των ψυχικών**

⁵ Εδώ το Υπερεγώ καθιστά το Εγώ το αντικείμενο των επιθέσεων του: επιθετική πράξη που επαναλαμβάνεται εναντίον του ίδιου του υποκειμένου.

⁶ Εκφόρτιση σε όργανα του σώματος ενστικτωδών διεγέρσεων με αποτέλεσμα τη βλάβη των οργάνων.

⁷ Ο Freud «τράβηξε» τα πράγματα ως τις τελευταίες τους συνέπειες αναφερόμενος σε τάσεις που πάνε πολύ πιο πέρα από το νείκος /διαφωνία του Εμπεδοκλή: τάσεις που μπορούν να μειώσουν την ψυχική διέγερση και μάλιστα μπορούν να τείνουν στην ακύρωσή της. Το σβήσιμο των διεγέρσεων είναι θεωρητικές προσθήκες τις οποίες ο Freud τις εμπνεύστηκε από αλλού.

αμυνών μέσω της αρνητικής αμυντικής τριάδας: διχοτόμηση –διάψευση- αποκλεισμός (διάκλειση)⁸.

Οι M. Aisenstein και C.Smadja όπως αναφέρονται στον Μπόμπο (2002) αναφέρουν την ενόρμηση του θανάτου ως ένα ψυχικό θάνατο ο οποίος υπό τη μορφή μιας ώσης «αποσάρκωσης» κτυπά και σκοτώνει τη σκέψη κατά τη διαδρομή αυτής καθεαυτής της σκέψης.

Ο Freud υποστηρίζει ότι οι ενορμήσεις του θανάτου – σε αντιδιαστολή με τις ενορμήσεις της ζωής – είναι **βουβές: δύναμη που δουλεύει σιωπηλά** μέσα μας. Η δράση της γίνεται αντιληπτή μέσω των αποεπενδύσεων, μέσω του έργου του **αρνητικού** και της παρουσίας των ψυχικών ελλειμμάτων.

Εκείνοι που δεν δέχονται τις ενορμήσεις θανάτου (κυρίως οι αγγλοσάξονες) αποδίδουν την καταστροφικότητα σε μια δευτερογενή αντίδραση στη ματαιώση. Υποστηρίχθηκε η άποψη της πρόκλησης βίας ως αποτέλεσμα στη **στέρηση**. Κάθε φορά που μια σημαντική ανάγκη μένει ανικανοποίητη τότε ο οργανισμός αναπτύσσει επιθετικότητα η οποία είτε στρέφεται προς τα έξω είτε ενδοβάλεται. Η βία τότε ενδέχεται να προβάλλει ως η μοναδική διέξοδος, ως μια μορφή απεγνωσμένης προσπάθειας επενέργειας στο περιβάλλον. Υπάρχει μέσα από τη βία όταν δε μπορείς να υπάρξεις

⁸ **Διχοτόμηση του Εγώ (Freud):** Στις ψυχώσεις. Συνύπαρξη στο Εγώ δύο ψυχικών θέσεων. Η μία λαμβάνει υπόψη της την πραγματικότητα. Η άλλη την διαψεύδει με αποτέλεσμα την προστασία του Εγώ έναντι μιας πραγματικότητας η οποία αντιτίθεται σε μια ενορμητική ανάγκη (πραγματικότητα που ματαιώνει την ενορμητική ικανοποίηση)

Διχοτόμηση του αντικείμενου (Klein): Πρωτόγονος αμυντικός μηχανισμός (σχιζοπαρanoiδής θέση). Το στήθος – αντικείμενο διχοτομείται σε καλό – ικανοποιούν- και κακό – ματαιωτικό. Εξυπακούεται η επίθεση στο κακό αντικείμενο.

Διάψευση (Freud): Άρνηση του υποκειμένου να αναγνωρίσει την πραγματικότητα μιας τραυματικής για το Εγώ αντίληψης (π.χ διάψευση του θανάτου προσφιλούς προσώπου και προσμονή «επιστροφής» του)

Αποκλεισμός (Freud) : Πρόκειται για άμυνα στην οποία το Εγώ αποκλείει την αβάσταχτη αναπαράσταση (π.χ δεν μπαίνει στη συμβολική τάξη των πραγμάτων ο ευνουχισμός, δηλ. η απαγόρευση ο πατρικός νόμος). Εδώ το Εγώ συμπεριφέρεται ως εάν η αναπαράσταση ποτέ να μην το αφορούσε. Ο Freud θεωρεί τον πρωτόγονο μηχανισμό του αποκλεισμού ως αμυντικό μηχανισμό στην ψύχωση στο μέτρο που αφορά στον χωρισμό και το πέταγμα προς τα έξω της αβάσταχτης αντίληψης (η αβάσταχτη αντίληψη δεν εγγράφεται στο ασυνείδητο εν είδη μνημονικού ίχνους με αποτέλεσμα αποεπένδυση από την πραγματικότητα. Η αποεπένδυση από την πραγματικότητα απώλεια της πραγματικότητας.).

διαφορετικά. Με άλλα λόγια δεν τη θεωρούν ενστικτώδη. Αντίθετα ο Freud τοποθετεί την καταστροφικότητα πρωτογενώς : είτε με τη στέρηση είτε όχι, θα σου επιτεθώ⁹.

Μας διαβεβαιώνει επίσης ο Freud, σε όλα τα κείμενα του, ότι ο έρωσ (φιλότης) και το νείκος (έρις, ενόρμηση θανάτου) όσο υπάρχει ζωή βρίσκονται πάντα σε διαπλοκή : πρόκειται για τις ενορμητικές μείξεις (μείξη των δύο ενορμήσεων) οι οποίες παίζουν ένα ρόλο οργανωτή μέσα στο ψυχισμό¹⁰: Όσο υπάρχει η ζωή ποτέ δεν βλέπουμε αυτές τις δύο ενορμήσεις αμιγώς, αφού βρίσκονται σε συνεχή **αλληλοδιαπλοκή** (σύνδεση) δημιουργώντας ένα πεδίο. Όσο υπάρχει ζωή, ο «έρωσ» διατηρεί υπό την αιγίδα του τον «θάνατο». Η αντιθετική δράση των δύο ενορμήσεων έχει ως αποτέλεσμα την άλλοτε άλλου βαθμού μείξη τους σε σχέση με τα αντικείμενα.

Την **ενόρμηση θανάτου** η οποία **δρα σιωπηλά** , τη βλέπουμε μόνο a posteriori , εκ του αποτελέσματος: όταν ο άλλος οδηγείται στην καταστροφή (**αυτοκαταστροφή**), τότε λέμε ότι η επιθετική ενόρμηση οδεύει ανεξέλεγκτη και μόνη της (δεν μειγνύεται με την ενόρμηση της ζωής).

Ο Freud μας διαβεβαίωσε πως όσο ζούμε δεν υπάρχει περίπτωση να βρεθεί η ενόρμηση του θανάτου στην καθαρή μορφή της (όπως ο Άδης των αρχαίων δεν παραπέμπει στο αβυσσαλέο κενό, στο αδρανές ή στο έρεβος). Κάποια διαπλοκή είναι πάντα παρούσα ώστε η ζωή γενικά, και ιδιαίτερα η ψυχική ζωή και η σκέψη να υπάρχουν.

Στις νευρωτικές καταστάσεις η **διαπλοκή των ενορμήσεων** γίνεται σε ικανοποιητικό βαθμό. Αυτό επιτρέπει στη λιβιδώ να συνδέεται με τα αντικείμενά της, να αποσυνδέεται από αυτά (χάρης στην ενόρμηση του θανάτου) και να επανασυνδέεται με τα αντικείμενα ή υποκατάστατά τους στα διάφορα συστήματα του ψυχικού οργάνου. Αυτή η σχετική **ελευθερία της λιβιδούς** να κινείται προς συνδέσεις, αποσυνδέσεις και επανασυνδέσεις, χαρακτηρίζει την ενορμητική δυναμική του

⁹ A. Green: έχει μια άλλη διατύπωση της έννοιας της ενόρμησης του θανάτου: την ονομάζει **αρνητικό ναρκισσισμό**. Ενώ η λιβιδινική ενέργεια επενδύεται είτε στο Εγώ είτε στο αντικείμενο και υπάρχει ένα διαρκές πήγαινε – έλα, στην περίπτωση του αρνητικού ναρκισσισμού ο Green μας λέει ότι η λιβιδινική ενέργεια δεν πάει ούτε στον εαυτό ούτε στο αντικείμενο. Υπάρχει αποεπένδυση εαυτού και αντικειμένου, είναι σαν η λιβιδινική ενέργεια να πηγαίνει στο κενό: **επένδυση του τίποτα**.

¹⁰ Αυτό που συμβαίνει στη φύση π.χ $H_2+O = H_2O$ (νερό), συμβαίνει και στα ψυχικά φαινόμενα : από προσμίξεις ενορμήσεων προκύπτουν καινούρια μορφώματα.

ψυχικού οργάνου. Αντίθετα, στις μη νευρωτικές οργανώσεις και γενικότερα τις οριακές έχουμε χαμηλό βαθμό μείξης των δύο ενορμήσεων με αποτέλεσμα δυσμενείς συνέπειες (βαθεία τροποποίηση της σεξουαλικότητας).

Ο B. Rosenberg θεωρεί καθοριστικό παράγοντα για τη μείξη των ενορμήσεων τη διπλή λειτουργία της μητέρας η οποία κινητοποιεί τις επενδύσεις και συγχρόνως τις περιορίζει.

Ο Freud διέκρινε δύο κατευθύνσεις της ενόρμησης του θανάτου: α) προς το εσωτερικό πεδίο (αυτοκαταστροφή) και β) προς το εξωτερικό πεδίο (ετεροκαταστροφή ή επιθετικότητα).

Εν κατακλείδι: Όταν η ενόρμηση του θανάτου στρέφεται /προβάλλεται προς τα έξω τότε μιλάμε για επιθετική ενόρμηση, άλλως ειπείν για **βία** η οποία οδηγεί στην καταστροφή του αντικειμένου¹¹. Η επιθετική ενόρμηση (βία) είναι η ενόρμηση του θανάτου στραμμένη προς τα έξω. Ο σκοπός της επιθετικής ενόρμησης είναι η καταστροφή του αντικειμένου.

Ο Freud πρεσβεύει ότι μόνο εν μέρει το άτομο κατορθώνει να κατευθύνει την καταστροφικότητα του εκτός εαυτού. Το κατάλοιπο που μένει μέσα μας δρα εναντίον των συνδέσεων μας. Με αυτήν την έννοια η κατεύθυνση της καταστροφικότητας προς τα έξω έχει ως ευεργετικό αποτέλεσμα την ανακούφιση του υποκειμένου από τις διαταρακτικές εσωτερικές εντάσεις. Επειδή οι ενορμήσεις του θανάτου ενεργούν σιωπηλά, δεν τις αναγνωρίζουμε παρά μόνο όταν ενεργούν προς τα έξω. Προς τα έξω (ενάντια στον κόσμο και τα άλλα έμβια όντα) τα αποτελέσματα των ενορμήσεων του θανάτου είναι προσιτά, έκδηλα. Η παρουσία της καταστροφικότητας γίνεται φανερή στις **σαδομαζοχιστικές καταστάσεις**, αλλά ακόμα περισσότερο στις περιπτώσεις **αυτοκτονίας**, στις **ψυχώσεις**, στις **διαστροφές**, στις **ψυχοσωματικές καταστάσεις** κ.λ.π.

Κατά τον Freud το άγχος γεννιέται από την απειλή της σωματικής και ψυχικής ακεραιότητας του ατόμου οπότε η επιθετικότητα μπορεί να γίνεται κατανοητή ως το αποτέλεσμα του άγχους «εισβολών». Οργιζόμαστε για την είσοδο ξένων στο σπίτι μας, η παρουσία ενός ξένου στο σπίτι μας θεωρείται μια απειλή. Σε εθνική κλίμακα η εισβολή ενός εχθρού στα εδάφη της πατρίδας προκαλεί μια πιο παθιασμένη επιθετική

¹¹ Το διωκτικό αντικείμενο (αυστηρός γονιός) κατά την M. Klein προέρχεται από την προβολή της ενόρμησης θανάτου προς τα έξω. Η M. Klein ταυτίζει την ενόρμηση θανάτου με τις επιθετικές μας εκφράσεις προς τον άλλον.

αντίδραση, απ' ότι μια μάχη με τον ίδιο εχθρό σε έδαφος το οποίο δεν ανήκει σε κανέναν.

8.1 Η επιθετικότητα στους σχιζοειδείς

Σχιζοειδής : πρόκειται για κλειστή προσωπικότητα, προνοσηρό στάδιο ψυχωτικής συμπεριφοράς. Τα άτομα αυτά τείνουν προς την μοναξιά, (ακοινωνησία, αυτισμός) την αναδίπλωση του Εγώ, την ονειροπόληση. Δυσκολεύονται να προσαρμοστούν στην εξωτερική πραγματικότητα, γίνεται λόγος για **σχιζοειδή προσωπικότητα**. Έχουμε εδώ καθήλωση στην **σχιζοπαρανοειδή** θέση (κατά Klein) με προεξάρχον χαρακτηριστικό την επίθεση εναντίον του κακού αντικείμενου (το αντικείμενο διχοτομείται σε καλό και καλό, οπότε το "καλό" περιφρονείται ενώ το "κακό" κακοποιείται) .

Τα άτομα αυτά έχουν έντονα εχθρικά συναισθήματα τα οποία, αντίθετα με τους καταθλιπτικούς, τα στρέφουν προς τους άλλους. Αμύνονται στην έκφραση της επιθετικότητάς τους μέσω συγκινησιακής απόσυρσης. Στην πραγματικότητα αντιδρούν επιθετικά προς οποιαδήποτε άσκηση κριτικής στο μέτρο κατά το οποίο την εκλαμβάνουν ως προσβλητική και ταπεινωτική. Αυτής της μορφής η επιθετικότητα είναι γενικότερα χαρακτηριστική στις περισσότερες διαταραχές προσωπικότητας (παθολογία του ναρκισσισμού). **Εν κατακλείδι** : ο σχιζοειδικός αποσύρεται από τους ανθρώπους ώστε να μη διακινδυνεύσει να τους επιτεθεί

8.2 Η επιθετικότητα στους παρανοϊκούς.

Εδώ προεξάρχει ο αμυντικός μηχανισμός της **προβολής** : ο παρανοειδής προβάλλει δηλαδή, αποδίδει στον εξωτερικό κόσμο (στους άλλους) προθέσεις, συγκινήσεις στάσεις που το Εγώ του ιδίου δε μπορεί ν' απαρτιώσει, αρνείται δηλαδή να δεχθεί . Προβάλλει πρωτίστως κακόβουλες προθέσεις (πιστεύει ότι ο άλλος θέλει να τον βλάψει, που είναι προβολή της δικής του ασυνείδητης επιθυμίας να βλάψει). Σε πιο εξεσημασμένες μορφές (παράνοια) αυτό μπορεί να πάρει τη μορφή ενός **διωκτικού παραληρήματος**: ο παρανοϊκός ενδεχομένως έχει την ακλόνητη πεποίθηση ότι όλος ο κόσμος είναι στραμμένος εναντίον του. Η παράνοια (παρανοϊκή σχιζοφρένεια)

συχνά αρχίζει με φαντασιώσεις ή όνειρα ότι ολόκληρος ο κόσμος θα καταστραφεί : πρόκειται για προβολή προς τα έξω του δικού τους υποκειμενικού κόσμου που γκρεμίζεται. Στο μέτρο κατά το οποίο ζουν τον εξωτερικό κόσμο ως διωκτικό, αυξάνεται κατακόρυφα η εκδικητική επιθετικότητα τους. Αρκετοί φόνοι διαπράττονται από παρανοϊκούς σχιζοφρενείς. Ωστόσο, τις περισσότερες φορές εκφράζουν την επιθετικότητα τους φαντασιακά. Οι ασθενείς αυτοί συχνά υποψιάζονται ακόμα και τους γονείς τους ότι θέλουν να τους σκοτώσουν ή να τους δηλητηριάσουν.

Σύμφωνα με το DSM III πρόκειται για διαταραχή προσωπικότητας η οποία χαρακτηρίζεται από παρορμητισμό, αδιαφορία για τα συναισθήματα των άλλων, για τα ήθη και τους νόμους της κοινωνίας καθώς επίσης και από έλλειψη άγχους και ενοχών. Ονομάζεται και **αντικοινωνική προσωπικότητα**. Χαρακτηριστικό σ' αυτές τις οργανώσεις είναι η προδιάθεση τους να «βάζουν σε πράξη» την εχθρότητα τους, έτσι είναι υπεύθυνοι για πολλά βίαια εγκλήματα. Από τα πρώτα χρόνια της ζωής τους παρουσιάζουν διαταραγμένη συμπεριφορά τόσο απέναντι στους κοντινούς ανθρώπους όσο και απέναντι στην κοινωνία γενικότερα. Πρόκειται για ανθρώπους με προεξάρχουσα την **παθολογία του ναρκισσισμού** (ατομιστές, εγωπαθείς) : τείνουν να παίρνουν, υπό την παρόρμηση της στιγμής, αυτό που θέλουν αδιαφορώντας για τις ανάγκες και τα δικαιώματα των άλλων. Δε διστάζουν να χρησιμοποιήσουν βία για να φτάσουν στο σκοπό τους και όταν συλλαμβάνονται δε μετανιώνουν για την συμπεριφορά τους. Είναι απρόθυμοι να πουν την αλήθεια, αντιθέτως ψεύδονται ώστε να εξυπηρετούν τους σκοπούς τους. Η ψυχοπαθητική διαταραχή ξεκινά νωρίς στη ζωή όμως μπορεί να διαφεύγει της προσοχής μας επειδή τελικά βρίσκουμε φυσικό να είναι εγωιστικό το μικρό παιδί. **Εν κατακλείδι**, ο παρανοϊκός προβάλλει την επιθετικότητα του στους άλλους : έτσι κατασκευάζει τους διώκτες του.

8.3 Η επιθετικότητα στους ψυχοπαθητικούς

Ο δυνητικά **ψυχοπαθητικός** (ο εν δυνάμει να νοσήσει), αντιδρά στην τιμωρία μάλλον με αύξηση της επιθετικότητας παρά με μετατροπή (βελτίωση) της συμπεριφοράς. Παρούσες και εδώ όπως και στη παρανοϊκή διαταραχή προσωπικότητας είναι οι **ιδέες μεγαλείου** οι οποίες αποσκοπούν στο να περιφρουρήσουν την ετοιμόρροπη αυτοεκτίμηση τους. Επίσης αυτοί οι ασθενείς κατορθώνουν να αποσπών χρήματα με

ψευδείς ισχυρισμούς συγκινώντας τους γενναιόδωρους και εξαπατώντας τους αφελείς Γίνονται πειστικοί στο μέτρο κατά το οποίο και οι ίδιοι σχεδόν πιστεύουν τις ιστορίες τους. Οι ψυχοπαθητικοί (όπως και οι σχιζοφρενείς) ζουν σ' ένα κόσμο μοναχικό, δεν ενδιαφέρονται για την ετερότητα. Η επιθετικότητα τους στρέφεται μόνο προς τα έξω κάτι που εξηγεί και την έλλειψη αυτομομφής και κατάθλιψης. Συνήθως κατηγορούν τους άλλους αλλά δεν πιστεύουν – όπως οι παρανοϊκοί- ότι αποτελούν το στόχο ισχυρών διωκτών. Δεν κατασκευάζουν διωκτικό παραλήρημα και συνήθως αδιαφορούν για τον κίνδυνο σε περιπτώσεις τις οποίες ο μέσος άνθρωπος αντιμετωπίζει με φόβο. Κάποιοι από τους παράτολμους πιλότους στον 2^ο παγκόσμιο πόλεμο ήταν ψυχοπαθητικοί: η διαταραχή τους εξασφάλιζε την αναγνώριση εν καιρώ πολέμου, αλλά εν καιρώ ειρήνης, η έλλειψη δισταγμών και αναστολής τους καθιστούσε απαράδεκτους. Το θάρρος τέτοιων ανδρών βασίζεται σε ανικανότητα εκτίμησης του κινδύνου. **Εν κατακλείδι ο ψυχοπαθητικός (αντικοινωνική διαταραχή)** βάζει σε πράξη την εχθρότητα του (υπεύθυνος για πολλά βίαια εγκλήματα)

9. Το ναρκισσιστικό πλήγμα

Υπάρχουν ερεθίσματα των οποίων η ένταση είναι τέτοια ώστε να έχουν τραυματικό αποτέλεσμα σε οποιονδήποτε άνθρωπο. Ωστόσο κάποια ερεθίσματα είναι αβλαβή για πολλούς ανθρώπους αλλά τραυματικά για κάποιους άλλους. Αυτοί οι τελευταίοι θα λέγαμε ότι είναι ευάλωτοι ως προς την ψυχική αποδιοργάνωση: το ψυχικό τους όργανο αδυνατεί να αποφορτίζει τις διεγέρσεις, έτσι η ψυχική τους ομοιόσταση κλονίζεται εύκολα, υπάρχει σε αυτούς μια προδιάθεση στα ψυχικά τραύματα. Το **ψυχικό τραύμα** συνδέεται με την ρήξη του αλεξιερθετιστικού συστήματος. Όταν η αλεξιερθετιστική λειτουργία του οργανισμού, οι άμυνες του Εγώ «χωλαίνουν» τότε το εξωτερικό ερέθισμα πέφτει «βαρύ» για το Εγώ: «περνά» απευθείας και διατρυπά τον ψυχισμό, δεν αναπαρίσταται από το ψυχικό όργανο, δεν πιάνει τόπο μέσα του, το Εγώ δεν δύναται να του δώσει σημασίες, νοήματα, να το οργανώσει στη συμβολική τάξη ώστε ν'αντέξει την παρουσία του. Παρομοίως, επί ελλιπούς αλεξιερθετιστικού συστήματος, και οι έσωθεν ερχόμενες διεγέρσεις (ενστικτώδεις διεγέρσεις, ορμές) καθίστανται επικίνδυνες (απειλητικές) για το Εγώ το οποίο βρίσκεται αμυντικά απροετοίμαστο. Στις ψυχοπαθολογικές οργανώσεις (παθολογία του ναρκισσισμού π.χ. ναρκισσιστικές και οριακές οργανώσεις προσωπικότητας) το τραύμα έχει

σοβαρές επιπτώσεις στο ναρκισσισμό του υποκειμένου. Το εγώ υφίσταται πλήγμα το οποίο ονομάζουμε **ναρκισσιστικό πλήγμα**. Στην ψυχοπαθολογία του ναρκισσισμού τα τραύματα τα οποία σχετίζονται με την απώλεια (απώλεια στήθους) και τον αποχωρισμό, τη γέννηση, την αγωνία του θανάτου, οδηγούν σε ναρκισσιστικά πλήγματα. Κατά τον Grunberger στις ναρκισσιστικές προσωπικότητες η ανθρώπινη αδυναμία (το πεπερασμένο της ζωής, των δυνατοτήτων μας) αποτελεί από μόνη της ένα ναρκισσιστικό πλήγμα. Κατά τον Kohut η **ναρκισσιστική οργή** αποτελεί μια συνηθισμένη αντίδραση στο ναρκισσιστικό πλήγμα. Η έννοια της ναρκισσιστικής οργής προεξάρχει στην περιγραφή τόσο των οριακών, όσο και των ναρκισσιστικών οργανώσεων προσωπικότητας (παθολογία του ναρκισσισμού). Πρόκειται για την αντίδραση στο ναρκισσιστικό πλήγμα (πχ απώλεια στήθους, αγωνία θανάτου). περιλαμβάνει φαινόμενα όπως η **παρανοϊκή μοχθηρία** η οποία έχει να κάνει με την παραγωγή καταστροφικότητας ως αντίδραση στο αίσθημα ντροπής από το ναρκισσιστικό πλήγμα. Προκύπτει τότε ανάγκη εκδίκησης. Ο Freud υποστήριζε ότι κάθε απόπειρα προσβολής του Εγώ (ναρκισσιστικό πλήγμα) συνιστά μια **στέριση** που μπορεί να γίνει γενεσιουργός επίθεσης.: *«μόλις το εγώ φανταστεί με οποιοδήποτε τρόπο ότι αμφισβητείται , επιθυμεί τον αφανισμό και την καταστροφή...λίγες είναι εκείνες οι νίκες που μπορούν να ικανοποιήσουν ένα πληγωμένο εγώ»*

Η μη αναγνώριση εαυτού από τον άλλο (απόρριψη) συνιστά ίσως την πιο βασική μορφή προσβολής του Εγώ (ναρκισσιστικό πλήγμα). Η απόρριψη γεννά μια αγωνία που εκλύει βία. Η άρνηση εαυτού από τον άλλο συνιστά ναρκισσιστικό πλήγμα.

Κατά τον Lacan μόνο από την αναγνώριση της επιθυμίας του από τον άλλο το ανθρώπινο όν κατακτά τη θέση του υποκειμένου.

Το θύμα κληροδοτεί με τον αφανισμό του στον θύτη την παντοδυναμία του, μ'έναν ανιμιστικό τρόπο που θυμίζει τελετουργικά ανθρωποφαγίας των πρωτόγονων φυλών. Εδώ η βία γίνεται κατανοητή ως μια προσπάθεια αποκατάστασης μιας οριστικά χαμένης αρχαϊκής παντοδυναμίας.

Ο υπερέλεγχος των βίαιων φαντασιώσεων που ενεδρεύουν μέσα μας αποβαίνει συχνά ζημιογόνος: οδηγεί συχνά σε ακραία βιαιότητα. Τω όντι, άτομα κοινωνικοποιημένα, ήπια και φιλειρηνικά μπορεί ενίοτε να καταφεύγουν σε ανθρωποκτονίες. Διατυπώθηκε η υπόθεση ότι οι περισσότεροι από τους δράστες ακραία βίαιων ενεργειών θα υπάγονταν στην κατηγορία των υπέρ-ελεγχόμενων ατόμων και όχι στην κατηγορία των υπό-ελεγχόμενων. Αντίθετα, οι περισσότεροι από τους δράστες λιγότερο ακραίων, πιο «ήπιων» επιθέσεων υπάγονται στην κατηγορία των υπο-ελεγχόμενων.

Κατά τον Mergargree οι άνθρωποι διαφοροποιούνται μεταξύ τους ως προς τον βαθμό αναστολής της βίαιης συμπεριφοράς. Η δυνατότητα άρσης της αναστολής ως επακόλουθο περιβαλλοντικών αποστερήσεων ποικίλλει από άτομο σε άτομο.

Ο Rene Girard συσχετίζει την επιθυμία με τη βία. Κατ' αυτόν μια έννοια κλειδί είναι ο **μιμητισμός**: οι άνθρωποι μιμούνται συνεχώς. Η επιθυμία είναι κατεξοχήν μιμητική: πρόκειται για την διεκδίκηση ενός και του αυτού αντικειμένου. Η «προσκοπητική μίμηση» προξενεί εξίσου μιμητική βία και οδηγεί την ανθρώπινη ομάδα σε «μιμητικές κρίσεις» στις οποίες καταργείται κάθε φραγμός ο οποίος θα εμπόδιζε την αλληλοεξόντωση. Οι θρησκευτικές απαγορεύσεις και οι τελετουργίες αποσκοπούν στην αποφυγή της μιμητικής κρίσης. η βία εκτονώνεται με το μηχανισμό της αποδιοπόμησης, δηλαδή τη θυσία ενός αποδιοπομπαίου ανθρώπου ή ζώου, διαδικασία ιδιαίτερα οικεία στην ιουδαιοχριστιανική παράδοση. Η εγκράτεια αφορά στην κατάπαυση της μιμητικής επιθυμίας που είναι υπαίτια για την βία. Η τεχνική αυτή είναι ιδιαίτερα γνωστή στους ασκητές των ανατολικών θρησκειών, αλλά στον χριστιανισμό βρίσκει ένα στερεότερο θεμέλιο: Ο Ιησούς, ένας θεάνθρωπος, δεν είναι τέκνο της βίας. ο τρόπος της γέννησής του, η *άμωμη σύλληψη*, ακυρώνει την μιμητική επιθυμία, γιατί δε γεννήθηκε από μια γυναίκα που τη βίασε ένας θεός, όπως συμβαίνει κατά κανόνα στους μύθους της θεογονίας, αλλά από μια παρθένα.

Παρατηρείται μια σχεδόν ψυχαναγκαστική ενασχόληση των μέσων μαζικής ενημέρωσης με τη βία εν είδει δραματοποιημένου καθημερινού γεγονότος (φαινόμενο της βιαιολογίας). Είναι μήπως μια κατασκευασμένη μυθοπλαστική απειλή όπου ο μύθος γίνεται πιο πραγματικός από την ίδια την πραγματικότητα; Όπως και να έχει η βιαιολογία αφορά στη βία του «άλλου». Έτσι η δική μας βία ξορκίζεται έξω από εμάς, προβάλλεται και εξοβελίζεται στον χώρο των ακραίων παθολογικών συμβάντων.

Η βία ως υπερβολή, ως παραβίαση κανόνων συμπεριφοράς, από τη μια πανικοβάλλει, γεννά τρόμο και πανικό, από την άλλη γοητεύει, θέλγει. Ο δράστης ακόμα και των πιο αποτρόπαιων βιαιοτήτων σ'ένα επίπεδο κινητοποιεί τον στιγματισμό και τον εξοστρακισμό, ενώ σ'ένα άλλο βαθύτερο επίπεδο ενεργοποιεί μυστικές, απαγορευμένες ταυτίσεις (έννοια του απαγορευμένου αλλά ταυτόχρονα και βαθύτατα επιθυμητού αντικειμένου). Ιδού η έννοια της **ηρωοποίησης** ατόμων που διέπραξαν εξαιρετικά βίαια εγκλήματα ή τα φαινόμενα λαγνείας της βίας (π.χ. ταινίες φρίκης). Σον εγκληματία αποδίδεται η ιδιότητα του μάρτυρα, του επαναστάτη (εξιδανίκευση της βίας).

10. Η ερωτικοποίηση της βίας.

Η βία ως απόλαυση εμφανίζεται ως απόλαυση στα τέλη του 18^{ου} αιώνα όπου εξιδανικεύεται και αναβλύζει ως ύστατη μορφή τέχνης. Είναι προϊόν της εξαιρετικής

φύσεως ανθρώπων, αποκαλύπτει την τερατώδη πλευρά του ισχυρού. Η **ασχήμια** συνιστά ένα είδος προνομίου και προβάλλεται σε κείμενα των De Quincey, Baudelaire και Sade ως προνομιούχος αίσθηση και αισθητική εμπειρία (ρομαντικοποίηση του τρόμου και της βίας, ομορφιά του αποτρόπαιου, απόλαυση της σκληρότητας). Το 1846 ο E.A.Poe σημείωνε ότι ο βίαιος θάνατος μιας όμορφης γυναίκας είναι το πιο ποιητικό θέμα στον κόσμο. Στις γοτθικές ιστορίες τρόμου (18^{ος} αιών, μοναστήρια, νεκροταφεία, αιμομιξίες, εγκλήματα, φόντοι, βιασμοί) τα πάσης φύσεως ανομήματα περιγράφονται με ηδονοβλεπτικό τρόπο. Η εξιδανίκευση της βίας στο χώρο της λογοτεχνίας μολονότι μυθοπλαστική υποδηλώνει την ενδόμυχη νοσταλγία του ανθρώπινου ψυχισμού απέναντι στη βία. Ο φόνος δεν είναι επιθυμητός μόνο επειδή υπακούει τους νόμους της φύσης αλλά και επειδή παραβιάζει τους ανθρώπινους νόμους. Η οξύτατη αντιπαράθεσή του με τους κοινωνικούς κανόνες ανάγει το έγκλημα σε μια επιθυμητή **αντι-συμβατική ενέργεια**. Πρόκειται για τη γοητεία της ενορμητικής βίας. Ο εγκληματίας δεν είναι μόνον ένας αποδέκτης των νόμων της φύσης, δεν είναι μόνον ένας αρνητής των κοινωνικών νόμων, είναι κάτι πολύ περισσότερο, είναι ένας αρνητής των θεϊκών νόμων: έχει καταστρέψει τον ίδιο το θεό, συνεπώς έχει γίνει ο ίδιος θεός... Κατά τους Bataille και Genet ο βίαιος εγκληματίας είναι ένας εγκληματίας σε αναζήτηση της ελευθερίας και της απόλαυσης. Η βία είναι η έκφραση της **υπέρβασης** της απαγορευτικής, ανίδεης και στενά περιχαρακωμένης ηθικοπλαστικής κοινωνίας. Η νοσταλγία της βίας, η αποζήτησή της και η ερωτικοποίησή της γίνονται κατανοητές αν δεχτούμε ότι η εγκληματικότητα σε καμία περίπτωση αποτελούν στοιχεία μιας παθολογικής μειονότητας αλλά δυνάμει στοιχεία του καθενός μας. Αυτό συνιστά ένα **ναρκισσιστικό πλήγμα** για τον μέσο πολίτη που πιστεύει στον μύθο μιας ήπιας φυσιολογικότητας.

11. Η καταστολή της εγκληματικότητας

Ήταν πάντα η απάντηση της κοινωνίας απέναντι στη βία και την εγκληματικότητα. Η φυλακή συμπυκνώνει την έννοια της ποινής. Πρόκειται για μια θεσμικά κατοχυρωμένη μορφή βίας που επιδιώκει να καταστείλει την βία. Η γέννηση της φυλακής ως χώρος εκτέλεσης της ποινής τοποθετείται στα τέλη του 18^{ου} αιώνα. Μέχρι τότε επικρατούσαν τα **κλειστά ιδρύματα**, όπου επικρατούσε αποτρόπαιη

κατάσταση: οι βαρυποινίτες ζούσαν στοιβαγμένοι σ'ένα κατασκότεινο δωμάτιο με στοιχειώδη διατροφή, αδιαφορία, σκοτάδι και δυσωδία. Η σκληρότητα των ποινών μέχρι και τη γέννηση της φυλακής ήταν αδυσώπητη, αφού η έννοια του εγκληματία ταυτιζόταν απόλυτα με εκείνη του αμαρτωλού και του παραβάτη του θεϊκού λόγου. Στόχος της ποινής είναι η εξιλέωση του αμαρτωλού, η κάθαρση, ο παραδειγματισμός. Κύριος στόχος όμως είναι η επισφράγιση της εξουσίας (είτε θρησκευτικής είτε πολιτικής) απέναντι στην οποία ο δράστης τόλμησε να αντιταχτεί. Σημειώνουμε εδώ την ασυμμετρία ανάμεσα στον ανήμπορο δράστη και στην αμείλικτη εξουσία. Η ανακάλυψη νέων εδαφών στην Αμερική και η συνακόλουθη οικονομική ευρωπαϊκή ακμή θα μεταποιήσουν τον στόχο και τον τρόπο εκτέλεσης της ποινής. Αυτή πλέον αποκτά κοινωνικοοικονομική χροιά. Είναι η εργασία και όχι η τιμωρία που γίνεται πλέον το ύστατο μέσον της αναμόρφωσης. Μέσα από την εργασία ο εγκληματίας θα εξιλεωθεί, παράλληλα θα γίνει παραγωγικός, θα αποκτήσει μια απρόσμενη χρηστική αξία. Η αύξηση της παραγωγής, ως άμεσο αποτέλεσμα της βιομηχανικής επανάστασης, απαιτεί φθηνότερα και περισσότερα εργατικά χέρια. Η εκμετάλλευση της εργασίας των καταδίκων θεωρείται ότι είναι προσφορότερη από την εξόντωσή τους.

Το τέλος της ποινικής βαρβαρότητας και αυθαιρεσίας θα διαμορφωθεί μάσα από την επιρροή των φιλοσόφων του **διαφωτισμού**. Με επίκεντρο την ιδεολογία της ατομικής ελευθερίας, οι ιδέες των διαφωτιστών συντείνουν στην αντικατάσταση της ισχύουσας **σωματικής ποινής** από την ποινή της **στέρησης της ελευθερίας**. Εδώ το ζητούμενο είναι η απονομή μιας μετριοπαθέστερης δικαιοσύνης και η αυτονόμηση του δικαίου από την θρησκεία και την ηθική. Η πρόληψη του εγκλήματος είναι πιο σημαντική από την τιμωρία του. Η τιμωρία νομιμοποιείται μόνο στο μέτρο που συμβάλλει στην **πρόληψη** της εγκληματικής συμπεριφοράς. Υπό αυτό το πρίσμα προήχθη η βελτίωση των εγκαταστάσεων στις φυλακές και η διαφοροποίηση των κρατουμένων ανάλογα με το φύλο, την ηλικία και το βαθμό εγκληματικότητάς τους. Κατά τους εμπνευστές της «κλασικής σχολής» του ποινικού δικαίου η ποινή που επιφέρει ένα έγκλημα πρέπει να είναι ευθέως ανάλογη του εγκλήματος. Επίσης, θα πρέπει η ζημιά της ποινής να υπερβαίνει το όφελος που μπορεί κάποιος να προσδοκά από την τέλεση του εγκλήματος. Κατά το **κοινωνικό συμβόλαιο** (Contrat Social) του Jean Jacques Rousseau, το δικαίωμα της πολιτείας να τιμωρεί (Jus Punned) έχει παραχωρηθεί από τον άνθρωπο στο κράτος προκειμένου να προστατευθεί η ελεύθερη

απόλαυση των δικαιωμάτων του κάθε ατόμου από τον κίνδυνο παρέμβασης του άλλου στη σφαίρα της ελευθερίας του. Η ποινή αποτελεί μέσο κατοχύρωσης της ελευθερίας των πολιτών, ενώ ο εγκληματίας αναδύεται ως ένα άτομο το οποίο ενώ έχει ελεύθερα συνάψει το κοινωνικό συμβόλαιο, εντούτοις το παραβιάζει μέσα από την διάπραξη του αδικήματος. Το έγκλημα εμφανίζεται ως απόρροια ελεύθερης επιλογής, η δε ποινή ως κύρωση κακής χρήσης της ελευθερίας.

Η εποχή του **διαφωτισμού** ανάγει ως ύψιστο αγαθό την ελεύθερη ατομική προσωπικότητα και εκφράζει έντονα την ανάγκη καταπολέμησης της κρατικής αυθαιρεσίας. Παράλληλα όμως διακατέχεται από την ανάγκη ενός εξορθολογισμένου ελέγχου της απόκλισης προκειμένου να διασφαλιστεί η παγίωση της εξουσίας της αστικής τάξης. Με την κατάκτηση της εξουσίας η αστική τάξη επιβάλλει στην οργάνωση της συνολικής κοινωνικής ζωής έναν προσανατολισμό-κοινωνικός έλεγχος του περθωρίου, της απόκλισης, του εγκληματία, του τρελού- που θα εξυπηρετεί με κάθε τρόπο και μέσο τη διαίωσή της στην εξουσία. Η ταχεία εκβιομηχάνιση παράγει μια εξαθλιωμένη εργατική τάξη της οποίας η αυξανόμενη δυσφορία αποτελεί θανάσιμο κίνδυνο για την ανερχόμενη αστική τάξη (classes laborieuses=classes dangereuses). Μέσα σ' αυτά τα πλαίσια γίνεται δυνατή η νομιμοποίηση του κλειστού ιδρύματος (άσυλα, ψυχιατρεία, φυλακή). Ο εξαναγκασμός αυτός σε σιωπή (κάθειρξη) των αποκλινόντων αποβαίνει ένας σωτήριος για την εξουσία μηχανισμός.

Η ιδεολογία της **πανοπτικής φυλακής** (πανοπτικών=ένθετος πύργος στο μέσον της φυλακής απ' όπου οι φύλακες επιτηρούν τους έγκλειστους στα κελιά τους χωρίς αυτοί να το αντιλαμβάνονται) εκφράζει τη νέα τάξη των πραγμάτων. Το σώμα πλέον δε βασανίζεται, δεν κακοποιείται όπως γινόταν πριν την έλευση της φυλακής. Το σώμα απλώς εγκλείεται και παρακολουθείται, ο εγκληματίας διαφανοποιείται. Αν οι δημόσιες ποινές προηγούμενα επιβεβαίωναν τη σωματική δύναμη του ηγεμόνα, τώρα επιβεβαιώνουν κάτι πιο καίριο και απειλητικό: την ψυχολογική του δύναμη.

Μπορεί η φυλακή να αναμορφώσει τον εγκληματία και να τον μεταβάλλει σ' έναν κοινωνικά προσαρμοσμένο πολίτη; Η εξέλιξη του σωφρονιστικού συστήματος οδήγησε στην θετική εγκληματολογική σχολή με προεξάρχουσες αξίες τις έννοιες της «επανακοινωνικοποίησης», της «αναπροσαρμογής», της «κοινωνικής επανένταξης». Το επιστημονικό ενδιαφέρον μετατοπίζεται από την **μελέτη του εγκλήματος** που

επικρατούσε στην κλασική σχολή του ποινικού δικαίου, στην **μελέτη του εγκληματία**, στάση ανάλογη με αυτήν της σύγχρονης ιατρικής : «*δεν υπάρχουν ασθένειες αλλά ασθενείς*». Κατά την θετική εγκληματολογία « *δεν υπάρχει έγκλημα αλλά εγκληματίας*». Πρόκειται για την προσπάθεια αναμόρφωσης του εγκληματία ερευνώντας τον ως συνολική προσωπικότητα και όχι απλά ως δράστη μιας εγκληματικής πράξης. Εδώ λαμβάνονται υπόψη η βιογραφία και η ψυχή του δράστη.

Το σύστημα της αόριστης ποινής: Σύμφωνα μ' αυτό η καταδικαστική απόφαση δεν καθορίζει το χρονικό διάστημα παραμονής στην φυλακή. Ο κρατούμενος παραμένει φυλακισμένος έως ότου θεωρηθεί ολοκληρωμένη η επανακοινωνικοποίησή του. Αν η προσαρμογή του επιτευχτεί σύντομα τότε θα συντηρηθεί και ο χρόνος κράτησής του. Πρόκειται για τη φιλοσοφία μετατροπής του κλειστού ιδρύματος σε «**ίδρυμα μεταχείρισης**» όπου προεξάρχουν πάσης φύσεως ψυχοθεραπευτικές και άλλες θεραπευτικές προσεγγίσεις. Το σύστημα αυτό μάλλον απέτυχε αφού φάνηκε ότι, τελικά, κατ' αυτόν τον τρόπο μεγαλύτερος αριθμός ατόμων εγκλείεται και για μεγαλύτερο χρονικό διάστημα. Στην πραγματικότητα μάλλον η βελτίωση, αναμόρφωση και αποκατάσταση του εγκληματία αποτελούν ανέφικτη επιδίωξη. Το φάντασμα της **υποτροπής** δείχνει να ελλοχεύει σταθερά πίσω από κάθε όραμα μεταχείρισης του εγκληματία. Τα ερωτήματα είναι πολλά όπως: σε ποιο βαθμό όλοι οι έγκλειστοι θέλουν να εκτίσουν την ποινή τους σ' ένα ίδρυμα μεταχείρισης παρά σε μια κλασική «τιμωρητικού» τύπου φυλακή; Δεν είναι δεδομένη η επιθυμία των εγκλειστών για την υποβολή τους σε θεραπευτικά προγράμματα. Πρόκειται για φαινόμενα **αντιστάσεων στην αλλαγή** (διαδρομές ενόρμησης του θανάτου κατά Freud), όπου η σχέση του εγκληματία με τη διάπραξη είναι εγωσυντονική (δεν θεωρεί τον εαυτόν του άρρωστο). Έρευνες έδειξαν ότι είναι οι ίδιοι οι κρατούμενοι που αντιστέκονται στη μετατροπή του κλειστού και τιμωρητικού περιβάλλοντος της φυλακής σ' ένα περισσότερο «ελεύθερο» και θεραπευτικά προσανατολισμένο περιβάλλον. Ήθελαν να διατηρηθεί η ίδια τάξη των πραγμάτων και να μην υπάρχουν «νέου τύπου» προγράμματα. Έδειξαν ότι προτιμούν να τους αντιμετωπίζουν σαν «κανονικούς κρατούμενους» και όχι σαν «ψυχικά αρρώστους» ενώ εκφράστηκαν έντονες καχυποψίες απέναντι στο θεραπευτικό προσωπικό. Πρόκειται για την αντίσταση σε μια επιβαλλόμενη θεραπεία; Οι υπό **μεταχείριση** κρατούμενοι αποτελούν μια ερμαφρόδιτη κατηγορία εγκλειστών στερημένων ταυτότητας-δεν είναι ούτε «κακοί εγκληματίες» ούτε «τρελοί»-και είναι ακριβώς αυτή η ενδιάμεση

κατάσταση η οποία, ενδεχομένως, τους γεμίζει με άγχος και φόβο. Η απρόσκοπτη ένταξή τους σε θεραπευτικά προγράμματα θα σήμαινε ένα είδος κοινωνικής ένταξης και υποταγής στους κυρίαρχους κανόνες, ιδέα ανυπόφορη για όσους έζησαν στις παρυφές του κοινωνικού ιστού συνιστώντας με ακρίβεια και πιστότητα την εικόνα του «**ασυμβίβαστου**» παραπτωματικού ανθρώπου;

Εκτιμούμε ότι είναι η ανάγκη τιμωρίας ενός αρχαϊκού άκρως άκαμπτου τιμωρητικού και σαδιστικού Υπερεγώ που απαιτεί την κλασσική μορφή τιμωρίας και έκτιση ποινής («μητριάρχικό δίκαιο») που, κάτω απ'αυτές τις ψυχολογικές συνθήκες, καθίσταται οργανωτική για την ψυχική τους οικονομία. Η «χαλαρότης» ενός «θεραπευτικού» μοντέλου κράτησης δεν θα εξυπηρετούσε τις ανάγκες τέτοιων προοιδιαπόδων καθηλώσεων. Η εσωτερικευμένη αναπαράσταση ενός «κακού εαυτού» αποζητά αιμοδιψώς την έσχατη και εξευτελιστικότερη των τιμωριών. Η ιδέα ενός εαυτού που αξίζει και δικαιούται μιας καλύτερης μεταχείρισης γίνεται σχεδόν ανυπόφορη .

Σημειώνουμε εντούτοις την περίπτωση κάποιων αναλυτών οι οποίοι επιχείρησαν διαχρονικές ψυχαναλυτικές προσεγγίσεις εγκληματιών μέσα σε ψυχιατρικά νοσοκομεία. Το ίδρυμα επιτελεί μια λειτουργία **μητρική** και **επανορθωτική** η οποία συμπληρώνεται από την πατρικής προελεύσεως ψυχαναλυτική ομιλία. Κατά τον Balier (1980) το ίδρυμα (φυλακή, ψυχιατρικό νοσοκομείο κ.λ.π.) αφομοιώνεται συστηματικά ως η «κακιά μαμά» και ως εκ τούτου απορρίπτεται. Υπό αυτό το πρίσμα το ζητούμενο είναι να καταστήσουμε το ίδρυμα για το υποκείμενο ένα τόπο με προεξάρχουσα την **αλεξιερεθιστική** λειτουργία της μαμάς η οποία φαίνεται ότι του έλλειψε στην παιδική του ηλικία. Ο Balier επιχείρησε -μετερχόμενος μεταξύ άλλων διάφορες τεχνικές όπως η χαλάρωση-να καταστήσει ανεκτή για το Εγώ του ασθενούς την ποσότητα της διεγερσιμότητας η οποία κινητοποιείται από μια τραυματική σκηνή, η οποία τιτρώσκει το Εγώ αιμορραγικά, καθώς δε μπορεί να την «σηκώσει» (έννοια του ψυχικού τραύματος και της θεραπείας του). Πρόκειται εδώ για την θεραπευτική απόπειρα δεσίματος/σύνδεσης του συναισθηματικού φορτίου (affect) με την αναπαράσταση. Είναι μια διαδικασία μέσω της οποίας το φορτίο/ ένταση νοσηματοδοτείται, η ποσότητα μετατρέπεται σε «ποιότητα» οπότε παύει να συνιστά ένα εκρηκτική ώση προς εκφόρτιση (συμπεριφορικά προβλήματα, σωματοποιήσεις κ.λ.π). Από την άλλη μεριά η έννοια του ιδρυματισμού τίθεται ακόμα και με την μεσολάβηση τυχόν **ενδιάμεσων δομών** (π.χ. λέσχες εφαρμογής προγραμμάτων πρόληψης, οργανώσεις ψυχοεκπαίδευσης στο σπίτι κ.λ.π)

Ο Nellbrunn χρησιμοποίησε σωματικές (αθλητικές) προσεγγίσεις με εικονικές μάχες (συγκρούσεις), άλλως ειπείν σκηνές βίας μ'έναν **συμβολικό** τρόπο. Η εκδραμάτιση της **βίαιας ενόρμησης** επιτρέπει την επανόρθωση της συνειρμικής αλυσίδας κάποιων απομονωμένων και διχοτομημένων αναπαραστάσεων. Επίσης μέσω αυτής της διαδικασίας αναδύονται στη συνείδηση τυχόν φαντασιώσεις ακατανόμαστων (τραυματικών) σωματικών «διαρρήξεων» και επονείδιστων βλαβών καθώς μετά από

κάθε μάχη γίνεται συζήτηση. Πρόκειται για μια αναλυτική διαδικασία καθώς επιχειρείται μια **συμβολική απαρτίωση** της βίας. Η διαδικασία αυτή στοχεύει στην αποκάλυψη του νοήματος (νοηματοδότηση) του περάσματος στην (δια) πράξη.

Τα συμπεράσματα είναι ίσως απαισιόδοξα: Κατά τον Martinson «*τίποτα δε λειτουργεί*» ή «*όσα λιγότερα κάνουμε για έναν εγκληματία τόσο καλύτερα είναι τα αποτελέσματα*» (Wilkins). Ιδού η αποτυχία της φυλακής να βελτιώσει τον εγκληματία. Επίσης, διάφορες έρευνες της έχουν αποδώσει εγκληματογόνο ρόλο στην φυλακή. Οι Tannenbaum και Gillin υποστηρίζουν ότι η εμπειρία της φυλακής αυξάνει την πιθανότητα της μελλοντικής εγκληματικής εκτροπής, επί παραδείγματι η σύλληψη ενός νέου όταν επιφέρει τον εγκλεισμό του μαζί με άλλους νεαρούς εγκληματίες αποτελεί ερέθισμα για εκπαίδευση στο έγκλημα. Δεν είναι οι χοντροί τοίχοι ούτε οι τυχόν καταδικαστικοί περιορισμοί που θα εμπόδιζαν το πέρασμα στην πράξη των παραβατικών ατόμων.

Μια βασική λειτουργία που υποτίθεται ότι επιτελεί η φυλακή είναι η προστασία της κοινωνίας από τα επικίνδυνα μέλη της. Τω όντι, κατά την κοινή γνώμη είναι ο «πραγματικός εγκληματίας» που μπαίνει φυλακή. Στις αναπαραστάσεις της κοινής γνώμης «πραγματικός εγκληματίας» είναι εκείνος που ενεργεί με πρόθεση την πρόκληση κακού και που επιτελεί ορισμένα σοβαρά αδικήματα όπως εγκλήματα βίας. Όμως τα ερωτήματα φαίνεται ότι είναι πολλά:

-Από ποιους πραγματικά προστατεύει η φυλακή;

-Πόσο η κυρίαρχη αυτή αντίληψη (ο πραγματικός εγκληματίας μπαίνει φυλακή) που λειτουργεί και σαν ένα βασικό νομιμοποιητικό στήριγμα της φυλακής ανταποκρίνεται στην πραγματικότητα;

Έχει διαπιστωθεί ότι ένα συνονθύλευμα χαρακτηριστικών όπως η ανεργία, η νεαρή ηλικία, η φτώχεια, η αμορφωσιά, κινητοποιούν πιο γρήγορες και πιο έντονες παρεμβάσεις από τις καταδικαστικές αρχές στο μέτρο κατά το οποίο τα χαρακτηριστικά αυτά ανταποκρίνονται στο στερεότυπο του **επικίνδунου εγκληματία**. Η σημαντική- από οικονομική τουλάχιστον άποψη-εγκληματικότητα της άρχουσας τάξης αποσιωπάται εφόσον δε συνδέεται με το στερεότυπο αυτό. Μέσα στην φυλακή δε βρίσκεται ένα αντιπροσωπευτικό δείγμα παραβατών του νόμου αλλά όσοι, ανταποκρινόμενοι στο στερεότυπο του «επικίνδунου εγκληματία», ήταν ορατοί

στις καταδιωκτικές αρχές με αποτέλεσμα να έχουν πολύ περισσότερες πιθανότητες από τους υπόλοιπους να συλληφθούν και να καταδικαστούν. Ωστόσο, ο συντριπτικά μεγάλος αριθμός των παραβατών του νόμου δε μένει μόνο εκτός των τειχών της φυλακής αλλά μένει και αθέατος, απροσδιόριστος, ανέπαφος από τα δεινά της επίσημης κοινωνικής αντίδρασης. Ζει και κινείται ανάμεσά μας απολαμβάνοντας την εμπειρία του μη επισημασμένου αστιγματίστου.

12. Σκέψεις επί της ανατομίας του «(δια)πράττειν» στις διαταραχές συμπεριφοράς: το παράδειγμα περιθαλπομένου στο Θ.Χ.Π.ΑΝ.Α

12.1. Οι παραπτωματικοί/περιθωριακοί περιθαλπόμενοι στο Θεραπευτήριο Χρονίων Παθήσεων Ανατολικής Αθήνας. Το φαινόμενο του αυτοεγκλεισμού.

12.1.1 Τα βασικά χαρακτηριστικά του πληθυσμού των περιθαλπομένων στο θεραπευτήριο.

Πρόκειται για ανθρώπους σε ορισμένες περιπτώσεις **περιθωριακούς** οι οποίοι «*μη έχοντας που τη κεφαλή κλίνει*» αιτούνται της κρατικής πρόνοιας και καταλήγουν σε καταστήματα όπως το δικό μας όπου τους παρέχεται επ'άοριστον στέγη, τροφή, νοσηλεία και μια πληθώρα άλλων συνοδευτικών υπηρεσιών.

Πολλοί απ'αυτούς στη ζωή τους δεν παρέμειναν εδραίοι αλλά περιπλανιόνταν συνεχώς και ασκόπως κατά το μοτίβο του **homo vagabundus** του **περιπλανόμενου Ιουδαίου**. (Οι ψυχές περιπλανώνται συνεχώς και ασκόπως μέσα στον ομηρικό ασφοδελλό λειμώνα). Συχνά ήταν «**φυγάδες θεόθεν και αλήτες**» (έτσι συνέλαβε τη δική του μοίρα-αλλά και την πανανθρώπινη-ο Εμπεδοκλής).

Η ζωή των περιθαλπομένων στο θεραπευτήριο κατά κανόνα είναι φτωχή σε ερεθίσματα, στερεοτυπική και μηχανικά επαναλαμβανόμενη με προεξάρχουσες τις παθητικοεξαρητικές συμπεριφορές.

Προκύπτουν ενίοτε κάποια κοινά χαρακτηριστικά μάλλον επί εδάφους **διαταραχών προσωπικότητας** (ή συμπεριφοράς): είναι συγκρουσιακοί με το νόμο και όσους τον

αναπαριστούν, ασυμβίβαστοι, παρορμητικοί, αυτο/ετεροκαταστροφικοί, συχνά βίαιοι, πρώην χρήστες ουσιών, αλκοολικοί, τζογαδόροι κ.λ.π. «Πονηροί και γόητες, πλανώντες και πλανόμενοι» (Άγιος Αυγουστίνος «Εξομολογήσεις»).

Η περιρρέουσα ατμόσφαιρα διαβίωσης στο θεραπευτήριο είναι συχνά ζοφερή με πολλές εντάσεις αλλά ταυτόχρονα βουβή, χωρίς το θόρυβο της ενεργούς/δημιουργικής ζωής. Το τοπίο αυτό είναι εν μέρει το αποτέλεσμα-κατάληξη μιας ολάκερης ζωής-της δικής τους- την οποία ξόδεψαν ανεργάιστα και «διαρροϊκά», την ξεπούλησαν ως επιμηθείς και την έκαψαν μέσα στη φωτιά των ασυγκράτητων παθών τους. «Θυσίασαν » τις δυνατότητες του εαυτού τους κάτω από την πίεση επαναληπτικών εκφορτίσεων (π.χ. αχαλίνωτη σεξουαλικότητα και επιθετικότητα, εξαρτήσεις πάσης φύσεως). Ως μόνιμοι θιασώτες της «αρχής της ηδονής» (Freud) αποκήρυξαν τους περιορισμούς της εξωτερικής πραγματικότητας οπότε έζησαν στις παρυφές του κοινωνικού ιστού. Στις ατομικές διαδρομές τους είναι οι μηχανισμοί αποτυχίας που είχαν το πάνω χέρι (αυτοκαταστροφή) ώστε να γίνεται λόγος για μια «αρνητικοποίηση» της ζωής τους (ή ενόρμηση του θανάτου κατά Freud).

Σημειώνουμε ένα ενδιαφέρον εύρημά μας το οποίο διατυπώνουμε εν είδει υποθέσεως:

Η κατάληξη στο θεραπευτήριο και εν τέλει η ιδρυματική ζωή αποτελεί για πολλούς εκ των ιδρυματικών περιθάλπομένων μας μάλλον μια ασυνείδητη επιλογή -παρά αναγκαστική κατάληξη- είτε εν είδει εσωτερικής διαδικασίας «επανόρθωσης» της πρότερης «αμαρτωλής» τους ζωής (ίδρυμα=κάθειρξη, έκτιση ποινής) είτε /και εν είδει έσχατης αλεξιερθετιστικής προστασίας τους (ίδρυμα=κέλυφος) από την τραυματική αναστάτωση (εσωτερικές τρικυμίες) που τους προξενεί τόσο η διεγερσιμότητα του εξωτερικού κόσμου όσο και η έσωθεν αχαλίνωτη ενορμητικότητά τους. Γίνεται λόγος εδώ για ένα Εγώ αδύναμο και ελλειμματικό στη διαχείριση των εντάσεων.

Οι επανορθωτικές διαδρομές του Εγώ κάποιων περιθάλπομένων -ώστε να εξιλεωθούν για τις «αμαρτίες» του παρελθόντος- συμπίπτουν με το αρχαιοπρεπές τρίπτυχο Ύβρις-Άτη-Νέμασις. Σε ορισμένες περιπτώσεις προσιδιάζουν στα φαινόμενα «αγιοποίησης» τα οποία αφορούν στη «μεταστροφή» κάποιων ανθρώπων προς φωτεινές επιλογές ζωής. Τότε μπορούν να γίνονται «ποιμένες και ιεροκήρυκες» όπως ο Άγιος Αυγουστίνος ο οποίος από ακόλαστος μεταμορφώθηκε σ'έναν οξυδερκή

ερευνητή της ανθρώπινης ψυχής και ανατόμο της ανθρώπινης αδυναμίας επιχειρώντας μια ψυχολογική ανάλυση του αμαρτήματος. Είχε προλάβει τον Freud διατυπώνοντας ότι, ανεξάρτητα από τις καλές προθέσεις η ενορμητικότητα υπάρχει ακόμα και στον πιο εγκρατή όπως συχνά φανερώνει ένα αθώο *lapsus* της γλώσσας.

12.1.2 Η περίπτωση του Στέργιου: η «επιστροφή»

12.1.2.1 Ιστορικό

Γεννήθηκε στον Πειραιά το 1932. Κατά τα λεγόμενά του προέρχεται από πενταμελή οικογένεια ηθική και παραδοσιακή. Έχει δύο αδερφές εκ των οποίων η μία έχει πεθάνει. Παιδιόθεν είχε παραβατική συμπεριφορά. Σε ηλικία 25 ετών ήρθε σε επαφή με άτομα του υποκόσμου. Άρχισε να εκδίδει γυναίκες και να συντηρεί οίκους ανοχής σ' όλη την Ελλάδα. Έκανε χρόνια χρήση χασίς, οινοπνεύματος και άλλων ουσιών. Είχε «άπειρες» σεξουαλικές επαφές αλλά δεν ανέπτυξε ποτέ συναισθηματικούς δεσμούς. Όπως είχε μεταδώσει, δεν τον ενδιέφερε ο γάμος.

Παντρεύτηκε τυπικά για πρώτη φορά το 1960 στη Γερμανία και έκανε τρία παιδιά, τα οποία βρίσκονται εκεί. Χώρισε και έκτοτε τα παιδιά του δεν έχουν καμία επαφή μαζί του. Το 1978 παντρεύτηκε για δεύτερη φορά μια γυναίκα δεκαπέντε ετών «επειδή απλώς τη συμπαθούσε» και έκανε τέσσερα παιδιά. Κατά τη διάρκεια του δεύτερου γάμου του «εμφανίστηκε ο Θεός σε όνειρο». Από τότε άρχισε να μιλά καθημερινά μαζί του «δια στόματος Αγ. Πνεύματος» και στράφηκε στην Εκκλησία θέλοντας με πάθος και με σκοπό να μεταλαμπαδεύει την αγάπη για το Θεό. Είναι ενδιαφέρον να βλέπουμε μέσα στη μεταστροφή του Στέργιου να αλλάζει το είδος και το αντικείμενο του προσηλυτισμού του: η αποπλάνηση των κοριτσιών στην πορνεία και το πούλημα της σαρκός τους μετατράπηκε/ μετουσιώθηκε σε προσηλυτισμό ψυχών στο Θεό. Ο Στέργιος που άλλοτε ήταν «ερωτευμένος με τον έρωτα» θα παραμείνει ένας έξαλλα ερωτικός άνθρωπος ως προς το πάθος με το οποίο μεταλαμπαδεύει την αγάπη του για το Θεό.

Είχε μανάβικο στη Νέα Πεντέλη αλλά τελευταία οι δουλειές του δεν πήγαιναν καλά. Τότε η γυναίκα του πήρε τα τέσσερα παιδιά του και τον εγκατέλειψε. Έχασε όλη την

περιουσία του. Από τότε δεν έχει καμία επαφή με τη γυναίκα και τα παιδιά του. Η κόρη του μέχρι πριν από μερικά χρόνια τον επισκεπτόταν στο Θεραπευτήριο.

Μετά την οικονομική καταστροφή του δε μπορούσε πλέον να οργανωθεί και να εργαστεί. Του έμεινε μόνο το χαλασμένο του αυτοκίνητο με το οποίο βρέθηκε στη Λούτσα. Προσπάθησε ν'ανοίξει υπαίθριο μανάβικο εκεί, με τη βοήθεια της Κοινωνικής Υπηρεσίας της Στέγης Γερόντων στα Μελίσσια αλλά δεν τα κατάφερε και το έκλεισε σε έξι μήνες.

Έμεινε στη Λούτσα μέσα στο χαλασμένο αυτοκίνητο (ή σε ερειπωμένο σπίτι) για περίπου ενάμιση χρόνο.

Όταν το 1999 ήρθε στη «Στέγη Γερόντων Μελισσίων» (πρώην ονομασία του Θ.Χ.Π.ΑΝ.Α στα Μελίσσια) ήταν σε άσχημη κατάσταση και έμενε μέρα-νύχτα σ'ένα καφενείο στη Λούτσα. Δεν είχε έσοδα, βρισκόταν σε οικτρή οικονομική θέση. Του έλλειπαν τα αναγκαία ακόμα και για φαγητό. Εκείνη την εποχή- βάσει εξετάσεων που είχε κάνει-δεν είχε μείζονα προβλήματα υγείας. Είχε μόνον υπόταση (είναι συγγενής, την έχει από την ηλικία των οκτώ ετών). Τα τελευταία χρόνια επιδεινώθηκε η εμμονική σχέση του με το Θεό (θυμίζει θρησκευτικό παραλήρημα). Ισχυρίζεται ότι συνομιλεί με τον Θεό και ότι Εκείνος του μιλάει και του λέει όλα όσα γνωρίζει για τη θρησκεία. Έχει δικαστικές εκκρεμότητες:

-υπόθεση για στέκι φρούτων (διένεξη για χωράφι)

-τον αναζητούσε η Interpol για μαστροπεία

Στο θεραπευτήριο ο Στέργιος είναι μάλλον μοναχικός, αλλά υποστηρικτικός με τους συμπεριθαλπομένους του. Βίος και πολιτεία. Αυτοαποκαλείται ο «αμαρτωλότερος άνθρωπος» αν και μπορεί να υπερβάλλει. Δοκίμασε όλες τις εμπειρίες: το sex και το θάνατο, τις ουσίες, τη θηριωδία, την έλξη του κακού, παρασύρθηκε από τον στρόβιλο των σαρκικών ηδονών και των αισθησιακών απολαύσεων. Σήμερα θέλει να κηρύττει το λόγο του Θεού και να μεταλαμπαδεύει την πίστη του. Θεωρούμε ότι πρόκειται για κλασική περίπτωση «αγιοποίησης» (μεταστροφής) ενός πρώην «αμαρτωλού». Η άφιξή του και παραμονή του στο θεραπευτήριο θα μπορούσε να συνιστά λανθάνουσα διαδικασία αυτοεγκλεισμού και «αυτοκάθειρξης» (οι οποίες αποσκοπούν στην επανόρθωση/ εξιλέωση) του πρώην «κολασμένου» βίου του.

Στις συζητήσεις με τους συνομιλητές του προεξάρχει η «θεολογία». Δυσκολεύεται να μιλάει για τον πρότερο βίο του αλλά όταν «επιστρέφει» εκεί κατά την αφήγησή του συναντά κανείς έναν άλλο Στέργιο με το ύφος το ήθος και την argot των μαστροπών της δεκαετίας του 60. Πριν μερικά χρόνια η ζωή του έγινε το περιεχόμενο μιας τηλεοπτικής εκπομπής του δημοσιογράφου Κ. Χ.

Τα τελευταία χρόνια κατάφερε να πάει καλοκαιρινές διακοπές (επήλθε μείωση της εσωτερικής ποιής του;). Παράλληλα όμως παρουσίασε και κάποια αρκετά σοβαρά προβλήματα υγείας και σοβαρή ενδογενή κατάθλιψη. Πλέον παίρνει ανελλιπώς αντικαταθλιπτικά και αντιψυχωσικά.

Είναι επικοινωνιακός με τις φοιτήτριες που τον επισκέπτονται. Παλαιότερα δύο φοιτητές (Γιάννης και Μαρία) τον μαγνητοσκοπήσαν -ύστερα από δικό του αίτημα -σε DVD όπου μιλάει για τη ζωή του και τον Θεό.

Κατά τον Άγιο Αυγουστίνο («Εξομολογήσεις») οι λέξεις της αυτοβιογραφικής αφήγησης δε μπορούν να έχουν ισχύ παρά μόνο για τον αναγνώστη (ή τον ακροατή) που συμπάσχει και ταυτίζεται με τον αφηγητή «δι' ελέου και φόβου».

Υποστηρίζουμε ότι η συγγραφή ή αφήγηση της ζωής (εξομολόγηση) καθώς είναι εμπορούμενη από ένα ενοχικό σύνδρομο μπορεί να συνιστά μια «πράξη θεραπείας». Η μετατροπή της εσωτερικής προσευχής σε λέξεις θεωρείται ήδη μια θεραπεία. Η αγωνία του Στέργιου γίνεται η αγωνία των λέξεων. Μέσω αυτής της αφήγησης Στέργιος θυμάται, συγκροτεί τον ψυχικό του κόσμο, ανασυντάσσει αυτό που ήταν σκόρπιο. Η μνημόνευση των περιστατικών της ζωής του αποτελεί μέρος της θεραπείας του. Στην πραγματικότητα ο Στέργιος δεν κουβεντιάζει αλλά θέτει τον Θεό ως αποδέκτη των λόγων του. Τον παρουσιάζει τόσο οικείο ώστε ο αναγνώστης να τον αισθάνεται παρόντα. Ταυτόχρονα καθιστώντας τον Θεό αποδέκτη της εξομολόγησης του εγγυάται για την απόλυτη αλήθεια της. Δε θα έλεγε ποτέ ψέματα στον Θεό. Χρειάζεται όμως και έναν δευτερεύοντα αποδέκτη, τον άνθρωπο-ακροατή. Ο διπλός προορισμός του λόγου του προς τον Θεό και τον άνθρωπο ακροατή καθιστά την αλήθεια ανακοινώσιμη και την πράξη της ανακοίνωσης αληθινή. Το ιδιωτικό μετασχηματίζεται σε δημόσιο. Προϋπόθεση της δημοσιοποίησης είναι η παρουσία των άλλων, και η «προσωπική ιστορία» είναι αληθινή στο βαθμό που γίνεται πιστευτή. Ο μεταστραφείς χρειάζεται ακροατήριο για τις Εξομολογήσεις του και η εξομολόγηση είναι διπλή γιατί είναι εξομολόγηση της αμαρτίας αλλά και της

ευχαριστίας. Εδώ οι λέξεις χρησιμοποιούνται με σκοπό να γίνουν μια πράξη ευχαριστίας. Τα δάκρυα της εξομολόγησης δεν είναι μόνο δάκρυα ενοχής αλλά και δάκρυα ευχαριστίας. Ο άνθρωπος σάρκα και αίμα προσπαθεί να μιλήσει στο Θεό του με λέξεις γιατί αυτό το μέσο διαθέτει.

Φαίνεται ότι η κορύφωση της ζωής του Στέργιου δεν υπήρξε ο θάνατος αλλά η μεταστροφή του και η απομάκρυνση από τους κινδύνους του δικού του παρελθόντος.

Στα πλαίσια της κατάθλιψης των τελευταίων μηνών γίνεται όλο και μοναχικότερος και συμμετέχει ολοένα αραιότερα στις ομαδικές συναντήσεις με τον ψυχολόγο.

Φαίνεται ότι ο Άγιος Αυγουστίνος γνώριζε και το θέμα των **εσωτερικών συγκρούσεων**, προεξάρχον στην ψυχαναλυτική σκέψη. Ο ίδιος χρέωνε το άγχος του στον βαθύ διχασμό ανάμεσα στον «χωμάτινο εαυτό» και τον πνευματικό εαυτό, τον εξωτερικό και εσωτερικό άνθρωπο. Είχε κατά νου τον εσωτερικό αγώνα, το ευμετάβλητο της ψυχής, τις συγκρούσεις και τις αντιθέσεις της.

Διανοητές όπως ο Αυγουστίνος προσδίδουν νόημα στα λόγια του Αγαμέμνονα στο ομηρικό έπος: **«Ας φύγουμε για τη δική μας χώρα»**: η ψυχή πρέπει να φύγει από την ομορφιά των αισθήσεων και την πλανεύτρα Κίρκη και να επιστρέψει στη δική της χώρα. Για να είναι δραστική η μεταστροφή το άτομο πρέπει πρώτα ν' αναρωτηθεί *«ποιος ήμουν»*;

Προβληματισμός: Η μεταστροφή δίνει στον άνθρωπο την ηρεμία που προσδοκά; Ο Αυγουστίνος επί παραδείγματι προσπάθησε ν' αφαιρέσει τον παλιό του εαυτό με το νυστέρι, όμως οι πειρασμοί του παρέμειναν. Κατά τον **E.R. Dodd's** η ευτυχής εναρμόνιση όλων των ανθρώπινων δραστηριοτήτων και ορμών παρέμεινε γι αυτόν, όπως και για κάθε διχασμένο άνθρωπο, ένα απλησίαστο ιδανικό.

Κατά την Φ.Αμπατζοπούλου (1997) τα φαινόμενα **μεταστροφής** σχετίζονται άμεσα με την **μυστική εμπειρία**: ο άνθρωπος πλησιάζει τον Θεό, γίνεται όμοιος με τον Θεό, θεοποιείται. Πρόκειται για μια ιδέα **«επιστροφής»**. Είναι η ανάγκη του Εγώ για αλλαγή ταυτότητας και για αναγέννηση που μόνο η αναζήτηση του Ενός και η ταύτιση με τον Θεό μπορεί να φέρει. Το Εγώ βρίσκει τη λύση στην κρίση του, ενδοβάλλοντας την κυρίαρχη πατρική εικόνα. Από τότε και μετά ο άνθρωπος μπορεί να προσεύχεται στον **Πατέρα** του που βρίσκεται μέσα του.

Εντούτοις ο Freud (1928) είπε ότι ορισμένες εμπειρίες **θρησκευτικής μετατροπής** (μεταστροφή) μπορεί να προκαλούνται από την έντονη **επανεργοποίηση οιδιπόδειων συγκρούσεων**, πρωτίστως επιθετικών επιθυμιών εναντίον του πατέρα. Παρομοίως ο Salzman (1953) όπως αναφέρεται στον Χαρτοκόλλη (2003), εξήγησε την εμπειρία μεταστροφής ως μέθοδο επίλυσης των οιδιπόδειων συγκρούσεων (φόβος και μίσος εναντίον του πατέρα) και γενικότερα εναντίον οποιουδήποτε θα μπορούσε ν'αντιπροσωπεύει την εξουσία, συμπεριλαμβανομένης της μητέρας. Μίσος, δυσφορία, και εχθρικές, καταστροφικές συμπεριφορές (επιθετική ενέργεια), φαίνονται να έχουν διαδραματίσει ένα ρόλο στην εμπειρία που προηγήθηκε της μεταστροφής. Περιγράφονται οι περιπτώσεις νεαρών με βίαιο χαρακτήρα των οποίων η **μετατροπή** σε ισόβιους ειρηνιστές προκλήθηκε από μια μυστικιστική εμπειρία. Ο φιλόσοφος William James (1902) όπως αναφέρεται στον Χαρτοκόλλη (2003), περιέγραψε τη διαδικασία της **θρησκευτικής μετατροπής** ως απόδραση από την έννοια της αμαρτίας. Πρόκειται για έννοια που αντικατοπτρίζει το **επιθετικό δυναμικό** του ατόμου, την επίγνωση ενός τέτοιου δυναμικού και τα προβλήματα που πηγάζουν απ' αυτό. Στην περίπτωση του κλασσικού ρώσου συγγραφέως **Leon Tolstoi** η θρησκευτική μεταστροφή ήταν επακόλουθο μιας περιόδου σοβαρής κατάθλιψης.

Κατά την Φ.Αμπατζοπούλου (1997), είναι με τη μεσολάβηση της **θείας χάριτος** που συντελούνται τα φαινόμενα μεταστροφής. Συνήθως είναι η **σκηνή** του **κήπου** που φαίνεται ν'αποτελεί ιδεώδες σκηνικό για τις μεταστροφές. Στον κήπο συνήθως εμφανίζεται ένα παιδί ή ακούγεται παιδική φωνή η οποία τον προτρέπει. Μπορεί να είναι μια φωνή εξ'ουρανού που αντιστοιχεί σε ένα όραμα. Γενικότερα, οράματα, οπτασίες και όνειρα που προτρέπουν το «αμαρτωλό» υποκείμενο ενυπάρχουν στα στιγμιότυπα μεταστροφής. Η αναφορά σε θρησκευτικά βιβλία και η ανάγνωση θρησκευτικών χωρίων αποδεικνύονται σημαντικά για τον μεταστραφέντα ο οποίος συνήθως θέλει να αφηγείται τη ζωή του (αυτοβιογραφία).

12.1.2.2 Ο μυστικισμός

Η προηγούμενη περιγραφή θυμίζει **μυστικιστική εμπειρία**. Πρόκειται για μια **παραλλαγή της συνείδησης** η οποία περιγράφεται ως χαρούμενη, φωτεινή, αχωρική και αχρονική. Ο Freud (1938) έγραφε ότι ο μυστικισμός είναι η σκοτεινή αντίληψη του εαυτού μας έξω από την περιοχή του Εγώ στην περιοχή του Εκείνου (στο αχρονικό βασίλειο του Εκείνου, δηλαδή του ασυνειδήτου). Σημειώνουμε ότι ο Freud χωρίς να είναι ο ίδιος μυστικιστής εντούτοις ενδιαφέρθηκε για τον μυστικισμό και τον αποκρυφισμό.

Η μυστικιστική εμπειρία μπορεί να συμβεί αυθόρμητα ή ως αποτέλεσμα συστηματικής προετοιμασίας που ενδέχεται να περιλαμβάνει χρήση χημικών ουσιών. Ανάλογα με τις επικρατούσες συνθήκες παίρνει διάφορα ονόματα: **θρησκευτική ή μυστικιστική εμπειρία** όταν εξαρτάται από την προσευχή και έναν ασκητικό τρόπο ζωής, **ψυχεδελική** όταν την προξενούν παραισθησιογόνα, **κοσμική φώτιση, υπερβατική ή μετατρεπτική εμπειρία** (μεταστροφή) όταν συμβαίνει αυθόρμητα. Ο όρος «**μυστικός**» (από την σανσκριτική ρίζα “**mus**”) σημαίνει κάτι που παραμένει κρυφό, π.χ. μυστικές τελετουργίες της διονυσιακής και ορφικής λατρείας στα Ελευσίνια Μυστήρια. Συνδυάζοντας **επιθετικές και σεξουαλικές πράξεις** οι λατρείες αυτές οδηγούσαν σε οργιαστική ομαδική συμπεριφορά και σε μια παραλλαγμένη συνειδησιακή κατάσταση που ερμηνευόταν ως υπερφυσική (επικοινωνία με υπερφυσικές δυνάμεις, με τη βοήθεια διεγερτικών όπως το μάσημα φύλλων κισσού, δυνατή μουσική, ειδικός φωτισμός κ.λ.π). Στα όργια έχουμε **φρενήρη δραστηριότητα** η οποία τις διαχωρίζει από τη θρησκευτική εμπειρία. Η τελευταία –όπως και η **ψυχεδελική**- χαρακτηρίζεται από μια **παθητική, ήσυχη και ακίνητη δεκτική υπαρξιακή κατάσταση**, μια αίσθηση γαλήνης (εσωστρεφής εμπειρία), σε αντίθεση με την οργιαστική μυστικιστική εμπειρία που είναι κινητική και διεγερτική (εξωστρεφείς εμπειρίες). Εντούτοις το κοινό και σε όλους τους τύπους μυστικιστικής εμπειρίας είναι η έντονη συγκινησιακή κατάσταση και η αδιαφορία για τον ορθολογισμό. Όλοι οι τύποι μυστικιστικής εμπειρίας συμερίζονται ένα **στοιχείο αγάπης**: πνευματική και γαλήνια στη μία περίπτωση, αισθησιακή και επιθετική στην άλλη. Άλλα κοινά στοιχεία του μυστικισμού είναι οι έννοιες της **υποβολής**, της ενορατικής γνώσης και της **αταλάντευτης πίστης** όπως στην κατάσταση του **ερωτευμένου**. Το άτομο που ισχυρίζεται ότι έχει ζήσει τη μυστικιστική εμπειρία δεν αισθάνεται καμιά ανάγκη να την εξηγήσει ή να την υπερασπιστεί, αλλά την αποδέχεται ως **αυταπόδεικτη** ή αυτάρκη. Πρόκειται για τη βεβαιότητα ότι η πραγματικότητα είναι μία και αδιαίρετη: η πραγματικότητα του κακού είναι μόνο φαινομενική, η πραγματικότητα είναι ολότελα καλή και το καλό είναι ένα. Ο μυστικιστής αγωνίζεται για την **ενότητα**, για την ομοιότητα, για το αμετάβλητο ή το αιώνιο, και αυτό το βρίσκει στη μυστικιστική εμπειρία. Η μυστικιστική ενόραση αρχίζει με την αίσθηση της αποκάλυψης ενός μυστηρίου ή μιας **κρυμμένης σοφίας**. Σε αυτήν την περίπτωση κάποιοι συλλογισμοί του ατόμου μπορεί να είναι ότι τίποτα δε μπορεί να διεισδύσει στη μοναξιά της ανθρώπινης ψυχής παρά η κορυφαία ένταση της **αγάπης** που έχουν κηρύξει οι θρησκευτικοί δάσκαλοι. Οτιδήποτε δεν πηγάζει από αυτό το κίνητρο είναι επιβλαβές ή τουλάχιστο άχρηστο: ο πόλεμος είναι λάθος, η δημόσια εκπαίδευση είναι αποκρουστική, η χρήση βίας πρέπει ν'αποδοκιμάζεται. Πρόκειται για ένα είδος μυστικιστικής φώτισης που μπορεί να μετατρέψει το άτομο σε έναν **εντελώς διαφορετικό άνθρωπο**. Ο

Fisher (1971) όπως αναφέρεται στον Χαρτοκόλλη (2003), περιέγραψε την μυστική εμπειρία ως το τελικό αποτέλεσμα μιας διεγερτικής διαδικασίας του υποφλοιώδους νευρικού συστήματος την οποία ο εαυτός μας, στο επίπεδο του φλοιού, ερμηνεύει ως εμπειρία δημιουργική, **ψυχωτική** ή εκστατική. Ο Fischer κάνει λόγο για «**αντιληπτικο-παραληρητικό συνεχές**». Όταν το υποφλοιώδες σύστημα διεγείρεται (πχ υπό την επίρεια χημικών ουσιών), τότε το φλοιώδες επίπεδο λειτουργίας (αντιληπτικό, συμπεριφορικό) **παλινδρομεί** σε μια πιο εξαρτημένη κατάσταση όπου δεν μπορεί να ερμηνεύει τον εξωτερικό κόσμο ως κάτι διαφορετικό από το Εγώ (χάνεται η διάκριση Εγώ-Μη Εγώ): προκύπτει τότε η εμπειρία της **ένωσης** με το Θεό και το αιώνιο σύμπαν. Πρόκειται για τον πόθο της εμπειρίας της αδιαφοροποίητης ενότητας. Είναι η παλινδρομική επιθυμία για μια **προλεκτική κατάσταση** του Είναι είτε χωρίς αντικείμενα (anobjectale, κατάσταση απεριόριστου ναρκισσισμού) που χαρακτηρίζεται από ένα «**ωκεάνιο συναίσθημα**» (Freud 1930), είτε ως **συγχώνευση** του εαυτού μας με την εικόνα του τροφοδοτικού αντικειμένου-μαστός. Ο Όμηρος στην Ιλιάδα (Ραψωδία ξ), αποκαλεί τον **Ωκεανό** «πηγή των θεών και πηγή των πάντων». Κατά την Jacobson (1964) όπως αναφέρεται στον Χαρτοκόλλη (2003), η επιθυμία να γίνει κανείς ένα με τη μητέρα είναι ένα φυσικό φαινόμενο κατά την ψυχοσεξουαλική εξέλιξη του βρέφους. Για αρκετά χρόνια το παιδί εξακολουθεί να αισθάνεται μόνο και προέκταση της μητέρας, ή αντιστρόφως, θεωρεί τη μητέρα τμήμα του δικού του παντοδύναμου εαυτού. Η αντίσταση του παιδιού να παραιτηθεί από τέτοιες μαγικές φαντασίες εκφράζει την επιθυμία να αποφύγει την οδυνηρή εισβολή της πραγματικότητας, διατηρώντας (ή επανεγκαθιδρύοντας) τη χαμένη του ενότητα με το πρώτο αντικείμενο (μαμά). Τέτοιες συγχωνευτικές εμπειρίες με το αρχαϊκό αντικείμενο αγάπης συνδέονται με μια εξασθένηση της αντιληπτικής λειτουργίας (της αίσθησης πραγματικότητας) και με την επιστροφή (παλινδρόμηση) σε μια προγενέστερη αδιαφοροποίητη κατάσταση. Κατά τον Lewin (1952) όπως αναφέρεται στον Χαρτοκόλλη (2003) η μαμά αντιπροσωπεύει την **αρχή της ευχαρίστησης**, την **πρωτογενή διαδικασία της σκέψης** και την **αχρονικότητα**. Οι ποιητές και οι καλλιτέχνες απεικονίζουν το χρόνο σαν μια **πατρική φιγούρα** αλλά βλέπουν την αθανασία στην έννοια της αχρονικότητας η οποία αρχικά μας έκανε θάνατους με μαγικά θρηπτικά φίλτρα που φέρνουν τον ύπνο. Η αθανασία και η αχρονικότητα είναι ένα στοματικό δώρο.

O Janet (1928) περιέγραψε λεπτομερώς ένα φαινόμενο που ονόμασε «**ψυχασθένεια**» (ή νόσο της αμφιβολίας) η οποία φαίνεται να είναι ταυτόσημη με αυτό που στη βιβλιογραφία έχει περιγραφεί ως «**ψυχωσική αποπροσωποποίηση**», μια βαθειά **διαταραχή του συναισθήματος** το οποίο συνοδεύεται από έναν αλλόκοτο ιδεασμό, υποχονδριακή ενασχόληση και παραλήρημα. Μια τέτοια κατάσταση μπορεί να εμφανίζεται ή να εξαφανίζεται ξαφνικά αλλά συνήθως διαρκεί πολύ περισσότερο από ανάλογα επεισόδια στις νευρωτικές ή οριακές διαταραχές. Υπάρχει εδώ μεγάλη ομοιότητα με το φαινόμενο της «**θρησκευτικής μετατροπής**» με την οποία έχει κοινό την αίσθηση του **υπερφυσικού** ή του **ανοίκειου** με τη-σημαντική-διαφορά ότι η ψυχωτική αποπροσωποποίηση εξαιρετικά δυσάρεστη για τον ασθενή και βιώνεται από τεράστιο άγχος ενώ η θρησκευτική μετατροπή είναι ευχάριστη.

Οι μυστικιστές έχουν μια γενικότερη παροιμιώδη επιθυμία να απαλλαγούν από την αίσθηση του χρόνου. Όταν δεν υπάρχουν επιθυμίες που ζητούν ικανοποίηση (εξασθένηση των πρωτογενών επιθυμιών) έχει κανείς την εντύπωση ότι ο χρόνος

κινείται πιο γρήγορα. Αντίθετα ο χρόνος κινείται αργά όταν αυτές κερδίζουν σε δύναμη και επιθετικότητα (ανυπομονησία για την ικανοποίησή τους). Μιλάμε για **αχρονικότητα** αν το άτομο (μυστικιστές) καταφέρει να ξεπεράσει όλες τις επιθυμίες συμπεριλαμβανομένων και των Υπερεγωτικών απαιτήσεων. Κατά τον Panel (1972) όπως αναφέρεται στον Χαρτοκόλλη (2003) η αχρονικότητα των μυστικιστών αντιστοιχεί σε ασυνείδητες φαντασίες φυγής από την πίεση **επιθετικών ενορμήσεων**. Πρόκειται για την έλλειψη ανοχής στην εσωτερική βιαιότητα του ιδίου του ατόμου και πιο συγκεκριμένα στο κρυφό μίσος εναντίων των «κακών» εσωτερικευμένων αντικειμένων, αρχίζοντας από τον οιδιπόδειο πατέρα και πηγαίνοντας πίσω στην εικόνα της ματαιωτικής ή διεγερτικής μητέρας της πρώιμης παιδικής ηλικίας.

Γενικότερα άτομα που παραπονούνται ότι ο χρόνος έχει σταματήσει αγωνίζονται ενάντια σε επικίνδυνες σεξουαλικές ή δολοφονικές επιθυμίες για τις οποίες αισθάνονται έντονες ενοχές. Καθησυχάζονται όταν πιστεύουν ότι ο χρόνος κυλάει αργά ή ότι έχει σταματήσει, γιατί τότε η (ενοχική) εκπλήρωση των προθέσεών τους ή αυτό που φοβούνται ότι θα είναι η καταστροφή τους μπορεί ν'αναβάλλεται επ'άοριστον. Με αυτήν την έννοια η εκτίμηση της διάρκειας του χρόνου ως αργής ή γρήγορης έχει να κάνει με τα ενορμητικά-ενστικτώδη κίνητρα του ατόμου. Σε πειραματικά ευρήματα του Deikman (1963) όπως αναφέρεται στον Χαρτοκόλλη (2003) τα υποκείμενα (μυστικιστές) κατά τη διάρκεια συνεδριών αυτοσυγκέντρωσης ένιωθαν ότι ο χρόνος είχε περάσει πολύ γρήγορα ή ότι είχε περάσει πολύ λιγότερος χρόνος απ'αυτόν που στην πραγματικότητα είχε γράψει το ρολόι (μια τέτοια εμπειρία ακριβώς περιγράφει και ο Στέργιος του προαναφερθέντος κλινικού παραδείγματος). Οι Berger και Roheim (1946) όπως αναφέρονται στον Χαρτοκόλλη (2003) επισημαίνουν ότι η παλινδρομική επιθυμία να απαλλαγούμε από το χρόνο (αίσθηση της **αχρονικότητας**) φέρνει στο νου μια χαμένη κατάσταση ευδαιμονικής, χωρίς αντικείμενα ύπαρξης, που επαναβιώνεται ως μια φαντασία στην οποία **μητέρα και παιδιά είναι ενωμένοι για πάντα**.

Κάποιος που δεν τον απασχολεί η ιδέα του χρόνου μπορεί να βιώνει τον εαυτόν του ως ευτυχισμένο: η **αχρονικότητα** (αίσθηση της αιωνιότητας) ταυτίζεται με την κατάσταση της έκστασης που περιγράφουν οι μυστικιστές στα γραπτά τους. Οι μυστικιστές περιγράφουν το στόχο τους ως μια κατάσταση **απουσίας του εαυτού τους** την οποία εξισώνουν με την τελειότητα.

Κατά τον Fingarette (1958) όπως αναφέρεται στον Χαρτοκόλλη (2003) η μυστικιστική εμπειρία της **απουσίας του εαυτού** με όρους της **ψυχολογίας του Εγώ** μπορεί να συγκρίνεται με μια φυσιολογική εμπειρία η οποία είναι χωρίς άγχος και οφείλεται σε **εξουδετερωμένες ενορμήσεις** μέσα στα μη συγκρουσιακά μέρη του Εγώ: είναι μια απουσία συνείδησης του εαυτού μας. Το Εγώ **ξεπλένεται από οτιδήποτε συγκρουσιακό ή διασπαστικό**, οτιδήποτε επιθετικό ή αισθησιακό που καθιστά την επιθυμία για το «καλό» αντικείμενο άπληστη, μισητή και αγχώδη, επικίνδυνη για τον κόσμο των αντικειμένων και για τον εαυτόν μας (ο Στέργιος του κλινικού παραδείγματος πολύ συχνά ομιλεί για το

«πλυντήριο» που επισυμβαίνει εντός μας εφόσον πράττουμε το καλό). Ο Συμεών ο Νέος Θεολόγος (1902), ένας από τους ιδρυτές του ελληνορθόδοξου ασκητικού κινήματος των Ησυχαστών (επικράτησε το Μεσαίωνα στο Άγιο Όρος) έγραψε μια σειρά από οδηγίες που υποδηλώνουν την ίδια ανησυχία για την εσωτερική **επιθετικότητα** του ατόμου και την **απληστία**, εξ'ού και η επιθυμία να βιώσει κανείς μια μυστικιστική εμπειρία, μέσω της αποκαλούμενης **νοεράς προσευχής** (ή με τη δυτικότροπη ονομασία της μικρή προσευχή του Ιησού). Ο Stekel όπως αναφέρεται στον Χαρτικόλλη (2003) γράφοντας για την **ψυχοδυναμική των ασκητών** υπαινίχτηκε ότι υποφέρουν από μια ιδεοψυχαναγκαστική νεύρωση που προκαλείται όχι μόνον από αμαρτωλές σεξουαλικές ενορμήσεις αλλά κυρίως από το φόβο του θανάτου, ότι η σύγκρουσή τους με το Θεό και τη φύση αντιπροσωπεύει τον αγώνα κοινωνικών και πνευματικών ιδανικών ενάντια στα ένστικτα της σεξουαλικότητας και του θανάτου.

Η Jacobson (1964) όπως αναφέρεται στον Χαρτοκόλλη (2003) αναφέρεται στην **παλινδρομική διαδικασία** που χαρακτηρίζει τις μυστικιστικές εμπειρίες και επισημαίνει ότι η υπερβολή ενός επιθετικού δυναμικού μπορεί να οδηγήσει σε μια **ψυχωτική κατάρρευση**.

Φυσιολογικές εμπειρίες έκστασης δεν αποσκοπούν στην καταστροφή, αλλά βασίζονται σε μια φαντασίωση **λιβιδινικής ένωσης του εαυτού μας με τον κόσμο των αντικειμένων** που οδηγεί στο αίσθημα ότι ο εαυτός και ο κόσμος είναι σπουδαίοι. Όμως τέτοιες εμπειρίες **συγχώνευσης** (φανταστική μονάδα λιβιδινικά επενδεδυμένη) επιτρέπουν την άμεση επανεγκαθίδρυση των ορίων μεταξύ τους. Τω όντι, σε μια τέτοια κατάσταση (μυστικισμός) το άτομο δε χάνει τη συνείδηση του εαυτού του (ως ξεχωριστού από τα αντικείμενα) ούτε της πραγματικότητας που το περιβάλλει. Αντιθέτως υποτίθεται ότι έχει μια ευρύτερη αίσθηση της πραγματικότητας όσον αφορά στον ίδιο και τον κόσμο γύρω του. Η εικόνα του εαυτού φαίνεται να χάνεται στην εικόνα των αντικειμένων (συγχώνευση) **χωρίς όμως ν'απαρνείται την αυτονομία της** ή να καταστρέφει την ακεραιότητα της εικόνας των αντικειμένων. Πρόκειται για μια κατάσταση η οποία όσο συγκρίσιμη κι αν είναι, σίγουρα δεν είναι ταυτόσημη με καμιά (γνωστή) φάση της σχέσης μητέρας παιδιού.

Υπάρχουν ομοιότητες και αναλογίες της **μυστικιστικής εμπειρίας** με αυτήν του **οργασμού**. Στον τελευταίο -σε αντιδιαστολή με την αρχαϊκή (προοιδιπόδεια) συγχώνευση εαυτού και αντικειμένου κατά τη συμβιωτική φάση της ψυχοσεξουαλικής εξέλιξης (Mahler 1968)- το συγχωνευτικό βίωμα είναι βασισμένο στην ταυτόχρονη διατήρηση της ατομικότητας ενός εκάστου εκ των συνουσιαζομένων (ώριμες σεξουαλικές ταυτίσεις).

Το **πάθος** είναι η συγκινησιακή κατάσταση (ισχυρή κινητήρια δύναμη) που εκφράζει το ξεπέραςμα των ορίων του εαυτού και τη συμβιωτική **συγχώνευση** με τον άλλο (εντούτοις με ταυτόχρονη διατήρηση του αισθήματος ενός ξεχωριστού εαυτού). Αυτό συνιστά μια κεντρική **αντίφαση** στη συγκυρία του ερωτικού πάθους: από τη μια τα στενά όρια εαυτού και η αδιαφιλονίκητη συνειδητότητα της ξεχωριστής ύπαρξης από

το έτερο (το αντικείμενο) και από την άλλη η υπέρβαση, η αίσθηση ότι υποκείμενο και αντικείμενο του πόθου γίνονται ένα. Βασική προϋπόθεση του ξεπεράσματος των ορίων του εαυτού είναι η ενσυναίσθηση και η συνειδητότητα (αναγνώριση) της υπαρξής ενός ψυχολογικού πεδίου (ετερότητα) έξω από τα σύνορα του εαυτού.

Ο ερωτευμένος παραμένει στα όρια εαυτού ενώ ταυτόχρονα τα υπερβαίνει προς μια **ταύτιση** με το αντικείμενο του πόθου : πρόκειται για μια ερεθιστική, συγκινητική και οδυνηρή συνθήκη στον έρωτα. Από την άλλη μεριά ο αγαπώμενος παρουσιάζεται ταυτόχρονα ως ένα κορμί που μπορείς να διεισδύσεις μέσα αλλά ως μια συνείδηση στην οποία δε μπορείς να εισβάλεις. Με αυτήν την έννοια ο έρωτας τελικά είναι η αποκάλυψη της ελευθερίας (αυτονομίας) του άλλου.

Αντίθετα, παθολογικές παλινδρομικές συγχωνεύσεις που προκαλούνται από έντονη **επιθετικότητα** μπορούν να καταλήξουν σε μια ανεπανόρθωτη κατάρρευση αυτών των ορίων (και επομένως των αναπαραστάσεων εαυτού και αντικειμένων).

Στην επιθυμία τους να απαλλαγούν από κάθε βίαιο δυναμικό και από τη συνακόλουθη απειλή για τις **εσωτερικευμένες εικόνες «καλών αντικειμένων»** (και την απειλή για τον εαυτόν τους) τα άτομα των οποίων οι πρώιμες αντικειμενοτρόπες σχέσεις κυριαρχούνταν από επιθετικότητα ενδέχεται να διακινδυνεύσουν την αποσύνθεση της προσωπικότητάς τους εμφανίζοντας **ψευδαισθήσεις** αντί να βρουν την εσωτερική ενότητα και την απαλλαγή από την αίσθηση του εαυτού τους που περιγράφουν οι μυστικιστές. Η αναστολή της (έλλογης) **δευτερογενούς διαδικασίας της σκέψης** και η άρση των αμυνών του Εγώ που χαρακτηρίζουν τη μυστικιστική εμπειρία επανενεργοποιούν ένα πρώιμο στάδιο εσωτερικευμένων αντικειμενοτρόπων σχέσεων όπου το επιθετικό τμήμα του εαυτού «καταβροχθίζει» (κατακλύζει) το τμήμα που έχει επενδυθεί λιβιδινικά: η «καλή» εικόνα εαυτού καταβροχθίζεται από την «κακή» (μητρική) εικόνα. Τότε, αντί να επιτευχθεί η επιθυμητή ευδαιμονική κατάσταση της ενότητας με την «καλή» μητέρα ο εαυτός κινδυνεύει να χαθεί σ'ένα **χαοτικό κόσμο** τρομακτικών και μισητών «κακών» ή «διχοτομημένων» εσωτερικών αντικειμένων.

Κατά τον Searles (1965) όπως αναφέρεται στον Χαρτοκόλλη (2003) η επικράτηση του επιθετικού δυναμικού θα μπορούσε να εξηγήσει το βίωμα του **κατακερματισμού** χαρακτηριστικό της **σχιζοφρενικής κατάστασης**. Το «**κακό ταξίδι**» που ορισμένοι βιώνουν ενώ πειραματίζονται με ψυχεδελικές ουσίες γίνεται κατανοητό ως η σχέση ανάμεσα στην εσωτερική βιαιότητα του υποκειμένου και την επιθυμία του ν'απαλλαγεί απ'αυτήν. Σε αυτές τις περιπτώσεις το υποκείμενο αντί για την επιθυμητή απελευθέρωση από τη βιαιότητα και την πορεία προς έναν κόσμο αγάπης και αυταπάρνησης βρίσκονται έμπλεοι μέσα στο δικό τους βίαιο δυναμικό νοιώθοντας συχνά ότι έχουν το «διάβολο» μέσα τους. Σε ορισμένες περιπτώσεις θέλοντας να τον εξορκίσουν μπορεί να επιδίδονται σε

ειδεχθείς πράξεις, π.χ. βγάζοντας το ένα τους μάτι (το «κακό» μάτι) που αντιπροσωπεύει το επιθετικό τμήμα του εαυτού τους. Είναι ακριβώς αυτό το επιθετικό δυναμικό που απειλεί να καταστρέψει την εικόνα της «καλής» μητέρας ματαιώνοντας την επιθυμία να ξαναζήσουν την **εκστατική εμπειρία** της αδιαφοροποίητης κατάστασης του απολύτως «καλού» κόσμου εαυτού-αντικειμένων κατά την πρώιμη παιδική ηλικία: είναι η ματαιώση-εξαιτίας του επιθετικού τμήματος του εαυτού-της επιθυμίας να επανενωθούν με την απολύτως «καλή» μητέρα σε έναν **αχρονικό και αχωρικό κόσμο** γαλήνης και αγάπης.

Η ικανότητα να εξαλείψει κανείς την αίσθηση του χρόνου (αχρονικότητα) είτε με τη **χρήση ουσιών** είτε με τη διαδικασία μιας μυστικιστικής εμπειρίας οδηγεί σε μια κατάσταση του είναι που δε δεσμεύεται από τίποτα. Είναι μια κατάσταση που εξαλείφει την αίσθηση του **χώρου** και τα όριά του χωρίς όμως να την καταστρέφει: αυτό είναι που κάνει την εμπειρία **άφατη**.

Δεν υπάρχει σημαίνων τρόπος να νοηματοδοτήσει κανείς τον εαυτόν του με μια (**δευτερογενή**) **λογική διαδικασία σκέψης** παρά μόνο με την έννοια του χώρου και του χρόνου. Η απουσία της αίσθησης του εαυτού (μυστικισμός) έχει περιγραφεί ως μια κατάσταση του **τίποτα**.

Εν κατακλείδι: Ο μυστικισμός προέρχεται από την επιθετικότητα του ίδιου του ατόμου. Πρόκειται για την αναζήτηση αγάπης διακινούμενη από την επιθυμία να ξεφύγει κανείς από το δικό του δυναμικό για βιαιότητα. Κάποιες μυστικιστικές εμπειρίες ενδέχεται να είναι το αποτέλεσμα μιας αιφνίδιας επανενεργοποίησης επιθετικών επιθυμιών εναντίον του **πατέρα** της **πρώτης παιδικής ηλικίας**. Η μυστικιστική εμπειρία-όπως περιγράφεται από μια σειρά αρχαίων, μεσαιωνικών και σύγχρονων ειδημόνων έγκειται στην **απόλυτη ελευθερία από αισθησιακές ή επιθετικές επιθυμίες** (χάνεται η συνείδηση του εαυτού ως αντικειμένου επιθυμιών ή φόβων), στην εκμηδένιση κάθε εσωτερικής ενστικτώδους πίεσεως και στην αντίληψη του εξωτερικού κόσμου ως απαλλαγμένου από οποιαδήποτε διεγερτικά στοιχεία, απειλητικές ή προκλητικές πιθανότητες. Η έννοια του χρόνου ως μια διάσταση της πραγματικότητας που διακρίνει τον εαυτό μας από τα αντικείμενα ακυρώνεται και αντικαθίσταται από μια αίσθηση **ενότητας** η οποία συνιστά μια επιστροφή στην **προαμφιθυμική συμβιοτική** κατάσταση του είναι μας και στο ευδαιμονικό «ωκεάνιο» συναίσθημα της πρώιμης παιδικής ηλικίας (πριν τη διαφοροποίηση Εγώ-Μη Εγώ), στην αιώνια, σιωπηλή και αδιαφοροποίητη κατάσταση του Ενός. Εντούτοις η αναζήτηση ειρήνης και αγάπης μέσω του μυστικισμού δεν οδηγεί κατ'ανάγκη σε μια ειρηνική εμπειρία. Πολύ συχνά η προσπάθεια να προκληθούν οι **παλινδρομικές συνθήκες** που απαιτούνται για να προκύψει μια μυστικιστική

εμπειρία καταλήγει στον καταγιισμό του Εγώ από **βίαιες επιθυμίες** προκαλώντας ένα ψυχωτικό επεισόδιο (μια «δαιμονική μάλλον» παρά θρησκευτική εμπειρία) ή, αν η προσπάθεια περιλαμβάνει ουσίες, ένα «κακό ταξίδι» μάλλον παρά το επιθυμητό ψυχεδελικό ζητούμενο.

Στην μυστικιστική βιβλιογραφία αναφέρεται ένα **ψυχοσωματικό σύνδρομο** το οποίο έχει συνδεθεί με τον αγώνα των ασκητών ενάντια στις σεξουαλικές τους ορμές και τον πειρασμό. Κατά τον Χαρτοκόλλη (2003) αυτό το σύνδρομο ερμηνεύεται καλύτερα ως εκδήλωση του αγώνα τους (σύγκρουση) ενάντια στις **επιθετικές επιθυμίες** και το φόβο της **βιαιότητας**. Ο Χαρτοκόλλης παρουσιάζει την περίπτωση του **Νίκου Καζαντάκη** ως έναν άνθρωπο του οποίου η ζωή και τα γραπτά καθοδηγούνταν από τη μυστικιστική αναζήτηση της αγάπης, της ειρήνης και του Θεού ως μια παγκόσμια αχρονική δύναμη. Έπασχε από ένα (ανώδυνο) παραμορφωτικό οίδημα του προσώπου που αντιστεκόταν σε όλες τις θεραπευτικές προσπάθειες. Κατά τον Χαρτοκόλλη «...υπέφερε από μια ατοπική ή ιδιοπαθή νευροδερματίτιδα η οποία συνήθως αποδίδεται σε αλλεργία...» (σελ. 245) που υπαγορευόταν από επιθετικές επιθυμίες και φόβους αντιπoiών που έκρυβε στο ασυνείδητό του από την πρώτη παιδική ηλικία: «Ελεγχόμενες αυστηρά με ιδεοληπτικές-ψυχαναγκαστικές άμυνες, έναν ασκητικό τρόπο ζωής και μια μεσσηνική ιδεολογία, τέτοιες επιθυμίες και φόβοι επανενεργοποιήθηκαν ξαφνικά από την τυχαία συνάντησή του με μια γυναίκα στο μισοσκόταδο ενός κινηματογράφου» (σελ.245), στη Βιέννη όπου έμενε τότε. Την προσκάλεσε να περάσει τη βραδιά μαζί του, εκείνη απάντησε ότι δε μπορούσε αλλά υποσχέθηκε να τον δει την επομένη... Έφυγε για να γυρίσει στο σπίτι του. Ξαφνικά αισθάνθηκε ένα κύμα αίματος να ανεβαίνει στο κεφάλι του και κατάλαβε ότι τα χείλη του, τα μάγουλά του και το μέτωπό του είχαν αρχίσει να πρήζονται. Επειδή οι ιατρικές προσπάθειες απέβησαν άκαρπες ζήτησε ψυχαναλυτική βοήθεια από τον W.Stekel στη Βιέννη (μαθητή και μετέπειτα συνεργάτη του Freud) στον οποίο μετέδωσε ότι από τα εφηβικά του χρόνια αναζητούσε το νόημα του κόσμου και ακολουθούσε το Χριστό, αλλά ότι τελευταία, βρίσκοντας τη θρησκεία του απλοϊκή και υπεραισιόδοξη την είχε αντικαταστήσει με το βουδισμό... Ο Stekel όπως αναφέρεται στον Χαρτοκόλλη (2003) του απάντησε: *«Το να ζητάς να βρεις την αρχή και το τέλος του κόσμου είναι αρρώστια. Ο κανονικός άνθρωπος ζει, χαίρεται, λυπάται, αγωνίζεται, παντρεύεται, κάνει παιδιά, χωρίς να χάνει τον καιρό του να ρωτάει από πού και κατά πού και γιατί...»*. Κατά τον Stekel ο Καζαντζάκης έπασχε απ' αυτό που παλιά ήταν γνωστό ως **αρρώστια των ασκητών**. Είπε στον ασθενή του «...ο ασκητής έφευγε από την έρημο Θηβαΐδα κι έτρεχε να πάει στην πιο κοντινή πολιτεία γιατί, ξαφνικά, ο δαίμονας της πορνείας τον καβαλίκευε κι έπρεπε να κοιμηθεί με γυναίκα...μα στην πόρτα της πολιτείας, έβλεπε με τρόμο το κορμί του να το σκεπάζει η λέπρα...» (Χαρτοκόλλης, σελ.249). Ο ψυχαναλυτής υποστήριζε τον αμυντικό χαρακτήρα της αρρώστιας του η οποία τον «προστάτευε» από το να παραβιάσει τις αρχές του. Η πρώτη του γυναίκα Γαλάτεια περιγράφει τη σχέση τους ως στερημένη σεξουαλικού ενδιαφέροντος, μια παθητική συμπεριφορά απέναντί της γεμάτη αναστολές, ένας **«αδιόρθωτος ναρκισσισμός»** οφειλόμενος σε μια **μυστική δύναμη** που στεκόταν ανάμεσά τους και τον εμπόδιζε να φέρεται σαν άντρας. Στο (ημι-αυτοβιογραφικό βιβλίο του «Αναφορά στον Greco» υπάρχει μια σύντομη (άκαρπη) συνάντηση με μια πόρνη στη Βιέννη: «...δεν έχω καιρό αδερφή μου, συγχώρεσέ με...» «..είσαι τρελός, έκαμε η κοπέλλα, είσαι καλόγερος; Κανένας δε μας βλέπει...»,

«...μας βλέπει ο Βούδας, έκαμε να πει αυτός...». Κατά τον Χαρτοκόλλη (2003) η φράση «...δεν έχω καιρό» παραπέμπει στη σύνδεση ανάμεσα στην έννοια του χρόνου και του πατέρα (Χρόνος=Πατέρας=Υπερεγώ): «Δεν έχω την άδεια του Πατέρα». Η σχέση του Καζαντζάκη με τον πατέρα του είναι έντονα αμφιθυμική (μείγμα υπάκουης αγάπης, αδυσώπητου φόβου και- μετά βίας-συγκρατημένου μίσους). Είχε πολύ λίγη υπομονή με τις παρωχημένες ιδέες του πατέρα του, ένιωθε όμως δέος για την ήρεμη δύναμη του γέρου και τη νηφάλια απαγορευτική συμπεριφορά του, προσέχοντας να μην προκαλέσει την οργή του. Κατά τη δική του μαρτυρία, λίγα χρόνια πριν το θάνατό του, το μέγιστο και σχεδόν μοναδικό θέμα ολόκληρου του έργου του ήταν ο αγώνας του ανθρώπου με το «Θεό», ο ανυποχώρητος αγώνας του ανθρώπου ενάντια στην τρομακτική δύναμη και το σκοτάδι των δυνάμεων **μέσα του** και γύρω του. Προσπαθώντας να εξηγήσει τη νευροδερματοπάθειά του ο Καζαντζάκης ισχυρίζεται ότι ο Stekel (ο ψυχαναλυτής του) την απέδωσε σε μια σύγκρουση που είχε να κάνει με τη σεξουαλικότητα (σκληρός αγώνας να καταστείλει τις έντονες σεξουαλικές επιθυμίες του) παραλείποντας να λάβει υπόψη του τις **επιθετικές επιθυμίες** ή το φόβο της **βιαιότητας** της δικής του και του πατέρα του. Σε όλη του τη ζωή τον Καζαντζάκη τον απασχολούσε η ιδέα της **βίας** και ο φόβος του θανάτου. Αν και δεδηλωμένος ανθρωπιστής και ειρηνιστής τον βασάνιζαν πάντα καταστροφικές επιθυμίες. Έγραφε : «...Θε μου...πότε θα κατεβείς σαν άνεμος σφοδρός, σαν το Μέγα που κατεβαίνει από τις κορφές του Παρνασσού, να καθαρίσεις τη γήϊ!» («Επιστολές προς Γαλάτεια»). Μετά τον Πρώτο Παγκόσμιο Πόλεμο διεπόταν από τη μια, από μεγάλη συμπόνια για τη δυσχερή θέση των γυναικών και των αδυνάτων και από την άλλη, από μένος και εκδικητική επιθυμία να καταστρέψει την παλιά, καταπιεστική και παρακμιακή τάξη των πραγμάτων. Εμφορείτο από φαντασίες βίας και προσδοκούσε με λαχάρα την προλεταριακή επανάσταση, αναφερόμενος με θαυμασμό στα αιμοδιψή λόγια τοπικών κομμουνιστών ηγετών. Η επιθυμία του όμως για βιαιότητα είναι συγκρουσιακή, γεμάτη φόβο και ενοχή. Όταν εύχεται να γίνει επανάσταση το κάνει σαν θεατής. Ο Καζαντζάκης μεγάλωσε σ'ένα περιβάλλον βίας. Η Κρήτη όταν γεννήθηκε αγωνιζόταν για την κατάκτηση της ελευθερίας της, ζούσε σε μια κατάσταση συνεχούς συναγερμού, ενώ ο πατέρας του προσπαθούσε να χτίσει μέσα του το νόημα του **βιαιού θανάτου** και τη βούληση να υπερασπίζεται την τιμή της οικογένειας (ακονίζοντας ένα μακρύ μαχαίρι του είχε αποσπάσει την υπόσχεση να σκοτώσει τη μητέρα και τις αδερφές του αν ποτέ οι Τούρκοι απειλούσαν να τις πάρουν σκλάβες. Η **βίαη αλλά καταπιεσμένη ιδιοσυγκρασία** του αντικατοπτρίζονται σε μια **μυστικιστική εμπειρία** που συνέβη το 1918 (τέσσερα χρόνια πριν από το επεισόδιο της Βιέννης με τη γυναίκα στον κινηματογράφο): Ένα βράδυ ενώ περπατούσε με έναν παιδικό του φίλο σε ένα λόφο σκεπασμένο με χιόνι στην Ελβετία, τον συνεπήρε μια αίσθηση **μέθης** που έκανε το τοπίο γύρω του να φαίνεται αφύσικο και ταυτόχρονα πολύ οικείο, μια **εμπειρία déjà vu**: «...άξαφνα, σ'ένα γύρισμα του βουνού...στάθηκα, έσφιξα τη γροθιά μου και φώναξα αγριεμένος “θα σας σφάζω όλους”, μια φωνή βραχνή που δεν ήταν δική μου...όλο το κορμί μου άρχισε να τρέμει...». Ο Καζαντζάκης απέδωσε την εμπειρία αυτήν στην ενεργοποίηση της **βιαιής φύσης του συλλογικού ασυνειδήτου** του, αναφερόμενος στους προγόνους από τη μεριά του πατέρα του ως «αιμοβόρους κουρσάρους» και πολέμαρχους». Όταν ήταν μικρό παιδί ο Καζαντζάκης προσευχόταν στο Θεό να τον κάνει Θεό. Στα νιάτα του μελέτησε τα διδάγματα του Τολστόι, ελπίζοντας μια μέρα να επιτύχει εκεί που είχε αποτύχει ο ρώσος μυθιστοριογράφος: «να δημιουργήσει θρησκεία». Λίγο μετά την κρίση με τη γυναίκα του κινηματογράφου στη Βιέννη αποφάσισε να μάθει μόνος του ρωσικά,

καθώς και την τέχνη του μαραγκού για να πάει στη Σοβιετική Ένωση και να κηρύξει σαν άλλος Χριστός ένα μίγμα ιδεών του Τολστόι και του Bergson (τον τοποθετούσε μαζί με το Χριστό, το Λένιν και το Βούδα μεταξύ των ηρώων της ζωής του). Δήλωνε ότι η αποστολή του ήταν να **σώσει το Θεό**. Κατά τον Χαρτοκόλλη (2003) αυτό θα μπορούσε εύκολα να ερμηνευθεί ως απόρροια της **αχρονικής επιθυμίας να σκοτώσει τον τρομερό πατέρα της παιδικής του ηλικίας**, τον οποίον εξακολουθούσε να μισεί και να φοβάται σε όλη του τη ζωή. Λίγους μήνες πριν το θάνατό του ο Καζαντζάκης μίλησε για τη στενή σχέση που είχε νοιώσει κάποτε με το πρόσωπο και την αποστολή του **Χριστού**. Είπε ότι στα είκοσί του είχε γράψει ένα τραγικό θεατρικό έργο «Χριστός», κατόπιν ένα ποίημα «Χριστός». Δήλωνε ότι ο Χριστός κυριαρχούσε σε κάθε του πνευματική ανησυχία « ήταν σα μια κύστη που μου την αφαιρούν κι αυτή επανεμφανίζεται» (Jouvenel 1959, σ.239). Κατά τον Χαρτοκόλλη (2003) η λανθάνουσα **εχθρότητα** του Καζαντζάκη για τον **πατέρα του** αναζωπυρωμένη από την παλινδρομική επιθυμία να κοιμηθεί με τη μητέρα του, επανέφερε στο προσκήνιο το φόβο του οιδιπόδειου πατέρα και την απειλή του ευνουχισμού που συμβολιζόταν από το οίδημα του προσώπου και όλες τις παραμορφωτικές επιπτώσεις του. Το βίαιο ασυνείδητο του Καζαντζάκη αντικατοπτρίζεται ειδικότερα στην «Οδύσσεια» (1938) μια λιτανεία οργίων, μαζικών σφαγών, λεηλασιών, βιασμών και άλλων περιπετειών. Ωστόσο η βία δεν εμφανίζεται ποτέ στη συμπεριφορά του. Οι περισσότεροι τον περιγράφουν ως εξαιρετικά καλό και ήρεμο. Μόνο η πρώτη του γυναίκα Γαλάτεια και εν μέρει ο αδερφός της τη θυμούνται ως άνθρωπο σκληρό, εγωκεντρικό και άνανδρο. Στη Βιέννη κυριεύθηκε από ένα μεγάλο φόβο: ήταν ο φόβος της δικής του βίαιης φύσης που απειλούσε να εκραγεί καθώς δε μπορούσε να την **μετουσιώσει** σε δημιουργική, κοινωνική ή καλλιτεχνική δραστηριότητα ως τη στιγμή που αποφάσισε να ακολουθήσει τη συμβουλή του ψυχαναλυτού του (Stekel) να εγκαταλείψει τη Βιέννη. Στο μεγαλειώδες έργο του «Αναφορά στον Γκρέκο» γράφει *«Από τη μέρα εκείνη κατάλαβα πως η ψυχή του ανθρώπου είναι ένα ελατήριο φοβερό κι επικίνδυνο. Μια εκρηκτική δύναμη κουβαλάμε, τυλιγμένη μέσα στις σάρκες και στα ζήγκια μας και δεν το ξέρουμε»* (σελ.. 351). Κατά τον Χαρτοκόλλη (2003) η πρόωγη ταύτισή του με τον Χριστό βοήθησε τον Καζαντζάκη να δεχτεί την ανέραστη ύπαρξή του ως πρόβλημα. Να δει τη σεξουαλικότητα αν όχι κυριολεκτικά σαν αμαρτωλή, σαν έναν πειρασμό που θα τον απομάκρυνε από τη φιλοδοξία του να δημιουργήσει μια νέα θρησκεία πνευματικής αγάπης και παγκόσμιας ειρήνης. Η προσπάθειά του να ταυτιστεί με την εικόνα του Βούδα (αποποίηση του πολέμου και της βίας) και τις ασκητικές του αρχές, ήταν ένας τρόπος να αντιμετωπίσει το άγχος που του προξενούσαν η εσωτερική του βιαιότητα και η απειλή να εκραγεί καταμεσής του σαγηνευτικού, επιφανειακά ειρηνικού, αλλά στο βάθος σκληρού και εχθρικού περιβάλλοντος της Βιέννης. Ενώ είχε πετύχει σε προηγούμενες παρόμοιες αλλά λιγότερο διεγερτικές καταστάσεις, στη Βιέννη απέτυχε. Είναι ακριβώς μέσω ενός **ψυχοσωματικού συμπτώματος** που η ψυχική ισορροπία του Καζαντζάκη μπόρεσε να διατηρηθεί. Όπως παρατήρησε ο Stekel αυτό είναι μια συνηθισμένη **άμυνα των ασκητών** σε όλες τις εποχές απανταχού της οικουμένης. Ένα πιο ευάλωτο Εγώ από εκείνο του Καζαντζάκη μπορεί να είχε καταλήξει στην ψύχωση. Ο Καζαντζάκης σκιαγράφησε τη μυστικιστική του άποψη για τον κόσμο στην «**Ασκητική**» του, την οποία άρχισε να συνθέτει λίγο μετά την ψυχοσωματική κρίση της Βιέννης. Η τελική της εκδοχή δημοσιεύθηκε λίγο μετά το τέλος του Δευτέρου Παγκοσμίου Πολέμου.

12.1.2. 3. Η ζωή στα μνήματα

Τα **μνήματα** ήταν ένας από τους προσφιλείς τόπους κατοικίας των πρώτων **χριστιανών ασκητών**. Εντούτοις η ιδέα για **εγκλεισμό** ενός ζωντανού σε **τάφο** δεν ήταν χριστιανική. Με την επιλογή αυτήν είχε πειραματιστεί ο Δημόκριτος (νεκρικά έθιμα των Ελλήνων, επισκέψεις σε τάφους). Στον κόσμο των χριστιανών πρώτος εφήρμοσε την ιδέα ο αρχηγέτης των ερημιτών, ο Αντώνιος. Έγινε ευρύτερα γνωστή μέσα από τον δημοφιλή του βίο και άσκησε μίαν ακατανίκητη έλξη σε πολλούς μεταγενέστερους μιμητές του. Διάφοροι εκκλησιαστικοί συγγραφείς μνημονεύουν την πρακτική δίνοντας την εντύπωση ότι ήταν καθιερωμένη και γενικώς αποδεκτή: μορφή άσκησης των ερημιτών στην προσπάθειά τους να **απονεκρώσουν το σώμα** τους: αν δε γίνει κάποιος νεκρός όπως οι ταφέντες δε θα μπορέσει να υπερνικήσει τις δαιμονικές οπτασίες. Όσοι θεωρούσαν το σώμα εμπόδιο στην ενάρετη διαβίωση, έσπευδαν να το εναποθέσουν στον τόπο που προοριζόταν για τους νεκρούς. Όσο πιο ενάρετος ο ασκητής τόσο πιο νεκρός όφειλε να αισθάνεται. Ο ίδιος ο ασκητικός βίος ήταν μια **ταφή** αφού ο ασκητής είχε πεθάνει για τον κόσμο και τα εγκόσμια. Για την καταπόνηση της σάρκας επινοούνταν διαρκώς νέες τεχνικές που συναγωνίζονταν σε ευρηματικότητα τις μεθόδους των ρωμαίων βασανιστών: στέρηση τροφής και ύπνου, ορθοστασία, αλυσίδες, αυστηρή απομόνωση, επίπονη εργασία. Όταν το σώμα έμοιαζε να συνηθίζει και να ανέχεται μιας μορφής βίας, ακολουθούσε μια άλλη, βαναυσότερη και τυραννικότερη. Κατά τον Κυρτάτα (2002) η **αυτοταφή** θα μπορούσε έτσι να χαρακτηριστεί-σε ορισμένες περιπτώσεις-ως είδος θεμιτής και ενάρετης, αργής αυτοκτονίας. Ο ενταφιασμός ενός ζωντανού είναι από τα βασανιστικότερα μαρτύρια: τον αποκόπτει από το φώς και τον αέρα, προκαλεί αγκυλώσεις, του στερεί κάθε ψήγμα χαράς και γαλήνης. Η μεγαλύτερη δοκιμασία είναι ψυχική.

Ο τόπος του μαρτυρίου βρισκόταν συνήθως σε κατοικημένη περιοχή. Δεν απαιτούσε μεγάλες διαδρομές ούτε οικοδομικές δραστηριότητες: ένα κενό μνήμα χωρίς διεκδικητές ήταν πάντα διαθέσιμο. Η άσκηση αυτή εξασφάλιζε απόλυτη απομόνωση και ταυτοχρόνως τη στοιχειώδη υποστήριξη από κάποιον οικείο ή υποτακτικό ο οποίος επιφορτιζόταν με την εξεύρεση και τη μεταφορά της τροφής. Ο διχασμός της ψυχής έφερνε τον **έγκλειστο** στα όρια της αντοχής του ή πέρα από τα όριά του. Η επιλογή ενός μνήματος για διαμονή ενείχε και συμβολισμούς που δε μπορεί να πέρασαν απαρατήρητοι την εποχή που οι τάφοι άρχισαν να γίνονται κατοικίες ζωντανών. Ο τάφος προορίζεται να φιλοξενήσει ένα νεκρό. Όταν ο ζωντανός αποφασίζει να συγκατοικήσει με τους πεθαμένους, τότε δε στοχεύει απλώς στην καταπόνηση του σώματός του και στην απονέκρωσή του. Στον τάφο ένας ασκητής μπορεί να οδηγηθεί και μέσα από όρκους φιλίας και αγάπης για έναν χαμένο σύντροφο: σε μια θρησκευτική

διαδρομή προσκυνήματος προς το όρος Σινά ο σύντροφος πεθαίνει και θάβεται σ' ένα πρόχειρο μνήμα. Δίπλα στο λάκκο του νεκρού ο επιζών προσκυνητής ανοίγει έναν δεύτερο μέσα στον οποίο κλείνεται περιμένοντας το τέλος της ζωής του. Οι δύο λάκκοι ανοίγονται κοντά διαιωνίζοντας τη συγκατοίκηση Συμπεριφορές τέτοιου είδους δεν είναι άγνωστες, τουλάχιστον στη λογοτεχνία. Οι ερωτευμένοι συχνά υπόσχονται αμοιβαία και αιώνια αφοσίωση. Όταν ο θάνατος αρπάζει απρόσμενα τον έναν ο άλλος εμφανίζεται να αποζητά κάποτε το δικό του θάνατο. Αντί να προσευχηθεί στο όρος Σινά ο ευσεβής χριστιανός προσευχόταν πλέον μέσα από τον τάφο του. Είναι εύλογο να αναζητήσει κανείς τα κοινά χαρακτηριστικά του ιερού όρους και του ταπεινού λάκκου. Οι ασκητές που επέλεξαν να κατοικήσουν

σε μνήμα δεν πέθαιναν στη διάρκεια της άσκησης. Τις περισσότερες φορές ο **εγκλεισμός** ήταν παροδικός (μια φάση σ' έναν μακρύ και πολύπλευρο αγώνα). Ακόμα και όταν αποφάσιζαν να παραμείνουν στον τάφο μετά την πρώτη δοκιμασία. Το μνήμα γινόταν ένας απλός τόπος διαμονής με περιοδείες, εξόδους και επισκέψεις. Μάλλον δε θα μπορούσαμε κατ' ανάγκην και σε όλες τις περιπτώσεις να θεωρήσουμε την **αυτοταφή** ως έρωτα θανάτου αλλά ως επιθυμία να υπερνικηθεί ο φόβος του θανάτου: η ταφή του ζωντανού είχε στόχο την εξοικείωση του με την ιδέα του θανάτου και την προετοιμασία της ψυχής για το μεγάλο ταξίδι. Η λέξη που περιγράφει ορθότερα την εμπειρία της αυτοταφής είναι η «μύηση». Η ψυχική εξοικείωση με τον τάφο δεν ήταν εύκολη. Θα μπορούσε επίσης ν' αφορά μια απόφαση **εξιλέωσης** για κάποιον ο οποίος είχε **αμαρτήσει βαρεία**: εκεί ασκούσε την αρετή-έκλαιγε και στέναζε από τα βάθη της καρδιάς του, διστάζοντας ακόμα και να παρακαλεί το Θεό, τόσο ανάξιο θεωρούσε τον εαυτόν του-μολονότι μπορεί να παρουσάζονταν οι **«δαίμονες της αμαρτίας»** δηλ. ο πειρασμός που, σύμφωνα με τις θεωρητικές συλλήψεις της εποχής δεν ήταν επιθυμία της ψυχής αλλά κακά πνεύματα--συνήθως τη νύχτα- καλώντας τον να επιστρέψει στις προγενέστερες αμαρτίες του. Μέσα στην ψυχή του διεξαγόταν σφοδρή πάλη: από τη μια πλευρά υπήρχε η θέληση για μεταμέλεια και αρετή, από την άλλη η επιθυμία της επιστροφής στις ηδονές και την ακολασία. Έτσι, **η εσωτερική ταραχή που προκαλείτο, βιωόταν ως επίθεση εξωτερικού εχθρού**. Αν ο ασκητής άντεχε στις επιθέσεις των (εξωτερικών) βασανιστών τους τότε αυτοί θα παραδέχονταν την ήττα τους και θα τον άφηναν ήσυχο. Αν υπέκυπτε τότε θα τον υποχρέωναν να εγκαταλείψει το μνήμα του και να επιστρέψει στον κόσμο των απολαύσεων και της αμαρτίας. Μέση οδός δεν υπήρχε. Ο **εγκλεισμός σε τάφο** φαίνεται ότι αποτελούσε αποτελούσε μια πρόκληση προς τον πειρασμό. Αντί του σταδιακού εθισμού στον ενάρετο βίο, ο ασκητής επέλεγε μια ριζική και βίαιη θεραπεία, μια **θεραπεία choc**: το ρίσκο ήταν μεγάλο αλλά η ανταμοιβή αξιόλογη. Ο ασκητής Σισίνιος (τον μνημονεύει στο «Λαυσαικόν» ο επίσκοπος Παλλάδιος) κλείστηκε σε μνήμα, υπόδουλος στα πάθη, ύστερα από προετοιμασία έξι-επτά ετών στο πλάι ενός μεγάλου δασκάλου: βγήκε μετά από τρία χρόνια ελεύθερος, εγκρατής **μεταμορφωμένος** και προικισμένος με μοναδικά χαρίσματα. Αναδείχτηκε σε χαρισματικό ηγέτη, ικανό να εξορκίζει τους δαίμονες. Χειροτονήθηκε πρεσβύτερος και συγκρότησε αδερφότητα ανδρών και γυναικών. Ο επίσκοπος Αλεξανδρείας Αθανάσιος έγραψε το **Βίο του Αντωνίου**. Στον Αντώνιο η άσκηση σε ερημικές τοποθεσίες κοντά σε φημισμένους Πατέρες δεν έφτασε. Ανακάλυψε ότι χρειαζόταν κάτι περισσότερο. Πήγε λοιπόν στα μνήματα του χωριού και παρήγγειλε σε κάποιον γνωστό του να του φέρει ψωμί. Όταν έμεινε μόνος άρχισε να δέχεται τις επιθέσεις των δαιμόνων: τα κτυπήματά τους προκάλεσαν αφόρητους πόνους. Την επομένη ο γνωστός του τον βρήκε πεσμένο και τον θεώρησε νεκρό. Τον φορτώθηκε και τον εναπόθεσε στο ναό του

χωριού. Μαζεύτηκαν τότε οι συγγενείς και οι φίλοι να τον κλάψουν. Κατά τα μεσάνυχτα ωστόσο, ο Άγιος Αντώνιος συνήλθε και σηκώθηκε. Όλοι τριγύρω του είχαν αποκοιμηθεί, εκτός από το γνωστό του. Ο Αντώνιος του ζήτησε να μεταφερθεί και πάλι στα μνήματα. Αυτήν τη φορά οι δαίμονες του επιτέθηκαν με εκκωφαντικούς κρότους: σα να γκρέμιζαν τους τέσσερις τοίχους του μικρού του οικήματος (έμπαιναν μέσα του παίρνοντας τις μορφές θηρίων και ερπετών). Είδε τότε η στέγη να ανοίγει και ένα φώς να κατεβαίνει από πάνω. Με την αχτίδα του φωτός οι δαίμονες έγιναν άφαντοι, οι πόνοι σταμάτησαν και το σπίτι έγινε πάλι ακέραιο. «Πού ήσουν;», διαμαρτυρήθηκε ο Αντώνιος στην οπτασία που του φανερώθηκε. «Γιατί δε φάνηκες από την αρχή να πάψεις τις οδύνες μου;». «Εδώ ήμουν, Αντώνιε», απάντησε η φωνή. «Περίμενα να παρακολουθήσω τον αγώνα σου. Επειδή λοιπόν έδειξες υπομονή και δε νικήθηκες, θα είμαι στο εξής βοηθός σου και θα κάνω το όνομά σου φημισμένο σε όλο τον κόσμο». Την επομένη ο Αντώνιος βγήκε από το μνήμα και άρχισε τη νέα του ζωή στην έρημο. Στην ιστορία αυτή τα πράγματα αντιστρέφονται: το υποκείμενο πρώτα θάβεται, ύστερα οδηγείται στην εκκλησία για το θρήνο και τέλος σηκώνεται για να αρχίσει μια νέα ζωή. Ο στόχος της συγκεκριμένης άσκησης αφορούσε σε ένα πέρασμα το οποίο, σε περίπτωση επιτυχίας, θα οδηγούσε σε μια νέα κατάσταση **αρετής** και **αγνείας**. Η έγερση του Αντωνίου από το μνήμα πήρε τη μορφή ανάστασης (στη σκέψη των ασκουμένων βρισκόταν η προσδοκώμενη ανάσταση των νεκρών: ο Αντώνιος είχε ως πρότυπό του την ταφή και την Ανάσταση του Ιησού. Η ιδέα μιας συμβολικής ταφής και συμβολικής ανάστασης ήταν οικεία σε όλους τους πρώτους χριστιανούς. Ύστερα από μακρόχρονη κατήχηση, ο νεοφώτιστος βυθιζόταν στο νερό (βάπτισμα) για να πεθάνει και να ξαναγεννηθεί. Ντυνόταν με ρούχα λευκά και ξεκινούσε μια νέα ζωή απαλλαγμένος από τις αμαρτίες του παρελθόντος. Υπάρχουν ενδείξεις ότι η βάπτισμα ήταν συχνά μια συγκλονιστική εμπειρία.

12.2.Οι διαταραχές στη συμπεριφορά.

Όταν το ψυχικό μας όργανο διεγείρεται έξωθεν η έσωθεν (ενορμητικές ώσεις), τότε προκύπτει ένταση/ αναστάτωση. Φερ'επειν δεν έχω φάει (έσωθεν διεγερση). Προκύπτει τότε ένταση (πεινά) την οποία ο ψυχισμός μας καλείται ν' αντιμετωπίσει. Με προπηλάκισε ο διευθυντής μου(έξωθεν διεγερση). Ιδού πάλι ένταση (θυμός) την οποία το ψυχικό όργανο έχει να διαχειριστεί.

Το ερώτημα είναι: πώς, με ποιόν τρόπο ο ψυχισμός μας διεργάζεται /απορροφά, «φιλτράρει» τις εντάσεις απ' όπου κι αν προέρχονται; Τι απογίνονται οι αναστατώσεις και οι ταραχές μας;

Οι εντάσεις μας μπορούν να έχουν δύο πιθανά «πεπρωμένα»: είτε παίρνουν το δρόμο της ψυχικής εργασίας είτε αυτόν της εκφόρτισης.

-Η ψυχική εργασία ή ψυχοποίηση : όταν αυτή μπορεί να λαμβάνει χώρα τότε λέμε ότι έχουμε ένα «μάχιμο Εγώ». Εδώ η ψυχική ενέργεια της έντασης «φιλτράρεται» μέσω αμυντικών διαδικασιών, πρωτίστως της απώθησης. Είναι το Εγώ του **νευρωσικού** ανθρώπου το οποίο είναι σε θέση να κρατάει την ένταση (ο δυσφορικό) μέσα του. Αυτό το καταφέρνει μέσω διαπλοκής της ευχαρίστησης με τη δυσαρέσκεια. Ο νευρωσικός μπορεί ν'αντέχει το δυσάρεστο(την ένταση) και αντλεί ευχαρίστηση από αυτό(ερωτικοποίηση του πόνου). Πρόκειται για τη λειτουργία του **Πρωτογενούς** ή **Ερωγόνου Μαζοχισμού** που αφορά στη δυνατότητα του «υφίστασθαι». Εδώ το Εγώ τα βγάζει πέρα στη στέρηση, τη ματαίωση κ.λ.π.

Ερωγόνος Μαζοχισμός: Πρόκειται για τη διαπλοκή του ευχάριστου με το δυσάρεστο. Τότε μπορώ πια να κρατήσω μέσα μου και δυσάρεστες ώσεις / εντάσεις. αφού έχουν δεθεί με το ευχάριστο (ευχαρίστηση από τον πόνο). Αφορά στην εισαγωγή της δυνατότητας του ψυχικού οργάνου να αντέχει τις εντάσεις -ακόμα και τον πόνο αντί να τις εκφορτίζει (αυτοκαταστροφή, ενόρμηση του θανάτου). Το ενορμητικό «ξέσπασμα» μπορεί να **αναβάλλεται χρονικά** μέσω του ερωγόνου μαζοχισμού. Ο ψυχισμός αποκτά την ικανότητα να κρατάει μέσα του (εσωτερική ικανότητα) επίπονες διεγέρσεις και να αντλεί ευχαρίστηση από τον πόνο. Προάγεται τότε η διάσταση της αντοχής δηλαδή του «υφίστασθαι». Ανοίγεται έτσι η δυνατότητα της **ψευδαισθητικής ικανοποίησης της επιθυμίας**¹². Η ψυχική εργασία λαμβάνει χώρα υπό την αιγίδα της **αρχής της πραγματικότητας** (ό,τι μου είναι ευχάριστο, δε μου είναι κατ'ανάγκην ωφέλιμο).

Πρωτογενής ή Ερωγόνος Μαζοχισμός: Είναι «Ο φύλακας της ζωής». Πρόκειται για ένα πρωτογενή πυρήνα του Εγώ, μια θεμελίωση του ψυχισμού, ένα εσωτερικό οργανωτικό πόλο. Αφορά στην προστασία του ανθρώπου από την αυτοκαταστροφή στην οποία στοχεύει η ενόρμηση θανάτου (εκφορτιστική/παρορμητική συμπεριφορά). Στις διαταραχές προσωπικότητας ή συμπεριφοράς χωλαίνει η λειτουργία του Ερωγόνου μαζοχισμού με αποτέλεσμα την άμεση εκφόρτιση των διεγέρσεων (εντάσεων). Αυτό οδηγεί σε συμπεριφορικά προβλήματα.

¹² Δυνατότητα του Εγώ να ικανοποιεί επιθυμίες εσωτερικά , συμβολικά, φαντασιακά (π.χ μέσω του ονείρου), σε αντιδιαστολή με την άμεση επί του πραγματικού ικανοποίηση.

-Η εκφόρτιση: Η φόρτιση της κάθε αναστάτωσης/ματαιώση είναι μια ποσότητα ενέργειας , ένα «μπούκωμα», την οποία έχω μέσα μου και με τρώει. Αν δεν έχω άλλον τρόπο να την αντιμετωπίσω, να την «σηκώσω» τότε την εκφορτίζω (παθολογία του ναρκισσισμού). Η εκφόρτιση είναι μια κινητική και εκρηκτική λειτουργία. Εδώ το Εγώ δε μπορεί να κρατήσει μέσα του το δυσάρεστο (χωλαίνουν οι αμυντικές διεργασίες, δυσλειτουργία του ερωγόνου μαζοχισμού) οπότε ανακουφίζεται με - άμεσο εδώ και τώρα- άδειασμα της έντασης. Πρόκειται για οργανώσεις με **ευάλωτη δομή** του **Εγώ** οι οποίες ζουν με τραυματικό-αιμορραγικό τρόπο τις έσωθεν και έξωθεν διεγέρσεις. Γίνεται εδώ λόγος για διαταραχές στη σκέψη έτσι ώστε ο ψυχισμός ν' αποτυγχάνει στη απορρόφηση των εντάσεων(ελλιπής ψυχοποίηση). Η εκφόρτιση λαμβάνει χώρα υπό την αιγίδα της αρχής της ευχαρίστησης (κρατώ το ευχάριστο και «φτύνω» το δυσάρεστο, κατά το μοντέλο της θρέψης.

Έχουμε τριών ειδών δυνατότητες εκφορτίσεων της έντασης:

- 1) Εκφορτίσεις στο **συμπεριφορικό επίπεδο**: αφορούν στο άμεσο πέρασμα στην πράξη (διαταραχές συμπεριφοράς) έτσι ώστε το Εγώ ν' ανακουφίζεται από τις εσωτερικές «καταιγίδες» (ανακουφιστική ναρκισσιστική συμπεριφορά).
- 2) Εκφορτίσεις μέσω **κρίσεων πανικού**: διέπονται απ' αυτό το οποίο ονομάζουμε ελεύθερο άγχος η επιπλέον άγχος: είναι μια ποσότητα διάχυτου άγχους το οποίο δε δένεται με κάτι συγκεκριμένο π.χ. μ' ένα φοβικό αντικείμενο
- 3) Εκφορτίσεις στο **σωματικό επίπεδο**: εδώ η λιβιδινική ενέργεια (ένταση) μη βρίσκοντας άλλη έκβαση εκφορτίζεται στο σώμα για να μη χυθεί. Το σώμα γίνεται εδώ το εξωτερικό κράτημα-το σταμάτημα της ενέργειας- πάνω στο οποίο ξεσπάει η ενστικτώδης διέγερση

Τέλος, οι ερεθισμοί οι οποίοι δε μπορούν να ψυχοποιηθούν, πέρα από παρορμητικές πράξεις, πανικό η ξεσπάσματα στο σώμα μπορεί να καταλήγουν και στην υιοθέτηση εξαρτητικών συμπεριφορών (οινόπνευμα, ναρκωτικά κ.λ.π). Και εδώ το κράτημα είναι εξωτερικό, η ουσία.

12.2.1 Η σημειολογία των διαταραχών συμπεριφοράς.

Τα προβλήματα του διαταραγμένου στη συμπεριφορά είναι εγωσυντονικά. Δεν πάσχει. δεν υποφέρει όπως ο νευρωτικός ή ψυχωτικός. Δυσκολεύεται να έχει εναισθησία ως προς την δυσπροσαρμοστικότητά του. Τα στοιχεία της προσωπικότητάς του είναι δυσπροσαρμοστικά και δύσκαμπτα, οπότε προκαλούν έκπτωση της λειτουργικότητάς του. Σπάνια έρχεται σε θεραπεία, δύσκολα θεραπεύεται.

Εδώ το πάσχον άτομο απολαμβάνει των «αγαθών» της διαταραχής του σε αντίθεση με τον νευρωτικό ο οποίος άγχεται νοσηρά και τον ψυχωτικό ο οποίος συχνά μπορεί να είναι απαθής έναντι των συμπτωμάτων της νόσου του.

Η προσωπικότητα του είναι αλλοπλαστική : όταν υποφέρει ρίχνει την ευθύνη για τα συμπτώματα του στους άλλους. Το ίδιο κάνει με τα προβλήματα που του δημιουργεί η ανάρμοστη συμπεριφορά του.

Επίσης παρουσιάζει:

- άκαμπτες και δυσπροσαρμοστικές απαντήσεις στο stress .
- αναπηρία στις τρεις βασικές διαστάσεις της ζωής: στην αγάπη – στην εργασία – στη διασκέδαση.
- κατάθλιψη, βία , αντικοινωνική συμπεριφορά .

Συνήθως δεν είναι ψυχωτικοί. Μπορούν όμως να παρουσιάσουν ψυχωτικά συμπτώματα ή μια οξεία ψυχωτική κρίση (Βραχεία ψυχωτική Διαταραχή (π.χ. οριακοί) ή Μείζονα καταθλιπτική Διαταραχή με ψυχωτικά στοιχεία (παροδικά ψυχωτικά συμπτώματα). Ενίοτε αυτοκτονούν και κάνουν κατάχρηση ουσιών .

Για να μιλάμε για διαταραχές προσωπικότητας θα πρέπει η παρεκκλίνουσα συμπεριφορά ή η απόκλιση από τον ομαλό ψυχικό βίο (π.χ. άγχος) να είναι δεσπόζουσα και υψηλής εντάσεως . Για παράδειγμα η ανασφάλεια είναι γνώριμη σε όλους (καθολικό ψυχικό φαινόμενο σύμφυτο με την ανθρώπινη υπόσταση) . Μόνο αν είναι υπερβολικά έντονη ώστε να παρεμποδίζει και να παρενοχλεί την απρόσκοπτη εξέλιξη του βίου μιλάμε για διαταραχή της ανασφαλούς ή υπερευαίσθητης (παθολογικά ευαίσθητης) προσωπικότητας .

Κατά ορισμένες απόψεις οι διαταραχές προσωπικότητας είναι ήπιες, λανθάνουσες μορφές ψυχώσεων. Αυτό δεν έχει θεμελιωθεί.

Γενικά λέμε ότι οι ασθενείς με διαταραχές προσωπικότητας δεν έχουν ενοχή: περνούν σε (δια)πράξη. Έχουν μια διαστρεφική αντίληψη της πραγματικότητας. Η πραγματικότητα είναι στα μέτρα τους. Ομιλούμε εδώ για δυσλειτουργικό υπερεγώ. Το υπερεγώ συγκροτείται μέσω εσωτερικεύσεως των γονεϊκών νόμων. Σε αυτήν τη περίπτωση δε χρειάζομαι την εξωτερική παρουσία των γονιών μου, την παρουσία της εξωτερικής πραγματικότητας π.χ. έξωθεν αστυνόμευση στο να κάνω ή να μην κάνω για να μου επιτρέψει ή να μου απαγορεύσει. Εδώ κάνω κάτι ή δεν το κάνω, επειδή ελέγχομαι εσωτερικά, επειδή το έχω μέσα μου.

Η δυσλειτουργία του υπερεγώ στους παραπτωματικούς (υπερβατικοί, π.χ. οριακές οργανώσεις προσωπικότητας) κάνει ώστε να τους «συνετίζει» μόνον η εξωτερική τιμωρία: τους οριοθετεί μόνον η εξωτερική πραγματικότητα (εξωτερική πραγματικότητα και υπερεγώ συνιστούν δύο διαφορετικές έννοιες).

Όλες οι σοβαρές διαταραχές προσωπικότητας έχουν ως κοινό χαρακτηριστικό αυτό που ο O. Kernberg ονομάζει **διάχυση ταυτότητας**. Πρόκειται για την έλλειψη μιας απαρτιωμένης αίσθησης του εαυτού (αναπαράσταση εαυτού) και μιας απαρτιωμένης αίσθησης των σημαντικών άλλων (αναπαράσταση αντικειμένων). Αυτό σημαίνει ότι το υποκείμενο δεν μπορεί πραγματικά να αποφασίζει σε βάθος τι ζητά από τη ζωή ούτε να καταλαβαίνει τους άλλους σε βάθος στο μέτρο κατά το οποίο δυσκολεύεται να ενώνει σε μια και μοναδική τις διαφορετικές (αντίθετες) πλευρές των άλλων.

Παράδειγμα: Ένας αναλυόμενος σε μια συνεδρία μπορεί να πνέει τα μένεα εναντίον της αδελφής του, ενώ σε μια επόμενη συνεδρία να την εξάρει και να δείχνει ότι την υπολήπτει στο έπακρον (σχάση του αντικειμένου). Τα άτομα αυτά διέπονται από πρωτόγονες συγκινήσεις: παρορμητισμός, πρωτόγονα ενορμητικά κύματα. Προκύπτει μια έκπτωση αυτού που ο Kernberg ονομάζει δύναμη του Εγώ (Ego Strength).

Δύο από τους βασικούς τύπους Διαταραχών Προσωπικότητας:

-Ναρκισσιστική προσωπικότητα ή Ναρκισσιστική διαταραχή προσωπικότητας: Άτομα με ασυνήθιστη ιδέα μεγαλείου, εγωκεντρισμό, ανάγκη να τους θαυμάζουν. Αν δε καταφέρνουν να γίνονται αντικείμενα απόλυτου θαυμασμού τότε η

αυτοπεποίθησή τους εκπίπτει εντελώς. Φθονούν τους άλλους συνειδητά και ασυνειδήτα, τείνουν να είναι άκρως εκμεταλλευτικοί και να υποτιμούν αυτά που οι άλλοι έχουν εξαιτίας του φθόνου τους. Αισθάνονται πάντα «άδειοι». Συχνά δεν μαθαίνουν από τα βιώματα της ζωής λόγω της αυτοεξιδανείκευσης (παιδόμορφη ιδέα «μεγαλείου») και παραμένουν επιφανειακοί.

-Παρανοειδής διαταραχή προσωπικότητας: Πρόκειται για άτομα ιδιαίτερα επιθετικά που αποδίδουν πάντα στους άλλους την επιθετικότητά τους. Είναι καχύποπτοι, «άγρυπνοι». γεμάτοι «δικαιολογημένη» αγανάκτηση και αίσθημα ότι έχουν πάντα δίκιο. Έχουν ένα είδος μεγαλείου, αλλά όχι το ίδιο με εκείνο του «νάρκισσου» ο οποίος θεωρεί πως είναι ο «μέγιστος». Εδώ πρόκειται για το μεγαλείο κάποιου που πιστεύει ότι είναι ο μόνος που είναι λογικός, σωστός και δίκαιος σε έναν κόσμο άδικο και επιθετικό. Αυτά τα άτομα είναι «κολλημένα» στην οπτική ενός κόσμου ο οποίος, όπως τον βλέπουν οι ίδιοι, είναι αδήριτα διωκτικός, ένας παρανοϊκός κόσμος.

Και στις δύο διαταραχές προσωπικότητας υπάρχει καθήλωση στην σχιζοπαρανοειδή θέση (Klein).

Ο Kernberg περιγράφει ακραίες περιπτώσεις στις οποίες είναι μαζί, σε έναν τύπο, η σοβαρή διαταραχή της ναρκισσιστικής προσωπικότητας με την σοβαρή διαταραχή της παρανοειδούς. Πρόκειται για το **Σύνδρομο του Κακοήθους Ναρκισσισμού** (εκσεσημασμένη επιθετικότητα, καχυποψία, μεγαλείο, φθόνος, όλα μαζί...)

Πρόκειται για ανθρώπους ασταθείς οι οποίοι έχουν όλα τα χαρακτηριστικά μεγαλείου της ναρκισσιστικής προσωπικότητας, επιπροσθέτως όμως φέρουν επιθετικά χαρακτηριστικά και εκσεσημασμένη καχυποψία τα οποία προσιδιάζουν στην παρανοειδή προσωπικότητα. Επιπροσθέτως επιείκεια εαυτού. Έχουν ανάγκη να τους θαυμάζουν και διέπονται συγχρόνως από την επιθετικότητα του παρανοειδούς ατόμου. Πιστεύουν ότι αυτή η εχθρότητα τους προσδίδει αξία και δύναμη. Στο σύνδρομο του Κακοήθους Ναρκισσισμού συνυπάρχουν στοιχεία από:

- τη ναρκισσιστική προσωπικότητα
- την παρανοειδή προσωπικότητα
- την αντικοινωνική συμπεριφορά (ωμή βία στα πλαίσια της αποτυχίας στην εξέλιξη της υπερεγωτικής λειτουργίας).

Η έννοια της **Ναρκισσιστικής Οργής** προεξάρχει στην περιγραφή τόσο των οριακών , όσο και των ναρκισσιστικών οργανώσεων προσωπικότητας (παθολογία του ναρκισσισμού). Πρόκειται για την βίαια αντίδραση στο ναρκισσιστικό πλήγμα (πχ απώλεια στήθους, αγωνία θανάτου). Περιλαμβάνει φαινόμενα όπως η **παρανοϊκή μοχθηρία**: είναι η καταστροφικότητα ως αντίδραση στο αίσθημα ντροπής από το ναρκισσιστικό πλήγμα. Προκύπτει τότε η ανάγκη εκδίκησης.

Οι ενστικτώδεις ώσεις μας είναι άγριες και δυνάμει φορείς ωμότητας προς το αντικείμενο. Καθ' όλη τη διάρκεια της ζωής μας ψάχνουμε να βρούμε ένα συμβιβασμό ανάμεσα στην ικανοποίηση του ναρκισσιστικού πόλου των ενστικτωδών διεγέρσεων και στην αγάπη μας για το αντικείμενο. Πράγματι, ήδη το μικρό παιδί μπορεί να παραιτηθεί από την ικανοποίηση (εκφόρτιση) των ώσεών του λόγω της ανάγκης του να αγαπιέται από το λιβιδινικό του αντικείμενο.

12. 2.2. Η «ανατομία» του πέρασματος στην (δια) πράξη.

Το πέρασμα στην πράξη (συμπεριφορικό επίπεδο) μπορεί να συνιστά ένα πεπρωμένο των ενστικτωδών διεγέρσεων, όταν η λειτουργία συγκράτησης (ψυχοκοποίηση) δεν είναι επαρκής. Εδώ πρόκειται για ανακούφιση η οποία έχει να κάνει με το άδειασμα/κένωση/ ξέσπασμα της έντασης επειδή το υποκείμενο δε μπορεί καθόλου να κρατήσει μέσα του το δυσάρεστο: π.χ. εξυβρίζω έργω και λόγω το διευθυντή μου. Πρόκειται για εκφορτίσεις σε επίπεδο συμπεριφοράς. Λέμε τότε ότι έχουμε ένα δυσλειτουργικό **προσυνειδητό**

Προσυνειδητό: Ο ψυχικός χώρος όπου επισυμβαίνει η ψευδαισθητική ικανοποίηση της επιθυμίας ,δηλαδή ο χώρος όπου μέσω της φαντασίας ικανοποιούμε τα ένστικτά μας ώστε να μειώνεται η διέγερση η οποία προκαλεί το αίσθημα του ανικανοποίητου. Έτσι αποφεύγεται η διάπραξη. Κατά τον Freud το παιδί έχει ανάγκη τη μαμά να του δανείσει το προσυνειδητό της (να ακινητοποιήσει τις ενστικτώδεις διεγέρσεις του) για να κάνει αναπαράστασεις και να αναπτύξει τη φαντασία του και τη συμβολική ψευδαισθητική ικανοποίηση. Όταν δεν υπάρχει ενδιάμεσος χώρος (προσυνειδητό) που να κατευνάσει και να τροποποιήσει τις ενστικτώδεις διεγέρσεις, τότε αυτές φτάνουν στο αντικείμενο «καντές», με σκοπό να το καταστρέψουν. Όταν οι επιθετικές ενορμήσεις του Εγώ δεν βρίσκουν φραγμούς (προσυνειδητό), τότε αυτό έχει ανάγκη να αναλώσει το αντικείμενο.

Κλινικό Παράδειγμα: Νεαρά με Συστηματικό Ερυθματώδη Λύκο σε ψυχοθεραπεία. Ασθενής: (Διάβασε το όνειρο από ένα χαρτί στο οποίο το είχε γράψει). « Ένα όνειρο είδα...είμαστε ...μια παρέα σε ένα λόφο σε μια εκδρομή και κατεβαίναμε προς τα κάτω και, κάποια στιγμή, είδαμε ένα μονοπάτι που καιγόταν και φοβηθήκαμε. Αυτό προχώρησε και μετά έκανε έκρηξη. Και αρχίσαμε να τρέχουμε. Και κάτω ήταν ο Σ. που όμως εκείνος δεν μπορούσε να τρέξει...». Από το υλικό γνωρίζουμε -όπως μας έχει μεταδώσει άλλη φορά- ότι βλέποντας όνειρα φωνάζει «μαμά». Στην ίδια συνεδρία η ασθενής μετέδωσε ότι όταν η μητέρα της πάει να της πιάσει το χέρι εκείνη το τραβάει. Είναι ως εάν να γράφει το όνειρο για να μην το «χάσει». Δεν το θυμάται, δυσκολεύεται να το κρατήσει, το «σβήνει».... Δεν μπορεί να κάνει τίποτα παρά μόνο αν το ανακαλέσει μέσω του γραπτού, δηλαδή μέσω της αντίληψης (οπτική αντίληψη) πρέπει να το έχει για να το ανακαλέσει, να «γραπωθεί» πάνω από το εξωτερικό: υπερεπένδυση των εξωτερικών (πραγματικών) ερεθισμάτων. Η ασθενής μέσω του ονείρου αναφέρεται ενδεχομένως στην επιθυμία η οποία έρχεται τη στιγμή που μιλά για έκρηξη (φωτιά) και για κάτι που καίγεται («καυτές» ενστικτώδεις διεγέρσεις, μη ψυχοποιημένες). Φωνάζει τη μαμά να δράσει προστατευτικά σε αυτό που έσωθεν την καίει και εκρήγνυται (μαμά ως αλεξιερηθιστικό αντικείμενο)¹³. Πρόκειται για τους έσωθεν (ενορμητικούς) ερεθισμούς τους οποίους δεν μπορεί να χειριστεί ψυχικά (να φιλτράρει). Η ασθενής τραβάει το χέρι της όταν, βλέποντας τηλεόραση, της το πιάνει η μητέρα της. Πρόκειται εδώ για το φόβο της έκρηξης : φόβος να καταστρέψει, να κάψει το αντικείμενο όπως το σώμα της (ο συστηματικός ερυθματώδης λύκος ως αυτοάνοσο νόσημα προϊόν σωματοποίησης, δηλαδή εκφόρτισης της «καυτής» ενστικτώδους διεγέρσεως πάνω στο σώμα).

Εκδηλώσεις στο συμπεριφορικό επίπεδο (διαταραχές συμπεριφοράς) έχουν να κάνουν με το πέρασμα στην πράξη. Εδώ το υποκείμενο (δια) πράττει αντί να μιλά, να αρθρώνει λόγο. Πρόκειται για εκφορτίσεις των διεγέρσεων με σκοπό την ανακούφιση από τις εσωτερικές «καταιγίδες» (ανακουφιστική ναρκισσιστική συμπεριφορά). Αυτή η συμπεριφορά λίγο έχει να κάνει με την σκέψη, την κρίση, την αμφιβολία, επερωτήσεις εαυτού, με ενδοσκόπηση τελικά. Δεν αναφερόμαστε εδώ στο *πράττειν* ως αποτέλεσμα οργανωμένων διαδικασιών σκέψης. Εδώ το ψυχικό όργανο αποτυγχάνει να απορροφήσει τις εντάσεις, οπότε προκύπτουν διαταραχές στη σκέψη, δηλαδή στην ψυχοποίηση. Έχουμε περιπτώσεις ανθρώπων εξαιρετικά ενεργητικών οι οποίοι χρησιμοποιούν τη δραστηριότητα τους με τέτοιο τρόπο ώστε να ξοδεύονται ενεργειακά. Συχνά καταβάλλονται από εξάντληση. Έχει υποστηριχτεί η σχέση αυτής της κατάστασης με το υψηλό ποσοστό εμφράγματος του μυοκαρδίου και εγκεφαλικών επεισοδίων σε ανθρώπους νεαρής και μέσης ηλικίας.

¹³ Το αλεξιερηθιστικό σύστημα του παιδιού αναπτύσσεται με τη βοήθεια του αντικειμένου (μάνα).

Εν κατακλείδι, το ερέθισμα στις διαταραχές συμπεριφοράς οδηγείται σε εκφόρτιση. Η ψυχική ενέργεια (διέγερση) εκφορτίζεται αντί να ψυχοποιείται, αντί να «φιλτράρεται» μέσω αμυντικών διαδικασιών και πρωτίστως της απώθησης. Η ενστικτώδης διέγερση δεν ψυχοποιείται όταν δυσλειτουργεί το προσυνειδητό, οπότε η ένταση δεν μεταλλάσσεται μέσα στο ψυχικό όργανο, δεν τυγχάνει επεξεργασίας (αμυντική αποτυχία του Εγώ λόγω «αδυναμίας» και ανωριμότητάς του). Τότε το ενοχλητικό, δυσφορικό για το Εγώ φορτίο της ενστικτώδους διέγερσης δε μπορεί παρά να εκφορτίζεται, να «αδειάζει». Το πεπρωμένο της ενέργειας (λιβιδώς) η οποία δεν ψυχοποιείται είναι να εκφορτίζεται: πρόκειται για ποσότητα ελεύθερου άγχους (ή διάχυτου, η επιπλέοντος).

Σύμφωνα με την **«αρχή της ευχαρίστησης -δυσαρέσκειας»** (Freud) το ψυχικό όργανο «αδειάζει» τις διεγέρσεις όταν η συσώρευσή τους ξεπερνάει μια συγκεκριμένη ουδό πέραν της οποίας αυτές βιώνονται ως δυσαρέσκεια. Άλλως ειπείν αυτή η αρχή απαγορεύει στο ψυχικό όργανο να εισάγει ένα δυσάρεστο στοιχείο στη ροή των σκέψεων. Κρατώ ότι μου είναι ευχάριστο και αποφεύγω το δυσάρεστο. Το ψυχικό όργανο τείνει να επαναλαμβάνει την εμπειρία η οποία του έδωσε ικανοποίηση: *επαναλαμβάνω ότι μου είναι ευχάριστο. Ό,τι μου είναι δυσάρεστο δε μπορώ να το κρατήσω μέσα μου, το «φτύνω»*. Η αντίδραση αυτή παραπέμπει στο μοντέλο της πρόσληψης της τροφής, την αρχή του φαγητού: *« Ό, τι δε μου αρέσει το φτύνω, το κάνω εμετό»*. Το παιδάκι φτύνει, βγάζει το γάλα που δεν του αρέσει. Η πλήρης υποταγή του υποκειμένου στην αρχή της ευχαρίστησης δεν επιτρέπει τη ζωή, δεν την εξασφαλίζει. Εδώ το υποκείμενο είναι έρμαιο στην ενορμητική του ικανοποίηση όπως στην περίπτωση ατόμων με διαταραχές προσωπικότητας τα οποία *«έκαψαν τη ζωή τους στη φωτιά των παθών τους»* (αρνητικοποίηση της ζωής, ενόρμηση του θανάτου) με τους μηχανισμούς της αποτυχίας να έχουν το πάνω χέρι.

Στη διάρκεια της ψυχοσεξουαλικής εξέλιξης έρχεται η πραγματικότητα (σχηματισμός του Εγώ) η οποία βάζει όρια στην αρχή της ευχαρίστησης. Σύμφωνα με την αρχή της πραγματικότητας *«ότι μου είναι δυσάρεστο δεν μου είναι κατ'ανάγκη ωφέλιμο»*. Το Εγώ λειτουργεί με την αρχή της πραγματικότητας. Από τη στιγμή που λειτουργεί η αρχή της πραγματικότητας ένα μέρος της ευχαρίστησης αποσπάται και γίνεται φαντασίωση (συνειδητή και ασυνείδητη). Είναι τότε η φαντασίωση η οποία κρατάει μέσα της την αρχή της ευχαρίστησης.

Κατά τον Diatkine το πέρασμα στην (δια)πράξη συνιστά το προεξάρχον διαφοροδιαγνωστικό σύμπτωμα της παθολογίας των εγκληματιών οι οποίοι αντιμετωπίζουν την ψυχολογική ένταση μέσω υπερβατικών πράξεων.

Ο Lacan ενδιαφέρθηκε αρχικά για τα εγκλήματα των παρανοϊκών. Υποστήριξε ότι το πέρασμα στην (δια)πράξη είναι μια στιγμή κλυδωνισμού εκτός του συμβολικού (εξωσυμβολικό) προς το πραγματικό. Έτσι το διαπράττειν είναι απεκδυμένο από κάθε συμβολική σημασία, επομένως δεν είναι της τάξης του ερμηνεύσιμου. Πρόκειται για την ένδειξη μιας ανικανότητας /αδυναμίας των παρανοϊκών να μεταβολίσουν ενδοψυχικά τις εντάσεις και αυτό είναι σημάδι της αρχαϊκής ψυχικής ομοιόστασης του ανθρώπου της πρωτόγονης ορδής με προεξάρχουσα λειτουργία την εκφόρτιση της έντασης μέσω κινητικής δραστηριότητας.

Ο Selosse υποστηρίζει ότι η διάπραξη δε λαμβάνει χώρα παρά με την παρουσία κάποιων υποκινητήριων εσωτερικών και εξωτερικών ερεθισμάτων σωματικών και συγκινησιακών. Το έγκλημα επίσης συμβαίνει εκεί που ενεργοποιείται η ενόρμηση του θανάτου εξαιτίας ιδιαίτερα ελλειμματικών συναισθηματικών καταστάσεων.

12.3. Η βία στη μελαγχολία

Όταν «χωλαίνει» η ροή της εργασίας του πένθους «βραχυκυκλώνει» θα λέγαμε όλη η φυσιολογική αμυντική λειτουργία του Εγώ μας απέναντι στο shock, απέναντι στο (ναρκισσιστικό) πλήγμα της απώλειας. Πρόκειται εδώ για την αδυναμία του Εγώ του υποκειμένου ν' αποχωριστεί το χαμένο αντικείμενο έτσι ώστε ν' απελευθερωθεί ψυχική ενέργεια (λιβιδώς) η οποία, στη συνέχεια, θα επανεπενδυθεί σε καινούρια αντικείμενα. Εδώ, στο παθολογικό πένθος, το υποκείμενο δε δέχεται την απώλεια, με άλλα λόγια παρακάμπει, αψηφά την πραγματικότητα, εκείνη η οποία έχει να κάνει μ' αυτό που χάθηκε. Ο Freud μας λέει ότι σε αυτή την περίπτωση ο ψυχισμός του υποκειμένου, το Εγώ του, καταφεύγει σ' ένα «τρικ» σ' ένα κόλπο θα μπορούσαμε να πούμε : στη θέση της πραγματικότητας την οποία δε δέχεται βάζει μια (ασυνείδητη) φαντασίωση μέσω της οποίας «παίρνει μέσα του», συγκρατεί το αντικείμενο. Πρόκειται για τη φαντασίωση ενσωμάτωσης του αντικειμένου που χάθηκε μέσω της οποίας (φαντασιακά) συγκρατεί το αντικείμενο και μάλιστα στοματικά, με το στόμα ου δηλαδή, με κάποιο τρόπο το τρώει, και αυτό παραπέμπει σ' ένα – πάντα φαντασιακό- κατάλοιπο, σ' ένα σύμβολο ενός μανιακού αρχαϊκού κανιβαλικού

οργίου (τότε που οι άνθρωποι ήταν κανίβαλοι). Μέσω της (ασυνείδητης) φαντασίωσης ενσωμάτωσης του χαμένου το υποκείμενο «γλιτώνει» την απώλεια, αποφεύγει το βάρος της ματαιωτικής πραγματικότητας, την διαψεύω και εξυπηρετώ την **αρχή της ευχαρίστησης** : «δεν έχασα τίποτα». Είναι σα να λέει : «αφού έφυγες εσύ, εγώ με το ζόρι θα σε αποκαταστήσω ξανά στο ρόλο σου». Με άλλα λόγια εδώ το υποκείμενο οικειοποιείται το αντικείμενο ας πούμε «βαμπερικά» το τρέφω για να το κρατήσει ζωντανό. Δε δέχεται την ελευθερία του άλλου να πεθάνει, να φύγει κ.λπ. Ιδού εδώ η ασέβεια προς το χαμένο αντικείμενο : η ενσωμάτωσή του εκ μέρους του υποκειμένου είναι μια πράξη παράνομη.

Ας δούμε, ακόμα και στις μέρες μας, την αξία των τελετουργικών του πένθους όπως τα νεκρικά γεύματα, τα **νεκρόδειπνα** όπου κάθομαι να φάω με τον άλλον προς τιμήν και μνήμη του πεθαμένου, μιλάω γι αυτόν, «μιλάω την απώλεια» ο χαμός του άλλου γίνεται λέξη δηλαδή μεταφορά. Βάζω φαγητό στο στομάχι μου, αντί για το νεκρό, το νεκρό τον αφήνω να φύγει (στη στάχτη του...). Και ποιος είναι αυτός πρωτίστως τον οποίο δεν θα αφήσω να φύγει; Ποιόν πρωτίστως θα ενσωματώσω ; Θα συγκρατήσω αυτόν με τον οποίο είχα «ανοιχτούς λογαριασμούς» αυτόν δηλαδή με τον οποίο είχα μια ταραγμένη, τρικυμιώδη (αμφιθυμική) σχέση έναν δεσμό αγάπης και μίσους: ενσωματώνω το αντικείμενο επειδή η ταραχώδης σχέση μαζί του, τα προηγούμενα που έχω μαζί του και η συνεπαγόμενη εχθρότητά μου εναντίον του δε μ' αφήνουν να το εγκαταλείψω. Είναι σα να του λέω : « δε θα πάς πουθενά κάτσε εδώ να κλείσουμε τους λογαριασμούς μας». Σ' αυτήν την περίπτωση το Εγώ του υποκειμένου ταυτίζεται με το αντικείμενο το οποίο συγκρατεί γίνεται δηλαδή ένα μαζί του, συγχωνεύεται, κολλάει με αυτόν στον οποίο δεν επιτρέπει να φύγει, οπότε το βάρος του αντικειμένου, η σκιά του αντικειμένου πέφτει πάνω στο Εγώ του υποκειμένου. Το Εγώ αιχμαλωτίζει το αντικείμενο αλλά την ίδια στιγμή είναι και αιχμάλωτο του αντικειμένου, το υποκείμενο αιχμαλωτίζεται από το αντικείμενο. Πρόκειται για την **μελαγχολία** και τον **μελαγχολικό**. Ο μελαγχολικός δυσκολεύεται να πενθεί, δεν επιτρέπει στο χαμένο αντικείμενο ν' αποχωρήσει και το Εγώ του αμύνεται στην πραγματικότητα της απώλειας του αντικειμένου μέσω μιας φαντασίας καννιβαλιστικής ενσωμάτωσης του εκλιπόντος. Μπορούμε τώρα να κατανοήσουμε καλύτερα την ανορεξία, την άρνηση λήψης τροφής του μελαγχολικού: δε τρώει επειδή η βρώση θα τον προσέγγιζε – ψυχολογικά- σε μια επί του πραγματικού κατάποση του χαμένου αντικειμένου. Στο μέτρο κατά το οποίο, όπως

προαναφέρθηκε, το Εγώ του μελαγχολικού γίνεται ένα με το χαμένο αντικείμενο τότε το μίσος προς το εκλιπόν αντικείμενο γίνεται μίσος εναντίον αυτού του ιδίου του Εγώ. Έχουμε εδώ το προεξάρχον σύμπτωμα στη μελαγχολία που είναι η **αυτομομοφή**: κατηγορίες και ύβρεις τις οποίες ο μελαγχολικός απευθύνει στον εαυτό του. Ξέρουμε όλοι πόσο ο μελαγχολικός υποφέρει από τύψεις (ηθικός πόνος) και η αυτοκατηγορία μπορεί να πάρει τη μορφή παραληρήματος, εκείνος φταίει για όλα, συμπαντικά και οικουμενικά. Βλέπουμε λοιπόν στην αυτομομοφή τις ύβρεις, οι οποίες στην πραγματικότητα απευθύνονται στο χαμένο αντικείμενο, να επιστρέφουν σα boomerang στο Εγώ του μελαγχολικού αφού Εγώ αντικείμενο γίνονται ένα και δεν ξεχωρίζουν. Στη μελαγχολία ότι παθαίνει το αντικείμενο ότι προξενώ στο αντικείμενο, το παθαίνει και το υποκείμενο. Χτυπώντας το αντικείμενο χτυπώ και τον εαυτό μου. Έτσι στον μελαγχολικό κυριαρχεί η σαδιστική ενόρμηση (επίθεση κατά του περιβάλλοντος) η οποία ενεργεί κυρίως με τη μορφή μαζοχισμού: ο μελαγχολικός υποφέρει. Άλλωστε η αυτοκτονική /αυτοκαταστροφική επιθυμία του μελαγχολικού συνιστά την επιστροφή εναντίον εαυτού μιας φονικής, ετεροκαταστροφικής διάθεσης. Οι διαθέσεις μίσους προς το αντικείμενο επιστρέφουν στο υποκείμενο. Με άλλα λόγια το πέραςμα του μελαγχολικού στην αυτοκτονία αφορά στην τελευταία απόπειρα του υποκειμένου να ξεφορτωθεί το αντικείμενο, να το πεθάνει: σκοτώνοντας τον εαυτό μου, σκοτώνω το μισητό αντικείμενο.

12. 4. Η παιδοφόνος Μήδεια.

Η «Μήδεια» του Ευριπίδη προβάλλει την υπαρξιακή της αγωνία, ποινικοποιεί την κοινωνική αδικία και θέτει ήδη το 431π.Χ το ερώτημα που βρίσκουμε κατ' αναλογίαν και μεθύστερα στον Ρασκόλνικοφ τον εγκληματία ήρωα του άλλου μεγάλου ανατόμου των ψυχών του Ντοστογιέφσκι: *«Γιατί σε τελευταία ανάλυση η Μήδεια μόνο να κατηγορείται ως εγκληματίας την ίδια στιγμή που απαλλάσσονται όσοι κάνουν τους πολέμους και ευθύνονται για εκατομμύρια θανάτους παιδιών σ'όλο τον κόσμο»;* Μέγας ανθρωπιστής ο Ευριπίδης: θέλει να προβληματίσει ανατρέποντας την ανέκαθεν θετική εικόνα της «ζωοδόχου και βρεφοκρατούσας» γυναικότητας. Είναι ο ποιητής που τόσο πολύ θαυμάστηκε αλλά ταυτόχρονα και τόσο μισηθήκε απεριόριστα. Άλλωστε η αντιδημοτικότητά του τον ανάγκασε να αυτοεξοριστεί στη

Μακεδονία γεμάτος θλίψη και απογοήτευση επειδή αμφισβήτησε τους κατεστημένους συντηρητικούς κοινωνικούς μηχανισμούς του «χρυσού αιώνα» που οδηγούσαν σε στατικότητα και παραμόρφωση. Κατά τον Ν. Νικολαΐδη η δεξιοτεχνία του συνίσταται στο ότι δε θίγει, τουλάχιστον άμεσα, τα καθιερωμένα και τις αξίες. Είναι πιστός στο «μηδέν άγαν» και στην αποφυγή της «ύβρεως» αλλά ταυτόχρονα ρηξικέλευθος και καταγγελτικός εναντίον της προκατειλημμένης ανδροκρατούμενης κοινωνικής ακαμψίας της εποχής του, κρούοντας με το δικό του τρόπο τον «κώδωνα του κινδύνου»: *«προσοχή, μην παρατραβάτε το σχοινί, χαλαρώστε τα «γκέμια», δεν έχετε υπολογίσει το μέγεθος της αυτοκαταστροφής και ετεροκαταστροφής όπου μπορεί να φτάσει η στερημένη - εγκαταλειμμένη και τελικά η οργισμένη γυναίκα»*. Μέσω της τραγωδίας προοικονομείται το μέγεθος των καταστροφικών συνεπειών της τυραννίας στη δημοκρατία και την οικογένεια: η στέρηση οδηγεί στην έκρηξη και τον κατακερματισμό. Άλλωστε και ο κριτικός αναλυτής Murray έγραφε σχετικά το 1986: «η θέση της ελεύθερης γυναίκας ήταν χειρότερη από του δούλου και οι πέραν του ορίου αδικούμενοι άνθρωποι μεταβάλλονται σε θηρία... Αδύναμες ν'αντιδράσουν αλλιώς οι γυναίκες του Ευριπίδη μέσα στα δεινά που τους επέβαλλε η κοινωνία, καταφεύγουν στην εκδίκηση». Παρομοίως ο Kearns σ'ένα άρθρο του 1992 γράφει ότι το θηλυκό που αισθάνεται αδικημένο και προσβεβλημένο αντιδρά με οργή και επιθετικότητα. Το μοτίβο της θανάτωσης του παιδιού από τη μάνα επανεμφανίστηκε στον Ευριπίδη αργότερα στις «Βάκχες» όπου η Αγαυή διαμέλισε το γιό της υπό το κράτος διονυσιακής μανίας. Έτσι ο Ευριπίδης με τόσες αναφορές σε σφάγια αναπαρίσταται μέσα μας ως «ανατόμος» ή ακόμα ως «σφάχτης ψυχών» (Λ.Τσιριγκούλης). Βλέπουμε εδώ έναν Ευριπίδη «φροϋδικό» πριν τον Freud: γνώριζε την «άλογη» πλευρά της ενόρμησης, στα όρια του παθολογικού, η οποία μπορεί να παρασύρει τον άνθρωπο σε κάθε λογής καταστροφική υπερβολή. Όπως έμελλε να γράψει πολύ αργότερα ο Freud, το πεπρωμένο της ενόρμησης είναι να γυρεύει αενάως ένα αντικείμενο για να το αγαπήσει η να το καταστρέψει.

Η Μήδεια λίγο πριν την παιδοκτονία θα ξεστομίσει : *« η οργή η οποία είναι υπαίτια μέγιστων κακών στην ανθρωπότητα υπερτερεί της φρονήσεώς μου»*. Ακριβώς σχετικά μ'αυτήν την υπέρβαση ο Γ.Χειμωνάς γράφει ότι *«στην τραγωδία συντελείται μια κάθοδος στα παλαιά στρώματα του ψυχισμού, κάθοδος στις αδιαφοροποίητες εξαιρετικά ισχυρές θυμικές εντάσεις στις άμορφες, ανεξέλεγκτες και απεριόριστες ποσότητες των πρωτογενών συγκινήσεών μας»*. Ο Γ.Χειμωνάς βλέπει στη Μήδεια

του Ευριπίδη τη γυναίκα που οδηγεί τον έρωτά της σ'ένα τέρμα όχι για να τον τελειώσει αλλά για να τον εναποθέσει, να τον ασφαλίσει και να τον αποθεώσει τελικά μέσα σε μια τρομαχτική, βάρβαρη ένωση. Γιατί «ο σκοπός του έρωτα», λέει, «είναι οπωσδήποτε η ένωση και η βαρβαρότητά του είναι η οποιαδήποτε πράξη για να το κατορθώσει».

Κατά τον Forel, συνήθως η εξαπατημένη γυναίκα τη στιγμή του ανεξέλεγκτου πάθους της μπορεί να αντιδρά επιπλήττοντας άγρια, μπήγοντας τα νύχια της η δηλητηριάζοντας τον επίορκο, σε αντιδιαστολή με τον ζηλότυπο άντρα που πιάνει μαχαίρι η πυροβολεί με το όπλο. Σε μια παλιά μονογραφία του 1906 ο Rent Charpentier περιγράφει εκτενώς το διανοητικό εκφυλισμό, την ιδιαίτερη ψυχολογία της γυναίκας-φαρμακεύτριας που καταπιάνεται με τα βοτάνια, και στην οποία αποδίδει και υστερικό υπόβαθρο. Υποστηρίζει ότι οι **φαρμακεύτριες** υπόκεινται σε νευρικές κρίσεις, έχουν όψη κάποιας αγνής εντιμότητας και ερασιμότητας που τις καθιστά συμπαθείς (όπως λέμε «θάπαιρνες αντίδωρο από τα χέρια τους») ενώ την ίδια στιγμή εξ' αιτίας τους πεθαίνουν συγγενείς τους οποίους θρηνούν ειλικρινά και ένθερμα μόνο που οι εκδηλώσεις ειλικρίνειάς τους είναι αντιφατικές. Περιθάλπουν τα θύματά τους με πομπώδη αφοσίωση ενώ ταυτόχρονα επιβουλεύονται τη ζωή τους με απουσία κάθε ηθικού ενδιασμού. Η σκληρότητά τους αρχίζει να εκδηλώνεται από την παιδική τους ηλικία ενώ πολλαπλά είναι τα κατορθώματά τους. Είναι υπεροπτικές και όταν αποκαλυφθούν τα εγκλήματα τους « λαμβάνουν όψιν ηθοποιού επί σκηνής». Συνήθως είναι νοήμονες και ειρωνικές. Η Μήδεια του Σενέκα φαίνεται ότι ξεπερνάει την παραπάνω περιγραφή λόγω της νοσηρά διεστραμμένης ιδιοσυστασίας της, της ζωικής κτηνωδίας της και της παντοδύναμης αρχαϊκής θηλότητάς της. Είναι απόλυτα ψυχρή, αμετροεπής και φτάνει στο έγκλημα της παιδοκτονίας σχεδόν χωρίς δισταγμούς χωρίς να πονάει, χωρίς ενδοψυχικές συγκρούσεις. Είναι ένα «μεγαλύτερο κακό από τη θάλασσα», η «πύλη που οδηγεί στο διάβολο». Ο χαρακτήρας της βρίσκεται έξω από τα όρια του λογικού. Μόνο που το ακραίο απόκοσμο αντικείμενο το οποίο φοβόμαστε («κακό αντικείμενο») δε μπορεί να πιάσει τόπο μέσα μας, δεν εσωτερικεύεται ώστε να το οικειοποιηθούμε όπως με τη Μήδεια του Ευριπίδη: η Μήδεια του Σενέκα μας είναι ανοίκεια, δε μπορούμε εύκολα να τη βάλουμε μέσα μας.

Αξίζει να σημειωθεί ότι Ευριπίδης του Χρυσού Αιώνα δε χρειάστηκε να τιμωρήσει την ηρωίδα του. Άλλωστε ήδη από το 458, πριν από τον Ευριπίδη του 431, ο έτερος νεωτεριστής Αισχύλος με την Ορέστειά του είχε εξελίξει τον θεσμό της δικαιοσύνης επαναστατώντας κατά του μέχρι τότε διχοτομούντος «νόμου των αντιποίνων» και του εβραϊκού «οφθαλμόν αντί οφθαλμού» μεταμορφώνοντας τις Ερινύες σε Ευμενίδες και αθώνοντας έτσι τον μητροκτόνο Ορέστη. Η αθώωση του Ορέστη από τον Άρειο Πάγο συνιστά ψυχολογικά και πολιτικά το σημαντικότερο βήμα της ιστορίας της ανθρωπότητας. Είναι αυτή η αθώωση η οποία ενέπνευσε μερικούς αιώνες αργότερα στον χριστιανισμό τη συγγνώμη η οποία υπήρξε ο βασικότερος νεωτερισμός της Καινής Διαθήκης. Παραπέμπει στο ξεπέραςμα της ωμότητας και της επιθετικότητας του παρελθόντος και στην καταγγελία του δόλου, της μοχθηρίας και της αυθαιρεσίας. Αυτό συνιστά τη συγκλονιστική στιγμή του περάσματος του ανθρώπου από την μητριαρχία στο θρίαμβο του πνεύματος και της σκέψης, δηλαδή στην πατριαρχία. Πρόκειται για ένα είδος υπερεγωτικής μετάλλαξης σύμφυτη με την ψυχοπνευματική (οιδιπόδεια) εξέλιξη της Αθήνας του 5^{ου} αιώνα. Η Ρώμη του Σενέκα πολιτισμικά παρηκμασμένη δε θα μπορούσε να συλλάβει και να χωρέσει την ατιμωρησία της Μήδειας του Ευριπίδη. Τότε ο Λατίνος ποιητής ενέταξε τις σκαιότητες της στην ειδική κατηγορία των «ανείπτων εγκλημάτων» και ανέλαβε έτι περαιτέρω την «πρωτογονοποίησή» βάζοντάς την να επιστρέφει εκεί όπου ανήκε δηλαδή στον κόσμο των δαιμόνων και των μαγισσών έναν κόσμο μυθικό όπου τα εγκλήματα δεν τιμωρούνται και όπου οι πράξεις σκληρότητας και βίας αποτελούν τον κανόνα. Μόνο έτσι μπορούσε να γίνει η Μήδεια αντιληπτή στη Ρώμη του Σενέκα στην οποία τελικά δόθηκε η Μήδεια που της άξιζε, μια ηρωίδα απομονωμένη και διαστροφική ώστε να προξενεί εμπάθεια. Η Μήδεια του Σενέκα σκοτώνει τους γιούς της μπροστά στα μάτια των θεατών εκεί που το αρχαίο ελληνικό πνεύμα απαγόρευε την τέλεση κάθε πράξης βίας επί σκηνής. Υποστηρίζουμε ότι η βιαιότητα της πράξης αυτής υπάκουε στη ρωμαϊκή αισθητική της αρένας, στην εποχή της Αгриπίνας και του Νέρωνα, μ'ένα κοινό εθισμένο σε ενστικτώδη θεάματα βαρβαρότητας και αιματοχυσίας. Βλέπουμε τη λατίνα Μήδεια να βογγάει τη στιγμή της παιδοκτονίας: «*voluptas magna me subit*»= «μεγάλη ηδονή με διαπερνά». Ανεξέλεγκτο πάθος που ξεπερνά την κτηνωδία. Η Μήδεια του Σενέκα σεξουαλικοποιεί τον πόνο, ηδονίζεται σαδιστικά και αποκάλυπτα αισθησιακά από το κακό που προξενεί.

Άγρια και αποτροπιαστική είναι και η Μήδεια του γάλλου δραματουργού Anouil που γράφτηκε το 1946. Ο συγγραφέας παρουσιάζει όπως και ο Ευριπίδης τη φθορά του ζευγαριού στο πέρασμα του χρόνου και την αχαλίνωτη οργή μιας εγκαταλελειμμένης γυναίκας η οποία φτάνει να εξομοιώνει τον εαυτό της με τα πιο άγρια ζώα. Φαίνεται ότι ο Anouilh συνδέει τη θηλυκότητα με τις αρχέγονες δυνάμεις του σκότους με το κακό και την κτηνωδία. «Μαύρο» έργο όπου ο μισογυνισμός φτάνει στο έπακρό του. Η γυναικεία κατωτερότητα και η καταδίκη της να εξαρτιέται από τον άνδρα εκλαμβάνεται εδώ ως μειονεξία γενετικά προσδιοριζόμενη: *«Γιατί τα στήθια αυτά; Γιατί αυτή η ανοιχτή πληγή στο κέντρο του κορμιού μου;»* θα πει η Μήδεια. του Anouil.

Ίδού, θα έλεγε ο Freud, η οδύνη του τραυματικού, η χαίνουσα αιμορραγούσα πληγή από τον ακρωτηριασμένο φαλλό με τον οποίο η γυναίκα φαντάζεται ότι ήταν προικισμένη -ακριβώς όπως το αγόρι - αλλά τελικά τον έχασε οπότε δεν της έμεινε παρά η τρύπα στο κορμί την για να της θυμίζει την έλλειψη, την αναπηρία.

Φροϋδικός λοιπόν ο Anouil καθώς εκλαμβάνει το θηλυκό ως ακρωτηριασμένο αρσενικό το οποίο υπολείπεται των ανδρών όχι μόνο σωματικά-ανατομικά αλλά πνευματικά και ηθικά: *«Ακρωτηριασμένη...γυναίκα...γυναίκα! Σκύλα φτιαγμένη από λίγη λάσπη κι ένα αντρικό πλευρό! Κομμάτι αντρός!»* Ως γνωστόν ο Freud με τη σειρά του είχε επηρεαστεί από τον Αριστοτέλη ο οποίος απέδιδε τη γυναικεία κατωτερότητα στην υπολειπόμενη ανατομία της. Ας σημειωθεί ότι η ιδέα της αριστοτελικής γυναικείας μειονεξίας ερείδεται στην ανικανότητα του θηλυκού να παράγει σπέρμα

Το 1951 ο Δ. Κουρέτας καθηγητής νευρολογίας και ψυχιατρικής μελέτησε τη *«διαστροφική, ψυχρά υπολογιστική κακούργα Κολχίδα»* αφαιρώντας της ακόμα και το ελαφρυντικό του εγκληματικού πάθους και υποστηρίζοντας ότι η ερωτική ζήλεια έδωσε απλώς την αφορμή για να εκφράσει την εγκληματική της φύση. Γι αυτόν η Μήδεια ήταν μια κλινική περίπτωση εγκληματικής προσωπικότητας. Εμείς υποστηρίζουμε ότι η Μήδεια εγκλιμάτισε τόσο από πλήγμα στον εγωισμό της και ντροπή όσο και από ενοχές επί εδάφους διαταραχής προσωπικότητας. Ο Ιάσων έπληξε ανεπανόρθωτα την Μήδεια όχι μόνον με την απιστία του αλλά και υπενθυμίζοντάς της ότι εκείνη θα όφειλε να τον ευγνωμονεί_τόπο επειδή την έφερε

από τον βαρβαρικό στον πολιτισμό. Βρισκόμαστε εδώ μπροστά στο θέμα της γυναικείας ναρκισσιστικής ευθραυστότητας και -ιδιαίτερα της μελαγχολικής περήφανης γυναίκας :πρόκειται για την ευαλωτότητα του θηλυκού στο ναρκισσιστικό πλήγμα. Ένα εκσεσημασμένο αίσθημα ντροπής και ταπείνωσης τιτρώσκει αιμορραγικά και θανάσιμα το Εγώ της Μήδειας. Νοιώθει επίσης τύψεις, ένα ασυνείδητο ενοχικό συναίσθημα, ως απαξιωμένη, ανάξια, γελοία και ανεπαρκής αφού δεν κατάφερε να κρατήσει τον Ιάσωνα: το αρχαϊκό Υπερεγώ, ο σαδιστικός δικαστής μέσα της την τιμώρησε με την έσχατη ποινή των τύψεων εξαιτίας των παλιών λαθών της στο όνομα του Ιάσωνα και της προσωπικής της ήττας. Αυτό οδηγεί μοιραία σε μια έκρηξη επιθετικότητας εναντίον εαυτού αλλά και εναντίον των άλλων. Ο Freud έγραφε («Το Εγώ και το Αυτό): *«ήταν έκπληξη η ανακάλυψη ότι το ασυνείδητο ενοχικό συναίσθημα έχει τη δύναμη να μετατρέψει ένα άτομο σε εγκληματία»*: η εγκληματική συμπεριφορά συνήθως υποθάλπεται από τα ενοχικά συναισθήματα και το φόβο της απαξίας». Έτσι είναι περισσότερο η απώλεια αυτοεκτίμησης της ηρωίδας μας που την οδήγησε σε απόγνωση παρά αυτή καθεαυτή η απώλεια του αγαπόμενου: Μπορείς ακόμα και να σκοτώσεις για να επανορθώσεις το πληγωμένο σου φιλότιμο. Δέστε σε ποιο βαθμό η εγκαταλειμμένη και μειωμένη γυναίκα γίνεται ξεχωριστή μέσα από αυτό καθεαυτό το έγκλημα και έτσι περνάει στην ιστορία.. Σαν τον Ηρόστρατο ο οποίος έβαλε φωτιά στο ναό της Εφέσου για να διαιωνιστεί τ' όνομά του. Είναι κάτω απ' αυτές τις συνθήκες που η Μήδεια σκοτώνει μετατρέποντας την αγάπη της σε μίσος: κατά τον Freud το συναίσθημα μπορεί να μετατρέπεται στο αντίθετό του έτσι ώστε τελικά έρωτας και οργή ν' αποτελούν αλληλένδετο δίδυμο.

Αυτά δήλωνε ο Freud το 1915 λίγο μετά την κήρυξη του Α΄ παγκοσμίου πολέμου σε διάλεξη που έδωσε στη αυστριακή εβραϊκή ένωση με θέμα «εμείς και ο θάνατος» όπου υποστήριζε την ύπαρξη του κακού μέσα μας. Διατύπωνε μια **δυσιστική θεωρία** ότι δηλαδή ο ψυχισμός μας συστεγάζει ταυτόχρονα την αγάπη και το μίσος, την τρυφερότητα και την ωμότητα και μάλιστα τα δύο αυτά αντιθετικά συναισθήματα μπορούν ν' αφορούν παράλληλα το ίδιο αγαπημένο-λιβιδινικά επενδεδυμένο- πρόσωπο. Έτσι και οι πιο τρυφερές σχέσεις μας συνοδεύονται από ένα μικρό μέρος εχθρότητας, μια ασυνείδητη επιθυμία θανάτου του άλλου. Το 1930 ο Freud δήλωνε ότι ο ψυχισμός συστεγάζει ταυτόχρονα το μακρινό παρελθόν του πολιτισμού, δηλαδή τον πρωτόγονο, μαζί με τα πρόσφατα πολιτιστικά επιστρώματα. Φαίνεται όμως ότι σε συνθήκες ισχυρού ναρκισσιστικού πλήγματος τα επιστρώματα του πολιτισμού μπορεί να υποχωρούν και να έρχεται στην επιφάνεια ο πρωτόγονος : η αριστοκράτισσα

βασιλοκόρη μεταμορφώνεται σε πληγωμένο αγρίμι και εξωθείται σ'ένα ανησυχαστικό σύνορο όπου ελλοχεύουν το θηρίο και θεός.

Η Μήδεια δεν είναι η μόνη ερωμένη ήρωα της αρχαιότητας η οποία μπλέκεται σε τριγωνικές καταστάσεις. Το Εγώ της διέπεται από πρώιμα χαρακτηριστικά και σχιζοειδικές άμυνες: αναφέρουμε πρωτίστως την αδυναμία να πενήσει την απώλεια του αντικείμενου (του Ιάσονα). «*Εμπρός καρδιά μου αποχαιρέτα και βρες την υγείά σου*» θα έλεγε πολύ αργότερα ο H.Hesse. Αντίθετα η Μήδεια δεν αποχαιρετά, είναι νηπενθής δηλαδή δεν πενθεί δε δέχεται την έλλειψη, αρνείται το γεγονός έχασε τον άντρα της, θέλει να συγκρατεί το αντικείμενο, δε διαπραγματεύεται την απόδρασή του. Αρνούμενη να θρηνήσει τον Ιάσονα που έχασε παλινδρομεί, τρελαίνεται στιγμιαία και αμύνεται ψυχωτικά με ανεπεξέργαστη, ωμή ετερο/αυτοκαταστροφική ωμότητα : πρόκειται για την ενεργοποίηση του αρχαϊκού φθόνου του βρέφους προς τον κακό μαστό (κατά Klein): ο Ιάσων αποκτά ιδιότητες κακού αντικείμενου, μεταμορφώνεται στη φαντασία της ως ο μισητότερος των εχθρών, οπότε του επιτίθεται άγρια με τα παιδιά να χρησιμοποιούνται ως μερικά αντικείμενα. Αντί ν'αφήσει το αντικείμενο-τον Ιάσονα-να της διαφύγει σκοτώνει τα παιδιά της. Ιδού μια άλλη μοιραία διχοτόμηση του Εγώ της: ή όλα η τίποτα. Δεν είναι σε θέση να υφίσταται, ν'«ακρωτηριάζεται», ο ναρκισσισμός της δεν της επιτρέπει να χάνει το αντικείμενο θυσιάζοντας το μέρος για να σώσει το όλον και αυτό ακριβώς είναι ο χαμός της. Ιδού η χαρακτηριστική ακαμψία της παθολογίας της : μη δυνάμενη να πενήσει εν μέρει ,δηλαδή να καμφθεί λίγο, σπάει κομματιάζεται και βουλιάζει μαζικά και εν όλω μέσα σε μια ασυγκράτητη μανία αφανισμού. Ειρωνεία: αυτή που δεν καταδέχεται να χάνει τον ένα καταλήγει να τα χάνει όλα. Σκοτώνοντας τα παιδιά της- δηλαδή τις ναρκισσιστικές προεκτάσεις της- σκοτώνει και τον εαυτόν της: πρόκειται για έναν αυτοκτόνο φόνο μια πράξη διευρυμένης αυτοκτονίας όπου ο αυτοκτόνος παρασύρει στον θάνατο όλους τους αγαπημένους: ιδού μια εκδήλωση της ενόρμησης του θανάτου, η αρνητικοποίηση της ζωής. Η Κολχίδα γίνεται, εν τέλει, μια ερωμένη του Πένθους η οποία «ηδονίζεται από ένα βαθύ έρωτα του πένθους» όπως σημειώνει ο Γ.Χειμωνάς. Άλλωστε ο ίδιος συγγραφέας ανάγει την έννοια του Πένθους ως μια από τις πεμπτουσίες της τραγωδίας.

Είναι προφανής η άρθρωση της θρυλικής ηρωίδας του τότε με αυτήν του τώρα δηλαδή τη σύγχρονη Μήδεια. Στην καλύτερη περίπτωση η ενεστώσα Μήδεια μπορεί

να είναι η γυναίκα από τη μια θηλυκό και «baby face» και από την άλλη αυτόνομη, ενεργητική και ακτιβίστρια, αθλητική, συχνά με σκληρά αρρενωπά χαρακτηριστικά προσώπου. Είναι συνήθως προκλητική, περιφρονητική, ψυχρή και επιφυλακτική, έχοντας στο «τσεπάκι» της το πέρασμα σε επιθετικές πράξεις.: «οι Μήδειες σήμερα δεν έχουν μαχαίρια κοφτερά. Έχουν βυζάκια ορθόστηθα, θανατηφόρα» λέει ο Β.Μπουντούρης στο έργο του «η άλλη Μήδεια». Κατά τον Wilhelm Reich αυτές είναι οι γυναίκες με φαλλικό-ναρκισσιστικό χαρακτήρα. Σε μελανότερες περιπτώσεις η πράξη της γυναίκας από την Κολχίδα παίρνει σήμερα τη μορφή κάποιων γυναικών που τα καταφέρνουν να μπαίνουν σε διαδικασίες εκτρώσεων κατά συρροήν. Δε λείπουν επίσης οι μητέρες «φαρμακεύτριες» που άλλοτε εκούσια και άλλοτε ακούσια «δηλητηριάζουν» τα παιδιά τους. Είναι η περίπτωση π.χ. μιας νέας γυναίκας παντρεμένης με παιδί που έβλεπα σε ψυχοθεραπεία πριν από μερικά χρόνια. Υπέφερε από εξεσημασμένο άγχος στη σχέση με τα παιδιά της. Όταν κάποτε ο μικρός της γιός αρρώστησε κατακλύστηκε από αγωνία ως προς τις δόσεις των γιατρικών που του έδινε: φοβόταν ότι της ξέφευγαν σε μεγαλύτερη ποσότητα η ότι είχε δώσει το φάρμακο εκ παραδρομής σε παραπάνω συχνότητα: το άγχος της ως σύμπτωμα συμπύκνωνε ενδεχομένως τη σύγκρουση ανάμεσα στην ασυνείδητη παιδοφονική επιθυμία και την υπερεγωτική της απαγόρευση.

Στις ακραίες παθολογικές περιπτώσεις το «Σύνδρομο της Μήδειας» αναφέρεται στο φαινόμενο της συστηματικής γυναικείας βίας και εγκληματικότητας προς τα παιδιά- και δη τα δικά της- η οποία εκφράζεται είτε ενεργητικά (σωματική- ψυχολογική- σεξουαλική κακοποίηση παιδιών) είτε παθητικά (παραμέληση παιδιών). Πρόκειται για γυναικεία διαστροφή επί εδάφους σοβαρής διαταραχής συμπεριφοράς. Μια μαμά, ειδικότερα η κοινωνικά απομονωμένη, μπορεί να περιμένει από τα παιδιά της να τη στηρίξουν να της δείξουν αγάπη και κατανόηση, να της δώσουν την ικανοποίηση που ο άνδρας δε μπορεί να δώσει. Απογοητεύεται όμως βαθειά καθώς το βρέφος η το μικρό παιδί, όχι μόνο δε μπορεί να ικανοποιήσει αυτές τις ανάγκες της αλλά είναι το ίδιο απαιτητικό και υπάρχει για να ικανοποιήσει το δικό του Εγώ. Η ψυχικά διαταραγμένη μαμά μπορεί τότε να ζει απελπισία και οργή η οποία δεν ψυχοποιείται αλλά εκφορτίζεται βίαια στις ναρκισσιστικές προεκτάσεις της που είναι τα παιδιά της (συχνά υπό την επήρεια οινοπνεύματος η άλλων ουσιών): εδώ τα παιδιά γίνονται το δοχείο αδειάσματος των εντάσεων-δηλαδή μερικά αντικείμενα- μιας μαμάς με αδυναμία «ψυχοποίησης» των διεγέρσεών της. Γενικότερα η βίαια

νοσηρή μητέρα μπορεί να ζει ένα αίσθημα κενού, ρηχότητας και κατάθλιψης, οπότε επιθυμεί ένα μωρό μέσα στο σώμα της να την «γεμίσει». Αισθάνεται «άδεια» καθώς εξαιτίας της δικής της βίαιης μαμάς δεν έχει εσωτερικεύσει ένα «καλό αντικείμενο» δηλαδή μια «καλή μαμά», ένα «καλό στήθος». Ενώ θέλει να γίνει μητέρα ταυτόχρονα φοβάται μην αλλοτριωθεί απ' αυτό που είναι μέσα της (έχει φαντασίες «εισβολών»). Τότε το δημιούργημά της μεταμορφώνεται στη φαντασία της σ' ένα ανυπόφορο-τερατώδες διωκτικό αντικείμενο και μπορεί να φτάνει ακόμα στο σημείο να χρησιμοποιεί αιχμηρά αντικείμενα για να μετακινήσει το έμβρυο.

Φαινόμενα μητρικής βίας αναφέρονται συχνά και επί εδάφους περιγεννητικής ψυχοπαθολογίας με προεξάρχουσα την επιλόχεια ψύχωση. Η μαμά μπορεί να ελπίζει να θεραπευτεί μέσω της μητρότητας, να διορθώσει ότι είναι κακώς κείμενο στη δική της ιστορία, να τα ξεκινήσει όλα από την αρχή, να ξαναγεννηθεί. Στην πραγματικότητα όμως διαψεύδεται: τα πράγματα είναι καθόλου ιδεατά όπως τα είχε φανταστεί. Αισθάνεται τότε ευάλωτη, ένοχη, πέφτει σε κατάθλιψη, αϋπνία, σε δυσκολίες θηλασμού, σε μια κατάσταση αποτυχίας, απόσυρσης, κούρασης. Και είναι και τα κλάματα του παιδιού που δεν τα χωράει: αυτά τα κλάματα την προδίδουν και την καταδίδουν, τα βιώνει διωκτικά, γίνονται το μαχαίρι που πάει βαθειά στην πληγή. Μια διέξοδος-λύση είναι ο χαμός της ίδιας η του παιδιού της: αφανίζοντας το παιδί το προστατεύει από τη νοσηρότητα του μυαλού της.

Η Ήρα γέννησε εξώγαμα τον Ήφαιστο που ήταν άσχημο και ανάπηρο παιδί: η μαμά του δεν τον άντεξε και τον πέταξε στη θάλασσα. Ο Ήφαιστος σώθηκε, αλλά πάντα μισούσε τη μητέρα του: ήταν βίαιος και ο γάμος του με την Αφροδίτη απέτυχε. Ιδού η κλασσική περίπτωση της πορείας ενός κακοποιημένου παιδιού. Με άλλα λόγια, το παιδί που κακοποιήθηκε χθες είναι ο γονιός που κακοποιεί σήμερα. Η βίαια μητέρα έχει η ίδια κακοποιηθεί: πρόκειται για τη διαγενεαλογία του φαινομένου της βίας προς τα παιδιά η οποία εκβλάστησε τον όλεθρο της τρομοκρατίας και το ναζισμού. Κατά την Alice Miller οι βασανιστές κάθε λογής είναι πρωτίστως αυτοί οι ίδιοι τρομοκρατημένοι, συνιστούν δηλαδή τα υποπροϊόντα μιας «δηλητηριώδους διαπαιδαγώγησης» την οποία υπέστησαν και η οποία αποσκοπούσε στην κακοποίηση της ζωτικότητας και του παιδικού αυθορμητισμού. Στο ζοφερό «καταστατικό» της «αγίας δηλητηριώδους διαπαιδαγώγησης» η θέληση του παιδιού και οι επιθυμίες του πρέπει να «τσακίζονται» όσο το δυνατόν πρωιμότερα. Οι γονείς

είναι κυρίαρχοι στο εξαρτημένο παιδί και καθορίζουν με θεϊκό τρόπο και «για το καλό του» τι είναι σωστό και τι λάθος. Πρόκειται για παιδιά που «διαπαιδαγωγήθηκαν» η καλύτερα θυσιάστηκαν στο όνομα μιας ιδεολογίας καταστολής των συγκινήσεων τους, την οποία εν τέλει αποδέχτηκαν δια της βίας και την εσωτερίκευσαν. Αργότερα ως ενήλικες εύκολα έγιναν θύματα μιας άλλης «ιδεολογίας» την οποία άκριτα υπηρέτησαν, αφοσιώθηκαν τυφλά σ' αυτήν και θυσιαζόμενοι στο όνομά της επιτέλεσαν τα στυγερότερα εγκλήματα όπως οι γονείς τους κάποτε εγκλημάτησαν εις βάρος τους.

12.5. Ο Ρασκόλνικωφ του Ντοστογιέφσκι στο «Έγκλημα και Τιμωρία»: εγκληματίας ή άγιος;

Ο Ρασκόλνικωφ είναι ένας φτωχός, ιδεοληπτικός, amoral αλλά περήφανος φοιτητής ο οποίος για να βρεί διέξοδο στη μιζέρια του σκοτώνει-από πνευματική περιέργεια- και κλέβει μια γριά τοκογλύφο που τη θεωρεί βλαβερή ύπαρξη, μια «ψείρα». Δεν χρησιμοποιεί τα λεφτά, δεν αφήνει ίχνη, αλλά βασανίζεται από μια εσωτερική τιμωρία. Από «υπεράνθρωπος» αρχίζει να αισθάνεται παγιδευμένος. Φοβάται μήπως ο ανακριτής Πορφύριος-ο οποίος τον υποπτεύεται και «παίξει» μαζί του-αποκαλύψει το έγκλημά του, συλληφθεί και καταδικαστεί. Εντούτοις, επηρεασμένος από τη Σόνια μια κοινή γυναίκα που τον αγαπάει και του συμπαραστέκεται πηγαίνει και παραδίδεται μόνος του. Καταδικάζεται σε καταναγκαστικά έργα στη Σιβηρία όπου εκείνη τον ακολουθεί. Σιγά-σιγά συνειδητοποιεί ότι δεν είναι «μικρός θεός» και αναζητεί τη σωτηρία στην πίστη.

Οι ήρωες του Ντοστογιέφσκι μοιάζουν με ανθρώπους-δεσμώτες που εγκληματούν για να βγουν στο φως αλλά δε γνωρίζουν πώς να χειριστούν τη νέα κατάσταση (ως εγκληματίες). Είναι αντιήρωες, άνθρωποι των παθών, της αμαρτίας, της φτώχειας. Κινούνται εκτός ορίων. Το εγκληματικό profile του Ρασκόλνικωφ ταιριάζει απόλυτα με τον **ανοργάνωτο δράστη** αφού το έγκλημα ήταν αυθόρμητο, η σκηνή του εγκλήματος ακατάστατη, τα πειστήρια αφημένα κ.λ.π.

Οι συγκρουσιακές σχέσεις επιστήμης και θρησκείας, και ως προς το αληθινό νόημα της ανθρώπινης ύπαρξης και ως προς την συμπαντική έννοια του Καλού και του Κακού, δηλαδή τη ρίζα του ηθικού Νόμου, επεκτείνονται και στο πεδίο της Εγκληματολογίας.

Κατά τον συγγραφέα Μαίρη Μικέ (εισαγωγή στο μυθιστόρημα του Μ.Καραγάτση «Η Μεγάλη Χίμαιρα») η καταστροφή συντελείται από τη στιγμή που καταλύεται το σύνορο που χωρίζει το Πάθος από το Λόγο και έτσι επιχειρείται η υπέρβαση. Στο φαντασιακό του δυτικού πολιτισμού ο Λόγος ταυτίζεται με το άρρεν και το Πάθος με το θήλυ.

Ο Ρασκόλνικοβ εκπροσωπεί την πάλη Καλού/Κακού (χωρίς τελικό νικητή), τη σύγκρουση του Καλού με το Κακό. Η σύγκρουση του δαιμονικού και αγγελικού στοιχείου χαρακτηρίζουν όλο το έργο του Ντοστογιέφσκι ο οποίος αποκαλέστηκε και *“romancier des fous”*. Οι ήρωες του Ντοστογιέφσκι και του Καζαντζάκη τaráσσουν τα λιμνάζοντα ύδατα καθώς αναζητούν το Θεό που είναι μέσα τους ακόμα και δια της οδού της ακραίας αμαρτίας. Η ηθική πτώση και η αυθόρμητη ανάσταση συγκροτούν το δίπολο της **θείας χάριτος**.

Για ορισμένους ερευνητές τα ζωώδη ένστικτα κοιμούνται μέσα στον άνθρωπο (οικουμενικότητας του φαινομένου) και συχνά συναντάμε έναν **ηθικό Κουασιμόδο** (Quasimodo moral) ο οποίος φαίνεται να έλκεται από αίμα αφού μέσα του ρέουν ζοφερά πελάγη ενστίκτων.

Είναι δυσδιάκριτα τα σύνορα της ευθύνης ενός παραπλανημένου μυαλού, ενός κακού πνεύματος που οδηγεί στο έγκλημα ένα μη γνήσιο φονιά. **Ο διφυής χαρακτήρας της ανθρώπινης φύσης (home duplex), δηλαδή σώμα-ψυχή, ατομικό-κοινωνικό όν, καθιστά τον καθένα «τέρας αντιφάσεων».** Η ατομική συνείδηση κατισχύει της συλλογικής και ο εγωισμός του αλτρουισμού. Μπορούμε ορισμένα εγκλήματα να τα δούμε μόνο ως έργο διαβολικών ενστίκτων, ψυχικών παρορμήσεων ή μήπως το Καλό και το Κακό, ο Θεός και ο Διάβολος συχνά συν-υπάρχουν; Μήπως το αρνητικό Εγώ περνάει στην αγιότητα μέσω της αμαρτίας; Τελικά οι άνθρωποι γίνονται ή γεννιούνται καλοί ή κακοί; Υπάρχουν κακοί που δε μπορεί παρά να είναι κακοί;

Οι ήρωες του Ντοστογιέφσκι θεωρούν ότι το έγκλημα τους καθιστά ισόθεους αφού υπερβαίνουν το Νόμο του Θεού που το απαγορεύει. Η τραγική αναζήτηση/απόκτηση της προσωπικής ελευθερίας μέσα στο πλαίσιο μιας ηθικής ανελευθερίας που οδηγεί σε σύγκρουση με το Θεό. Η υπαρξιακή σύγκρουση ανθρώπου κατά Κόσμου, ανθρώπου κατά Θεού, εμπεριέχει το μέγα θέμα της ατελείωτης ελευθερίας, της

ελευθερίας χωρίς όρια. Άλλοι υποστηρίζουν “*si dieux n’existait pas il fallait l’inventer*” κι άλλοι εκλαμβάνουν την άρνηση του Θεού ως πράξη εξέγερσης και απελευθέρωσης. Ο θάνατος ως ανεξιχνίαστος νόμος του Θεού ενυπάρχει και στο φόνου που για πολλούς συνιστά το μόνο τρόπο για να διεισδύσουν στο υπερέραν. Η συμβολική εξίσωση του φόνου με απελευθέρωση. Φαίνεται ότι η απελευθέρωση του ανθρώπου σχετίζεται με την υπέρβαση της ηθικής σύγχυσης περί του Καλού και του Κακού.

Το Κακό συνδέεται με την ελευθερία. Η έννοια της ελευθερίας πέραν του ηθικού νόμου, πέραν των (ποινικών) ορίων, χωρίς κοινωνικούς συμβιβασμούς, οδηγεί σε μια συγκεκριμένη, στάση ζωής: στο δικαίωμα ν’αποφασίζεις για τη ζωή των άλλων, στην πτώση, στο χάος των παθών και στη συμφιλίωση μαζί τους. Για πολλούς ο άθεος ηθικός μηδενισμός (αν δεν υπάρχει Θεός τότε όλα επιτρέπονται) παρέχει ψευδαίσθηση ελευθερίας. Έτσι, «αν δεν υπάρχει Θεός, θα γίνω εγώ Θεός». Μέσα από την ελευθερία ακόμα και του να σκοτώνει ο άνθρωπος γίνεται Θεός (ισοθεΐα). Τότε αυτό-αναγορεύεται μεγάλος, σε σχέση με τους «μικρούς» ανθρώπους-θύματα. Πρόκειται για το πέρασμα από τον αδύναμο στον ήρωα, από τον Άνθρωπο στον Υπεράνθρωπο. Υπερβαίνουμε τον εαυτόν μας μέσω της ελευθερίας. Πρόκειται για το πάθος και την **αγωνία της ελευθερίας**, το πέρα από το όριο. Η ελευθερία καθιερώνει τον δικό της νόμο. Η εσωτερική ελευθερία, η ηθική ελευθερία και αυτονομία του ανθρώπου συχνά καταλήγουν στην απόλυτη ελευθερία επιλογής ανάμεσα στο Καλό και το Κακό. Το έγκλημα ως στιγμιαία ελευθερία από το Θεό και από το Μηδέν οδηγεί το δράστη στη βίωση του απόλυτου, στην **υπέρβαση**, στο πέραν από το καλό και το κακό.

Ο Ντοστογιέφσκι να επιχειρεί να βρει απάντηση στο ερώτημα: Μήπως ο εκχυδαϊσμός των ενστίκτων και η **δεσποτική κυριαρχία των επιθυμιών** συνδέονται με ψυχασθένεια, η οποία μπορεί να βαπτίσει το κακό ως καλό; Πρόκειται στην ουσία για μια «εργαλειακή» βία, ένα είδος αμυντικής επίθεσης πλήρως δικαιολογημένης στο μυαλό του δράστη. Μήπως τελικά το Κακό είναι εξορκισμός εσωτερικών πιέσεων και όχι ελεύθερη βούληση; Ένα άλλο δίλημά του είναι αν μπορεί κάποιος να φονεύει κοινωνικά παράσιτα.

Σε ότι αφορά την διάπραξη, το περιβάλλον μπορεί να ασκεί πίεση σε μια εύθραυστη προσωπικότητα που δε συνδέεται στενά με το νόμο και τους κανόνες, αλλά η πρώτη ύλη παραμένει **ψυχογενής** (μολονότι δεν είναι πάντοτε εύκολο να εντοπιστεί ποιο στοιχείο του ψυχισμού οδηγεί σε ποιο έγκλημα). Όπως και νάχουν τα πράγματα η κοινωνική αντίδραση κατά του εγκληματία δε θεμελιώνεται στην ηθική του ενοχή αλλά στην **κοινωνική άμυνα**. Ο δολοφόνος ζητάει συχνά από μόνος του την ηθική τιμωρία και αποδέχεται την τιμωρία για το έγκλημά του. Τόσο η εξέγερση όσο και το έγκλημα συχνά οδηγούν σε δια-προσωπικά αδιέξοδα. Η ηθική περιοχή του φόνου καλύπτεται με την ηθελημένη ομολογία/εξομολόγηση.

Είναι ο **νευρωτικός** πρωτίστως ο οποίος χαρακτηρίζεται από την ανάγκη αυτό-τιμωρίας (θέλει να συλληφθεί και να καταδικαστεί). Το έγκλημα του νευρωτικού προέρχεται από μια σύγκρουση εντάσεων και παρορμήσεων, εκτελείται με τρόπο ερασιτεχνικό, η ομολογία κατατίθεται εύκολα και η καταδίκη γίνεται αποδεκτή.

Η ηθική ακύρωση του εγκλήματος (καλή πρόθεση ή πρότερος έντιμος βίος κ.λ.π.) δεν εκφεύγει των τύψεων. Είναι ο «Διάβολος» ως διεστραμμένο Υπερεγώ ο οποίος καλλιεργεί παράλογα αισθήματα ενοχής (ακόμα και πριν το έγκλημα) και ο δέσμιος αναζητεί τιμωρία ή κάθαρση για να αντισταθμίσει τους εφιάλτες του και να επανενταχτεί στην κρατούσα κοινωνική ηθική. Ο εξαγνισμός των διαβολικών προσώπων μπορεί να γίνει μέσω της ντροπής αλλά αυτό μάλλον δεν αρκεί. Έτσι οι αποκλίσεις από τον Θεό, η πορεία προς την Κόλαση, αιφνίδια επιστρέφουν στο Θεό δια της μετάνοιας και της εξιλέωσης. Τα έσχατα όρια της ελευθερίας αγγίζουν τη Θεοδικία. Πρόκειται για τη νοσταλγία του σταυρού ως ένας συνδυασμός του συναισθήματος ενοχής και τιμωρίας, του πόνου και του πάθους. Η δημόσια μετάνοια και η ψυχική συντριβή του εγκληματία χωρίς αποφυγή της τιμωρίας μετατρέπουν τον καταδικασθέντα σε δυστυχισμένο αδερφό. Η ψυχοπαθολογία του εγκλήματος μετουσιώνεται σε ηθική αναγέννηση (δια της πίστης) και ο «υπεράνθρωπος» ξαναγίνεται άνθρωπος. Η μεταστροφή ενός ανθρώπου και το πέρασμα από τον πόνο της αμαρτίας στη λύτρωση της χαράς συνιστά εσωτερική επανάσταση και ανατροπή. Μήπως λοιπόν το Κακό προετοιμάζει το Καλό και μ' αυτόν τον τρόπο «ελέγχει» τις ελεύθερες επιλογές του ανθρώπου; Πρόκειται για την πορεία/ ψυχο-διαδρομή από τη διαφθορά στην αγνότητα, από τον πόνο στην ηθική εξύψωση. Η ίδια η ανθρωποποίηση του Είναι πολλές φορές οδηγεί στο κακό. Οι ήρωες του

Ντοστογιέφσκι παλεύουν με τους « δαίμονές τους» και θέλουν να φτάσουν στον Παράδεισο περνώντας από την κόλαση του εγκλήματος.

Στην τραγωδία το κακό παίρνει συχνά τη μορφή «επαναστατικής δικαιοσύνης» όμως τελικά το Κακό και το Καλό συνυπάρχουν, έστω και ως εχθροί. Για τον Ντοστογιέφσκι η όποια κλίμακα του Κακού δεν είναι παρά μια αντεστραμμένη αγάπη αφού οι αντίρροπες στο Κακό ψυχικές δυνάμεις οδηγούν πάντα στη λύτρωση.

Οι πρωταρχικοί μύθοι περί φόνου και αμαρτίας και γενικά περί του **κακού** δημιουργούν σχέσεις υποταγής και υποδούλωσης στο Θεό ή στη Μοίρα. Ακόμα και το πέρασμα στην ηθική της μετάνοιας ή και της τιμωρίας δεν είναι βέβαιο ότι αποδεσμεύει τον εγκληματία από το έγκλημά του και αφήνει ελεύθερη την πολύπλοκη ψυχή του. Ενοχή, αμαρτία, κίνητρα, ηθική συνείδηση, κάθαρση, καθιστούν τον εγκληματία δέσμιο τόσο της «άτης» όσο και του δαίμονα. Ιδού η «ηθική του κακού» και τα ένοχα ένστικτα του Homo Natura. Η ψυχολογία της απόγνωσης και της πτώσης, η αλλοτριωμένη σχέση της ψυχής με το Θεό ενίοτε κρύβει πορεία προς την λύτρωση.

Κάποιοι μπορεί να θαυμάζουν όσους υπερβαίνουν τις ηθικές αναστολές και επιλέγουν το Κακό. Γι αυτούς ο άνθρωπος θα βρει την ολότητά του αν τολμήσει να προχωρήσει και η ψυχή του αποκτήσει την εμπειρία του Κακού. Η μετάβαση προς τον «Υπεράνθρωπο» (υπεράνω ηθικής) αποτελεί εμπειρία πραγμάτωσης.

Άλλωστε κατά τον Ρασκόλνικφ η ηθική των δούλων-σχετικά με το Καλό και το Κακό-είναι διαφορετική από την ηθική των κυρίων. Οι εξαιρετικοί άνθρωποι(extraordinary people) «δικαιούνται» να υπερβαίνουν δια της βίας τα ηθικά όρια προς όφελος της Ανθρωπότητας. Όλη η φιλοσοφία του ήρωα διακηρύττει τη διάκριση ανάμεσα σε κοινούς και εξαιρετικούς ανθρώπους, δηλαδή σε υπάκουους και υπερασπιστές μιας ιδέας έστω και μέσω του εγκλήματος. Πρόκειται εδώ για ένα είδος **«κοινωνικού δαρβινισμού»**, άλλως ειπείν το δικαίωμα του δυνατού, του μεγάλου ανθρώπου να εξαφανίζει τον αδύναμο. Η ανυπαρξία του Θεού επιτρέπει στα ανώτερα όντα να ασκούν εξουσία Ζωής και Θανάτου και να τιμωρούν τα κατώτερα, επομένως η πράξη τους είναι εξ αρχής δικαιολογημένη. Με αυτήν την έννοια μπορούμε να δούμε τον ήρωα του μυθιστορήματος να αναπαριστά τον «επαναστάτη» ενώ το θύμα (γριά τοκογλύφισσα) να συμβολίζει την αστική τάξη.

Σε πολλές περιπτώσεις «ο πολιτισμός των μεν και των δε» (των «δυνατών» και των «αδύνατων») δημιουργεί φαντασιακές εμμονές οι οποίες μπορούν να οδηγήσουν στον παράλογο «φόνο» τον οποίο διαπράττει ο ανώτερος ο οποίος απλώς αισθάνεται τέτοιος. Οι κανονικοί, υπερ-κανονικοί, οι «μεγάλοι», οι ανώτεροι, όλοι αυτοί διαπράττουν **ιδεολογικά εγκλήματα** χωρίς τύψεις, ενοχές και προσωπική ευθύνη ή λειτουργούν ως οιονεί Μεσσίες που εντέλει-ακόμα κι αν μετανιώνουν-δεν αναιρούν τη βάση της θεωρίας τους.

Ο Ρασκόλνικωφ διακατέχεται από διανοητικό εγωισμό που τον οδηγεί σε υπεράνθρωπο κίνητρο (superman motive) και σε άρνηση του ίδιου του χαρακτήρα της πράξης του ως εγκλήματος. Υποκύπτει στο «Κακό» όχι ως εξασθενημένος αλλά ως ελεύθερα επιλέγων την πράξη του, ως αναδύουσα από τα βάθη της ψυχής του τον υποχθόνιο εαυτόν του, ως δοκιμάζων τα όρια της ύπαρξής του. Αυτό δε σημαίνει ότι δεν αναζητεί και τον εξαγνισμό. Ο δράστης είναι ταυτόχρονα δυνατός (ανώτερος) και εύθραυστος (αδύναμος), «τιμωρεί» αλλά και αυτό-τιμωρείται, εκλογικεύει αλλά και τιμωρεί, χειρίζεται την ελευθερία του αλλά και την φοβάται. Σύμφωνα με πολλούς μελετητές είναι ένας μοναχικός ψυχο-κοινωνιο-παθής. Πρόκειται ίσως για **διπολική διαταραχή**. Μοιάζει να έχει μέρος των τυπολογιών και των τεσσάρων ιπποκρατικών χαρακτήρων: αλλάζει εύκολα διάθεση (ως αιματώδης), είναι εμπαθής (ως χολερικός) συγκινείται δύσθυμα (ως μελαγχολικός), χαρακτηρίζεται από απάθεια (ως φλεγματικός). Ο ψυχαναγκαστικός φόνος νομιμοποιήθηκε μέσα του λόγω του «ευγενούς σκοπού». Εγκληματεί για να «εκκαθαρίσει» την ανθρωπότητα. Απονέμει τη δική του δικαιοσύνη με τη δική του διάκριση Καλού-Κακού με το φόνο ως δικαίωμα και τη συνείδησή του διασπασμένη (Raskol=σχισμένος στα δύο). Η αυτοτιμωρία του συνίσταται στη λύτρωσή του από το βάρος της ελευθερίας του. Παρά τη θρησκευτική του παιδεία προβαίνει σε φόνους για να δοκιμάσει/δοκιμαστεί εάν είναι «υπεράνθρωπος, αν τελικά μπορεί να κάνει την υπέρβαση.

Η «γλύκα μέσα στο βούρκο» καθιστά τους ηττημένους της ζωής άλλοτε δολοφόνους και άλλοτε άγιους. Μπορεί ο «άγιος»(θεόμαχοι και θεόφιλοι) να είναι υπεύθυνος για όλους και για όλα αλλά μπορεί να έχει και μια εγκληματική πλευρά(αφού συχνά διασπάται)

Η προσωπική ιστορία του δράστη και η αποτυχημένη προσωπική του ζωή δημιουργούν το πλαίσιο της εγκληματικότητας χωρίς βέβαια να αποσιωπάται ο ρόλος των κοινωνικών συνθηκών. Όμως ο κατεξοχήν καθοριστικός παράγοντας παραμένει το βίωμα και η έννοια της προσωπικής πράξης.

Όμως υπάρχουν και υπερεπικίνδυνοι εγκληματίες εγωιστές και ρέποντες προς την καταστροφή οι οποίοι δεν δείχνουν κανένα αλτρουιστικό συναίσθημα ευσπλαχνίας(rieta) και δικαιοσύνης και κινούνται σε επίπεδο μη έλλογης αντικοινωνικότητας. Ο πραγματικά κακός(real bad) δεν ενδιαφέρεται για τη γνώμη των άλλων, δεν είναι ηθικά σφυρηλατημένος, φέρεται σαν ξένος και πιστεύει ότι έχει το δικαίωμα να κυριαρχεί έστω και με τη βία.

Η εποποιία και η τραγωδία δε γνωρίζουν έγκλημα ή τρέλα. Είναι άκρως ασαφή τα όρια που χωρίζουν το έγκλημα από τον θετικό ηρωισμό. Εδώ αυτό που αποκαλείται έγκλημα δεν υφίσταται με κανέναν τρόπο ή δεν αποτελεί παρά το φωτεινό συμβολικό σημείο όπου αποκαλύπτεται η σχέση της ψυχής με το πεπρωμένο της. Η εποποιία μεταμορφώνεται σε τέλεια θεοδικία όπου έγκλημα και τιμωρία είναι ισοβαρή, κατέχουν την ίδια θέση στην πλάστιγγα της θείας κρίσης. Στην τραγωδία το έγκλημα θεωρείται είτε ασήμαντη λεπτομέρεια, είτε σύμβολο, είτε απλό στοιχείο της πλοκής αναγκαίο και καθορισμένο από τις τεχνικές απαιτήσεις, είτε έκρηξη των γήινων νόμων.

Όσο για την τρέλα η εποποιία την αγνοεί εντελώς. Γίνεται μόνο κατανοητή ως η ακατάληπτη γλώσσα ενός υπερκόσμου ο οποίος δε διαθέτει άλλο μέσο για να εκδηλωθεί. Όσο για την τραγωδία μπορεί να συνιστά την συμβολική έκφραση του τέλους και να ταυτίζεται είτε με τον σωματικό θάνατο είτε με την αγωνία μιας ψυχής που λειώνει στη δική της φωτιά.

13. Η Πρόληψη της Παραβατικότητας

Η εγκληματικότητα και η παραβατικότητα είναι δύο έννοιες που στη συνείδηση του πολίτη είναι συνυφασμένες με την **αστυνομία** και την προσπάθεια καταστολής τους. Πριν όμως φτάσουμε στο σημείο της καταστολής τους, αφού δηλαδή έχει λάβει χώρα

η πράξη, πρέπει να αναρωτηθούμε τι μπορούμε να κάνουμε για να προλάβουμε τέτοιου είδους παραβατικές συμπεριφορές, ξεκινώντας μάλιστα από **τοπικό επίπεδο**. Η πρόληψη της παραβατικότητας αποτελεί έναν νέο τρόπο σκέψης και αντιμετώπισης των καθημερινών προβλημάτων, για την ελληνική πραγματικότητα και ο Δήμος Αθηναίων αναλαμβάνει ενεργό ρόλο μέσω των **Τοπικών Συμβουλίων Πρόληψης Παραβατικότητας** που έχουν συσταθεί και στα επτά διαμερίσματα του.

13.1 Τοπικά Συμβούλια Πρόληψης Παραβατικότητας/ Δραστηριότητες Τοπικών Συμβουλίων Πρόληψης Παραβατικότητας

12.1.1 Τα Τοπικά Συμβούλια Πρόληψης Παραβατικότητας

Είναι εκείνα που εστιάζουν τη δράση τους στην πρόληψη του εγκλήματος και της παραβατικότητας. Έχουν **προληπτικό, συμβουλευτικό και ενημερωτικό** χαρακτήρα που επικεντρώνεται στη μείωση του αισθήματος φόβου των πολιτών αλλά και στη μείωση των ευκαιριών που ευνοούν τη δράση του εγκληματία και παραβάτη.

Η **ευαισθητοποίηση** των δημοτών αποτελεί άμεση προτεραιότητα των Συμβουλίων. Η διαρκής και συνεπής παρουσία των μελών στις κλήσεις των πολιτών είναι απαραίτητη για την εύρυθμη λειτουργία των συμβουλίων. Πρέπει να γίνει γνωστό ότι τα μέλη των Συμβουλίων έχουν επιλεγεί βάσει της ιδιότητάς τους και έχουν άμεση και πλήρη γνώση του αντικειμένου. Η συμμετοχή των πολιτών στην προσπάθεια του Δήμου για την πρόληψη του εγκλήματος κρίνεται απαραίτητη, αφού οι ίδιοι οι πολίτες χρειάζεται σε πολλές περιπτώσεις να μεριμνούν για την προφύλαξη τους, ώστε να ελαττώνεται η περίπτωση θυματοποίησής τους, αλλά και να λειτουργούν σε συλλογικό και συμμετοχικό επίπεδο λαμβάνοντας μέρος στις δράσεις που εκπονούνται από τα Τοπικά Συμβούλια Πρόληψης Παραβατικότητας. Σε καμία περίπτωση δεν πρέπει να δίνεται η ιδέα στους συμμετέχοντες ότι ασκούν εξουσία, έχουν δικαιώματα αυτοδικίας ή ότι λειτουργούν κάτω από την έννοια του "χαφιεδισμού"!

Ο νέος Κώδικας Δήμων και Κοινοτήτων με το άρθρο 84 ορίζει τη λειτουργία των ανωτέρω Συμβουλίων σύμφωνα με τον Ν. 2713/1999 "Υπηρεσία Εσωτερικών υποθέσεων της Ελληνικής

Αστυνομίας και άλλες Διατάξεις" και το άρθρο 16. Η προσπάθεια για τη σύσταση και λειτουργία των Τοπικών Συμβουλίων Πρόληψης Παραβατικότητας ξεκίνησε τον Απρίλιο του 1999 με το Ν. 2713/1999 και το άρθρο 16 απ' όπου ορίζεται σε κάθε Δήμο ή Κοινότητα άνω των 3.000 κατοίκων η σύσταση ενός Τοπικού Συμβουλίου Πρόληψης Παραβατικότητας.

13.1.2 Δραστηριότητες Τοπικών Συμβουλίων Πρόληψης Παραβατικότητας

Το κάθε Τοπικό Συμβούλιο Πρόληψης Παραβατικότητας αναλαμβάνει ορισμένες δραστηριότητες για τη διεξαγωγή, ανάπτυξη και προβολή του έργου του που είναι οι ακόλουθες:

-Καθιέρωση ημερίδων από τα μέλη των Το.Σ.Π.ΠΑ. με αφορμή τις Διεθνείς Ημέρες σχετικές με την παραβατικότητα και την εγκληματικότητα.

-Ανταλλαγή ενημερωτικού εγγράφου για θέματα τεχνογνωσίας μεταξύ των όμορων Συμβουλίων Παραβατικότητας που λειτουργούν ανά την επικράτεια.

-Σε συνεργασία με τη Διεύθυνση Κοινωνικής Μέριμνας και με το τμήμα Κοινωνικής Υποστήριξης Σχολείων τα μέλη του κάθε Το.Σ.Π.ΠΑ. δραστηριοποιούνται για τη δημιουργία ενός ενημερωτικού φυλλαδίου για παιδιά κατά της παραβατικότητας συνδυάζοντας συμβουλές για την προφύλαξή τους από τους καθημερινούς κινδύνους εντός και εκτός σχολικού χώρου.

-Προβολή των Το.Σ.Π.ΠΑ. μέσω τηλεοπτικών και ραδιοφωνικών μηνυμάτων και γνωστοποίηση της ύπαρξής τους στο ευρύ κοινό των δημοτών.

-Η προβολή των Το.Σ.Π.ΠΑ. από τα μέσα μαζικής ενημέρωσης θα μπορούσε να ακολουθείται από ένα ενδεικτικό σήμα αναγνώρισης των Συμβουλίων όπως συμβαίνει σε αντίστοιχες περιπτώσεις στο εξωτερικό.

-Σε συνεργασία με τις Επιτροπές Εθελοντισμού του Δήμου Αθηναίων δίνεται η δυνατότητα στους δημότες να έλθουν σε επαφή με τους υπεύθυνους του Το.Σ.Π.ΠΑ. κάθε διαμερίσματος, ώστε να μπορούν να συμμετάσχουν στα προγράμματα και στις δράσεις του κάθε Το.Σ.Π.ΠΑ. Τα Συμβούλια με τη σειρά τους θα μπορούν να παρέχουν πιστοποιητικά συμμετοχής σε όσους επιθυμούν εθελοντικά να ενισχύσουν το έργο και τις δράσεις των Το.Σ.Π.ΠΑ.

-Δημιουργία μηνιαίου ενημερωτικού φύλλου από τα Το.Σ.Π.ΠΑ. του κάθε δημοτικού διαμερίσματος με αναφορές σε παραβατικές και εγκληματικές συμπεριφορές που διεπράχθησαν στο κάθε διαμέρισμα, ύστερα από ενημέρωσή τους από τα τοπικά

Αστυνομικά Τμήματα μέσω δελτίου τύπου αλλά και τα προβλήματα που οι ίδιοι κατέγραψαν. Παράλληλα, εμπεριέχονται συμβουλές πρόληψης για τους δημότες του κάθε διαμερίσματος και σχετικές πληροφορίες με τηλέφωνα και διευθύνσεις. Εφιστούμε την προσοχή τους για τα ήδη υπάρχοντα προβλήματα αλλά και μέσω των φυλλαδίων ενημερώνουμε και για τις νέες εγκληματικές τάσεις που παρατηρούνται π.χ. δημιουργία συμμορίας ανηλίκων σε κάποια γειτονιά ή σχολείο που δεν αντιμετώπιζε έως τώρα το συγκεκριμένο πρόβλημα. Το ενημερωτικό αυτό φύλλο θα διατίθεται από τα Διαμερίσματα.

-Σύνδεση των επιμέρους διαμερισμάτων τόσο με τη Δημοτική Αστυνομία όσο και με τα Αστυνομικά τμήματα της κάθε περιοχής για καθημερινή ενημέρωση και επικοινωνία των μελών για ένα εύστοχο σχέδιο δράσης των Συμβουλίων και επαρκής ενημέρωση των πολιτών του κάθε διαμερίσματος.

-Είναι αναγκαία η επικοινωνία όλων των Το.Σ.Π.ΠΑ. του Δήμου Αθηναίων μεταξύ τους και με εκείνα της περιφέρειας καθώς επίσης και με τα κατά τόπους Αστυνομικά Τμήματα και τη Δημοτική Αστυνομία. Έτσι λοιπόν κρίνεται απαραίτητη η δημιουργία μίας ηλεκτρονικής διεύθυνσης αποκλειστικά για το Το.Σ.Π.ΠΑ. του κάθε διαμερίσματος.

-Καθιέρωση επισκέψεων των μελών Το.Σ.Π.ΠΑ. σε σχολεία το μήνα σε κέντρα ηλικιωμένων, λέσχες φιλίας, τοπικούς συλλόγους όπου ενημερώνουν και ενημερώνονται για τυχόν παραβατικές συμπεριφορές, αναπαράγουν βίντεο με θεματικές που αναφέρονται ξεχωριστά στην κάθε ομάδα στόχου αναφέροντας και τα ανάλογα προστατευτικά μέτρα. Ο ρόλος τους είναι συμβουλευτικός και καθοδηγητικός, ενώ παράλληλα δημιουργούνται οι προϋποθέσεις για την αφύπνιση του αισθήματος ασφάλειας και εμπιστοσύνης στις Δημοτικές και Αστυνομικές αρχές.

-Τα Τοπικά Συμβούλια Πρόληψης Παραβατικότητας σε συνεργασία με τοπικούς, σχολικούς συλλόγους κ.ά. θα δύνανται να πραγματοποιήσουν θεατρικές, μουσικές εκδηλώσεις κ.ά. με αφορμή θεματικές ενότητες που σχετίζονται με την παραβατικότητα όπως οι προαναφερθείσες παγκόσμιες ημέρες, καλώντας να συμμετάσχουν άτομα όλων των ηλικιών.

-Σύσταση και συντονισμός δικτύου εθελοντών - στελεχών πρόληψης σε κάθε Το.Σ.Π.ΠΑ. κατά τομείς όπως:

Οδική συμπεριφορά

- Παραβατική συμπεριφορά

- Σχολική και εξωσχολική βία
- Χρήση ναρκωτικών
- Κακοποίηση, εκμετάλλευση ανηλίκων
- Κακοποίηση, εκμετάλλευση γυναικών

13.1.3 Η πρόληψη της νεανικής/σχολικής παραβατικότητας

Ο ρόλος του σχολείου και κατ'επέκταση του εκπαιδευτικού, είναι ιδιαίτερα σημαντικός σε ότι αφορά την παραβατικότητα των μαθητών και πιο συγκεκριμένα τη **σχολική βία**. Η νεανική παραβατικότητα είναι ένα διαχρονικό φαινόμενο, το οποίο δεν εμφανίστηκε ξαφνικά στις μέρες μας. Αντίθετα η σχολική βία, η οποία ελάχιστες φορές αποκαλύπτεται, αφού ακόμη και οι εκπαιδευτικοί αντιτίθενται στην καταγγελία της για να μην πληγεί το κύρος του σχολείου, τα τελευταία χρόνια έχει πάρει ανησυχητικές διαστάσεις. Με την ανάπτυξη της τεχνολογίας, έχουν κάνει την εμφάνιση τους και νέες μορφές βίας (π.χ. cyber bullying). Οι εκπαιδευτικοί στις πλείστες περιπτώσεις που πέφτουν στην αντίληψη τους επεισόδια βίας αδυνατούν να επέμβουν. Αισθάνονται ότι δεν μπορούν να κάνουν κάτι έτσι ώστε να μειώσουν το πρόβλημα της σχολικής βίας, με αποτέλεσμα να σηκώνουν τα χέρια ψηλά. Υπάρχει μια αύξηση των φαινομένων ενδοσχολικής βίας, αφού πολλοί μαθητές δηλώνουν ότι έχουν υποστεί κάποια μορφή βίας, ενώ εξετάζοντας κάποιους παράγοντες που είναι πιθανόν να συμβάλλουν στη δημιουργία της παραβατικής συμπεριφοράς, κατανοούμε ότι είναι απαραίτητη η ενίσχυση του ρόλου του σχολείου, όπως επίσης και της οικογένειας ως φορέων κοινωνικοποίησης. Η αποδυνάμωση και αλλοίωσή τους ενισχύουν σε σημαντικό βαθμό την εμφάνιση τέτοιων φαινομένων. Ο ρόλος του εκπαιδευτικού αποτελεί έναν «σημαντικό άλλο» για τον μαθητή και αποτελεί ένα παράδειγμα μίμησης γι' αυτόν. Ο ίδιος οφείλει να παρεμβαίνει όταν αντιληφθεί ότι ένας μαθητής βρίσκεται σε κίνδυνο. Η διαμόρφωση μιας σωστής πολιτικής πρόληψης με τη συμμετοχή όλων των εμπλεκόμενων μελών της σχολικής κοινότητας είναι ο αποτελεσματικότερος τρόπος αντιμετώπισης αυτών των συμπεριφορών.

13.1.4 «Η φαινομενολογία της νεανικής παραβατικότητας και η συνδρομή της αστυνομίας στη πρόληψή της»

13.1.4.1 Γενικά

Οι ανήλικοι αποτελούν κατηγορία πληθυσμού με ιδιαιτερότητες, τόσο ως προς την ψυχοσύνθεση και την ταυτότητά τους, όσο και ως προς τη νομική ικανότητά τους σε σχέση με τους ενήλικες. Αυτές οι ιδιαιτερότητες άλλοτε προσλαμβάνονται από τους ενήλικες ως «φυσιολογικές» και άλλοτε ως «μη φυσιολογικές». Έτσι, διαμορφώνεται ένα πλαίσιο αποδεκτών και μη αποδεκτών συμπεριφορών, που συνιστά και το μέτρο της κανονικότητας του ανήλικου, όπως αυτή γίνεται αντιληπτή από τους ενήλικες και από το σύστημα θεσμών που αυτοί δημιουργήσαν. Η Αστυνομία είναι η πρώτη επίσημη μορφή **κοινωνικού ελέγχου**, με την οποία έρχεται σε επαφή ο ανήλικος παραβάτης, μετά από τις ανεπίσημες πηγές κοινωνικού ελέγχου (γονείς, δάσκαλοι, γειτονιά). Οι Αστυνομικοί είναι οι πρώτοι εφαρμοστές του δικαίου στο κατώφλι του συστήματος της δικαιοσύνης ανηλίκων. Η πρόληψη της παραβατικότητας, αλλά και η παρέμβαση στις περιπτώσεις που έχουμε τέλεση αξιόποινης πράξης, αποτελούν το κύριο έργο της Αστυνομίας χωρίς όμως αυτό να σημαίνει ότι δεν καταβάλλεται προσπάθεια οι Αστυνομικοί να παρέχουν υπηρεσίες και σε περιπτώσεις όπου το παιδί είναι θύμα μιας αξιόποινης πράξης, όπως είναι οι περιπτώσεις κακοποίησης και εκμετάλλευσης. Η Αστυνομία παρακολουθεί τη διεθνή πραγματικότητα και έχει συνεργασία με τις αστυνομίες άλλων χωρών για αντίστοιχα θέματα, όπως επίσης έχει και επιδιώκει, παράλληλα, τη συνεργασία με οποιοδήποτε φορέα, δημόσιο ή ιδιωτικό που ασχολείται με το παιδί.

13.1.4.2. Εξέλιξη κατά την τελευταία δεκαετία- Χαρακτηριστικά

Από τις αρχές της δεκαετίας του 1990 στην Ευρωπαϊκή Ένωση παρατηρείται η συνεχής αύξηση της λεγόμενης **μικρομεσαίας εγκληματικότητας**. Είναι ενδιαφέρον ότι η εγκληματικότητα των ανηλίκων έχει τα πρωτεία σ' αυτή την εξέλιξη σε όλες τις χώρες της Ε. Ε. Πιο συγκεκριμένα, σε χώρες όπως η Γαλλία, η Γερμανία, η Ιταλία και η Μεγάλη Βρετανία η εγκληματικότητα των ανηλίκων ξεπερνά το 20% της συνολικής εγκληματικότητας. Ολοένα και μεγαλύτεροι αριθμοί νέων διολισθαίνουν προς τη συστηματική κοινωνική απειθαρχία. Ένα δε μικρότερο, αλλά αυξανόμενο

μέρος αυτών, διολισθαίνει στην παραβατικότητα, ακόμα και τη σοβαρή εγκληματικότητα. Το πρόβλημα εμφανίζεται και ως **κρίση των θεσμών** η οποία δεν φαίνεται να είναι παροδική. Οι γονείς περιορίζουν τη φροντίδα τους προς τα παιδιά, αλλά και χάνουν το κύρος τους απέναντί τους. Το σχολείο και η γειτονιά υποχωρούν ως θεσμοί που προσφέρουν συνοχή φροντίδα και νόημα στη ζωή και σκοπούς για το μέλλον. Στις συνθήκες αυτές, συχνά το παιδί βρίσκεται σε κατάσταση ανομίας και μόνιμης απογοήτευσης και οργής.

Στην Ευρώπη και άλλες χώρες, η «δεύτερη γενιά» **μεταναστών** χαρακτηρίζεται από πολύ υψηλότερη παραβατικότητα και **σκληρή εγκληματικότητα** σε σύγκριση με άλλες κατηγορίες ανηλίκων. Είναι ενδιαφέρον ότι η εγκληματικότητα των ανηλίκων στις ευρωπαϊκές χώρες (και την Ελλάδα) παρουσιάζει νέες μορφές που δεν έχουν συναντηθεί στο παρελθόν και μάλιστα σ' αυτές τις κλίμακες. Αυξάνονται η απειθαρχία. Η επιθετική συμπεριφορά, η σχολική και εξωσχολική βία. Επίσης, αυξάνονται τα **συμμοριακά φαινόμενα** και η ανάπτυξη μιας «κουλτούρας του δρόμου» που αντιτίθεται στην «κουλτούρα της πειθαρχίας των θεσμών». Στις μεγάλες πόλεις εμφανίζονται στέκια νέων με αυξανόμενα στοιχεία παραβατικότητας που φοβίζουν τους περαστικούς και τους περιοίκους. Η εκτεταμένη χρήση ναρκωτικών και αλκοόλ - που αγγίζει και ηλικίες παιδιών του Δημοτικού - εντείνει την κατάσταση. Οι μορφές αυτές παίρνουν ένα συστηματικό και μόνιμο χαρακτήρα, χάνοντας το συνηθισμένο παλαιότερα συγκυριακό και ευκαιριακό τους χαρακτήρα της «νεανικής ανεμελιάς». Ως προς την παραβατικότητα των ανηλίκων, η Ελλάδα ακολουθεί τις ευρύτερες εξελίξεις στην Ευρωπαϊκή Ένωση με μια καθυστέρηση μεταξύ δύο και πέντε ετών. Μέχρι στιγμής, χαρακτηρίζεται από μικρότερα μεγέθη ανήλικης παραβατικότητας, αλλά συγχρόνως και από μια ισχυρή δυναμική διαφοροποίησης και ανόδου.

Το φαινόμενο της παραβατικότητας ανηλίκων είναι πολυσύνθετο και πολυδιάστατο και η αντιμετώπιση του, απαιτεί δράση σε διάφορα επίπεδα, επίπεδο οικογένειας, εκπαίδευσης (σχολείο), ευρύτερου κοινωνικού περιβάλλοντος, μέσω μαζικής ενημέρωσης, τεχνολογίας, ποινικής δικαιοσύνης, ψυχαγωγίας κ.ά. Μια σειρά παραγόντων που συμβάλλουν στο γενικό πλαίσιο της παραβατικής συμπεριφοράς των νέων, της θυματοποίησης τους και της τροφοδότησης της βίας εκ μέρους τους, που διαμορφώνει αλλά και καθορίζει την συμπεριφορά των νέων και με τον ένα ή

άλλο τρόπο εμπλέκουν τις αρμόδιες υπηρεσίες της Ελληνικής Αστυνομίας, έχουν να κάνουν ενδεικτικά με:

α. Την επίδραση του **κοινωνικού περιβάλλοντος**, την διαδικασία προσαρμογής και το σύστημα αξιών των νέων. Ανάμεσα στις παραμέτρους που επιδρούν στη διαμόρφωση θετικών στάσεων των νέων απέναντι σε παρεκκλίνουσες και εγκληματικές συμπεριφορές περιλαμβάνεται και τα ίδια τα συστήματα αξιών των νέων που κυριαρχούν και διαμορφώνονται ανάμεσα στις διάφορες ομάδες νεολαίας, τα οποία αποτελούν συχνά και την αιτιώδη αφορμή για την παρέμβαση του ποινικού νομοθέτη ή προκαλούν την επέμβαση της πολιτείας. Εδώ πρέπει να σημειώσουμε ότι, μια σειρά από καταστάσεις που ανάγονται και στην σφαίρα της ιδιωτικής ζωής των ανηλίκων συχνά- και χωρίς αυτό να είναι δυνατόν να διαπιστωθεί ή ανακαλυφθεί έγκαιρα -καθιστούν τους ανήλικους θύματα μέσα και από το ίδιο τους το οικογενειακό περιβάλλον.

β. Την **αλλαγή των συνθηκών** στην Ελλάδα ιδίως κατά την τελευταία δεκαετία.

Την τελευταία δεκαετία η χώρα μας κατακλύζεται από πληθυσμιακές ομάδες που έχουν στόχο την καλύτερη διαβίωση και ένα καλύτερο αύριο. Άτομα που ζούσαν κάτω από τα όρια της φτώχειας και κοινωνικά αποκλεισμένα προστίθενται στην Ελληνική κοινωνία. Ο «δρόμος» αποδείχθηκε ότι ήταν ένας τρόπος εργασίας ή εξεύρεσης χρημάτων μέσω επαιτείας. Έχουμε δηλαδή από τη μία ανήλικα άτομα που εργάζονται στο δρόμο με την ανοχή της οικογένειας αφού η ίδια δεν μπορεί να αντεπεξέλθει των όποιων αναγκών, και από την άλλη άτομα ανήλικα και απροστάτευτα που τα εκμεταλλεύονται διάφοροι προς όφελος των με αντάλλαγμα την προστασία δημιουργώντας σχέσεις εξάρτησης. Έτσι δεν εμπιστεύονται τον ενήλικα που θέλει να τα βοηθήσει, προσκολλόμενοι, σε ενήλικες προαγωγούς θυματοποιώντας πλέον τον εαυτό τους. Θύματα εκμετάλλευσης γίνονται άβουλα με χαμηλή αυτοεκτίμηση ενώ συχνά κυριαρχεί η κατάθλιψη με αποτέλεσμα τη χρήση εξαρτησιογόνων ουσιών.

γ. Την **Ενδοοικογενειακή βία** και την βία στο σχολείο.

Στο πλαίσιο της οικογένειας οι νέοι - δράστες και ταυτόχρονα θύματα- υπόκεινται ταυτόχρονα πολλαπλές και σε πολλά επίπεδα κακοποιήσεις τόσο από την οικογένεια,

όσο και από το κοινωνικό περιβάλλον άμεσο ή ευρύτερο. Σε μια συνοπτική σκιαγράφηση του φαινομένου της ενδοοικογενειακής βίας επισημαίνονται οι κύριες μορφές οι οποίες είναι η σωματική ή σεξουαλική κακοποίηση και η ψυχολογική βία ενώ προηγείται συχνά η λεκτική επίθεση με τη μορφή ύβρεων, απειλών, καθώς και περιορισμοί, απομόνωση και άλλες μορφές κακομεταχείρισης. Όσον αφορά τη βία που εκδηλώνεται στο πλαίσιο των άμεσων διαπροσωπικών σχέσεων χαρακτηριστικό παράδειγμα αποτελεί η εκδήλωση της βίας στο χώρο του σχολείου είτε ως ομαδικό φαινόμενο είτε ως ατομικό. Εδώ παρατηρούνται συμπεριφορές, που θυματοποιούν μερίδα μαθητών, ενώ παράλληλα οι ίδιοι οι δράστες φαίνεται να αποτελούν το προϊόν μιας θυματοποίησης που έχει προηγηθεί (κυρίως στην οικογένεια).

δ. Την εμπορευματοποίηση του ελεύθερου χρόνου και της διασκέδασης

Ένα σημαντικό ρόλο για την ανάπτυξη και διάδοση προβληματικών καταστάσεων που εμπλέκουν νέους διαδραματίζει το ευρύτερο κοινωνικό περιβάλλον και ειδικότερα η «βιομηχανία ελεύθερου χρόνου» που έχει αναπτυχθεί στις προηγμένες κοινωνίες. Η κατάσταση αυτή, έχει ως αποτέλεσμα την εμπορευματοποίηση του ελεύθερου χρόνου των νέων και τη μετατροπή του σε ανταλλάξιμη σε χρήμα «υπηρεσία». Για μια μεγάλη μερίδα νέων η εμπορευματοποίηση δεν διαπιστώνεται σε σχέση με

ε. Την **ουσιοεξάρτηση** και την εξάρτηση από το αλκοόλ. Το πρόβλημα της τοξικοεξάρτησης και της βαριάς χρήσης ουσιών αποτελεί πάγιο πρόβλημα για τις κοινωνίες. Σχετικά με την απάντηση στο γιατί οι νέοι παίρνουν ναρκωτικά υπάρχουν πολλά επίπεδα προσεγγίσεων. Βέβαια, δεν είναι δυνατό να αρνηθεί κανείς τη σημαντικότητα και την επίδραση των προσωπικών και διαπροσωπικών πλαισίων και σχέσεων συναναστροφής που συμβάλλουν στην εξάπλωση της χρήσης. Ωστόσο μια σειρά από παράγοντες συμβάλλουν επίσης στο πρόβλημα όπως ο πειραματισμός, η απελπισία και η αδυναμία αντιμετώπισης προβλημάτων, η ψυχαγωγική και η περιστασιακή χρήση που μπορεί να μετατραπεί σε συστηματική ως επακόλουθο των αντιδράσεων των γονέων, των γειτόνων, των δασκάλων και όλων των σημαντικών ενηλίκων στη ζωή του εφήβου κ.λ.π.. Είναι όμως αναγκαίο να τονισθεί ότι δεν είναι μόνον οι «διάσημες» παράνομες ψυχοτρόπες ουσίες (χασίς βαριά ναρκωτικά) που αποτελούν πρόβλημα. Διαφαίνεται τα τελευταία χρόνια και στη χώρα μας ότι η

συστηματική ή βαριά χρήση αλκοόλ αποτελεί μία σημαντική παράμετρο, η οποία έχει επιδράσεις τόσο στην υγεία των ανηλίκων, όσο και στη στάση που διαμορφώνουν απέναντι σε αυτοκαταστροφικές συμπεριφορές, αλλά και απέναντι στο νόμο. Ιδιαίτερα κρίσιμο εδώ είναι να επισημανθεί, ότι δεν πρόκειται μόνον για χρήση ή κατάχρηση κατανάλωσης αλκοόλ, αλλά και για χρήση αλκοολούχων νοθευμένων ποτών (μπόμπες). Στην υπερ-κατανάλωση αλκοόλ- και κυρίως νοθευμένου - στηρίζεται η «βιομηχανία» της διασκέδασης.

στ. Την συμμετοχή στην *παραβατικότητα* που αφορά τον **Κώδικα Οδικής Κυκλοφορίας**

Ειδικά για αυτές θα πρέπει να τονιστεί ο μεγάλος σκοτεινός αριθμός των παραβάσεων αυτών, η μεγάλη ποσοστιαία συμβολή τους στο σύνολο της παραβατικότητας των ανηλίκων αλλά και ο υψηλός βαθμός κινδύνου που προκαλείται από αυτού του είδους τις παραβάσεις τόσο για τους ίδιους τους δράστες όσο και για τα θύματα. Οι παραβάσεις του Κ.Ο.Κ. που διαπράττονται από ανήλικους έχουν ως κοινό χαρακτηριστικό τους ανάμεσα στα άλλα- την έλλειψη κυκλοφοριακής αγωγής και παιδείας αλλά και την υποτίμηση του κινδύνου.

ζ. Την **βία** στους **αθλητικούς χώρους**.

Τα επεισόδια βίας που καταγράφονται στη διάρκεια πριν ή μετά από αθλητικούς αγώνες αποτελούν ένα κρίσιμο πρόβλημα για την Ελληνική Αστυνομία. Το φαινόμενο του χουλγκανισμού στην Ελλάδα ποτέ δεν έλαβε τις μαζικές διαστάσεις που γνώρισε στην Ευρώπη. Στη χώρα μας η βία στα γήπεδα συνδέεται με τη θεσμοθέτηση του επαγγελματικού αθλητισμού, τη διάδοση σχετικών προτύπων από το εξωτερικό ειδικότερα και την ανάπτυξη συλλόγων και συνδέσμων οργανωμένων οπαδών. Η εμφάνιση του φαινομένου συνδέεται με την εμπορευματοποίηση του αθλήματος και την ενίσχυση του ανταγωνισμού ανάμεσα στις ΠΑΕ. Ας σημειώσουμε εδώ ότι οι πιο σκληροπυρηνικοί φανατικοί οπαδοί βλέπουν σε συμβολικό επίπεδο την αστυνομία ως μια απειλή και πολλές φορές ζητούν αφορμή για σύγκρουση μαζί της. Οι Αστυνομικοί πρέπει να γνωρίζουν αυτή την ιδιαίτερη στάση του οπαδού που είναι διατεθειμένος να καταφύγει σε βία προκειμένου να υπερασπίσει, σύμφωνα με το δικό του πλαίσιο σκέψης, την τιμή της αγαπημένης του ομάδας. Η καλλιέργεια καχυποψίας απέναντι στους παράγοντες, το εκρηκτικό κλίμα

με τις δηλώσεις αγανάκτησης εκ μέρους των ΠΑΕ και των οργανωμένων φίλων και οπαδών των ομάδων ο οικονομικός ανταγωνισμός των ΠΑΕ αλλά και ο ρόλος των ΜΜΕ που καλλιεργούν το φανατισμό μέσα από την προβολή με δραματικό τρόπο επεισοδίων και αντιδικιών που αποτελούν το πλαίσιο πάνω στο οποίο διαμορφώνεται μία εκρηκτική ατμόσφαιρα που συμβάλλει στη δημιουργία επεισοδίων.

13.1.4 3. Η φαινομενολογία της παραβατικότητας των νέων σύμφωνα με στοιχεία της Ελληνικής Αστυνομίας.

Σε ότι αφορά τα στοιχεία σχετικά με την παραβατικότητα των ανηλίκων αυτά προέρχονται από τις αστυνομικές αρχές που επιλαμβάνονται και όχι από τις δικαστικές αρχές οι οποίες ασκούν την ποινική δίωξη. Θα πρέπει φυσικά να έχουμε υπόψη μας ότι τα στατιστικά δεδομένα τα οποία αφορούν ανηλίκους που κατηγορήθηκαν από τις αστυνομικές αρχές δεν είναι αντιπροσωπευτικά των πραγματικών διαστάσεων του φαινομένου της παραβατικότητας ανηλίκων. Από τα τηρούμενα στοιχεία, δεν παρουσιάζονται ιδιαίτερες αυξομειώσεις στις περιπτώσεις παραβατικότητας ανηλίκων από το έτος 1999 μέχρι το 2003. Από μια σύντομη ανάλυση αυτών των στοιχείων προκύπτει ότι:

- α. Η συντριπτική πλειοψηφία των ανηλίκων εγκληματιών διαπράττει παραβάσεις του Κ.Ο.Κ. (Ν. 2696/99).
- β. Η συντριπτική πλειοψηφία των συλληφθέντων ανηλίκων σε όλα τα εγκλήματα είναι 13-17 ετών.
- γ. Μετά τα εγκλήματα του Κ.Ο.Κ. ακολουθούν οι κλοπές (απλές & διακεκριμένες), παραβάσεις του νόμου περί αλλοδαπών, του νόμου περί ναρκωτικών και η επαιτεία.
- δ. Στις κλοπές και στα ναρκωτικά η συντριπτική πλειοψηφία των ανηλίκων δραστών είναι ημεδαποί, ενώ στην επαιτεία και στις παραβάσεις του νόμου περί αλλοδαπών η συντριπτική πλειοψηφία είναι αλλοδαποί.
- ε. Σε όλα τα εγκλήματα το ποσοστό των δραστών αγοριών είναι κατά πολύ μεγαλύτερο από αυτό των κοριτσιών, εκτός από το έγκλημα της επαιτείας όπου τα αγόρια υπερτερούν πολύ λιγότερο ενώ τα έτη 2002 και 2003 τα ποσοστά είναι μοιρασμένα.
- στ. Κλοπές. Στο έγκλημα της κλοπής το 10% περίπου των συλληφθέντων συνολικά δραστών είναι ανήλικοι. Η συντριπτική πλειοψηφία είναι 13-17 ετών ενώ τα έτη 2002 και 2003 έχει αυξηθεί σημαντικά ο αριθμός των δραστών μέχρι 12 ετών.

ζ. Ναρκωτικά. Οι συλληφθέντες ανήλικοι για κατοχή και διακίνηση ναρκωτικών ουσιών είναι 13 έως 17 ετών και αποτελούν το 1% του συνόλου των συλληφθέντων.

Συμπερασματικά θα μπορούσε να υποστηριχθεί ότι γενικά τα ποσοστά συμμετοχής των ανηλίκων στην συνολική εγκληματικότητα στη χώρα μας είναι σχετικά πολύ μικρά εκτός των παραβάσεων του Κ.Ο.Κ. όπου το θέμα θα πρέπει να αποτελέσει αντικείμενο ιδιαίτερου προβληματισμού.

Θα πρέπει να επισημανθεί ως αναδυόμενο πρόβλημα, το οποίο εμφανίστηκε την τελευταία 5ετία, το γεγονός της παραβατικής συμπεριφοράς τόσο ενηλίκων όσο και ανηλίκων δραστών κλοπών ή ληστειών του δρόμου, μικροποσών και κινητών τηλεφώνων με θύματα ανηλίκους. Τέλος, σε ότι αφορά την παραβατική συμπεριφορά ομάδων ανηλίκων (συμμορίες ανηλίκων), το φαινόμενο αυτό στη χώρα μας είναι αφενός μεν σπάνιο αφετέρου δε έχει εντελώς ευκαιριακό χαρακτήρα και εμφανίζεται ως μεμονωμένο περιστατικό και σπάνια στα μεγάλα αστικά κέντρα.

13.1.4. 4. Η προληπτική Δράση της Ελληνικής Αστυνομίας

Είναι σημαντικό για όλους εμάς που ασχολούμαστε με το παιδί, να είμαστε σε θέση να μεταφέρουμε τον προβληματισμό μας και να προσπαθούμε ν' αντλούμε κουράγιο από τη βεβαιότητα ότι δεν είμαστε μόνοι στον αγώνα, αλλά ότι τις δικές μας προσπάθειες έρχονται να στηρίζουν και να ενισχύσουν κι άλλοι άνθρωποι που με τις γνώσεις, την εμπειρία και την ευαισθησία τους, μπορούν να προσφέρουν πολλά. Ο τομέας λοιπόν της πρόληψης στον οποίο και διεθνώς δίδεται ιδιαίτερη βαρύτητα, είναι ένα μεγάλο κεφάλαιο, που προσωπική μου άποψη είναι ότι μόνη της η Αστυνομία ελάχιστα πράγματα είναι σε θέση να συνεισφέρει. Εδώ η Αστυνομία είναι που έχει απόλυτη ανάγκη την συνεργασία με όλους τους φορείς προστασίας του παιδιού αλλά και με ευαισθητοποιημένους συλλόγους και ιδιώτες, όπως επίσης και με την τοπική αυτοδιοίκηση. Ο ρόλος της τοπικής αυτοδιοίκησης στον τομέα της πρόληψης είναι εξαιρετικά σημαντικός για το λόγο ότι, σε συνεργασία με την Αστυνομία, μπορεί να κινητοποιήσει τους πολίτες προς το σκοπό αυτό. Η αύξηση της εγκληματικότητας στη χώρα μας, αλλά και σε διεθνές επίπεδο, η ποιοτική διαφοροποίηση της παραβατικότητας των ανηλίκων, είναι θέματα που πρέπει ν' απασχολήσουν όλους μας γιατί το πρόβλημα χτυπά κάθε πόρτα όσο ερμητικά κλειστή κι αν θέλουμε να την κρατήσουμε. Από την πλευρά της η Αστυνομία στον τομέα της πρόληψης, λειτουργεί εξειδικευμένες Υπηρεσίες ανηλίκων, ενεργεί τακτικούς

ελέγχους σε χώρους όπου συχάζουν ανήλικοι και ιδιαίτερα σε χώρους όπου η παραμονή τους είναι απαγορευμένη από το νόμο, όπως είναι αίθουσες ηλεκτρονικών παιχνιδιών, κέντρα όπου απαγορεύεται από το νόμο η χορήγηση οινοπνευματωδών ποτών σε ανηλίκους. Από τους χώρους αυτούς γίνονται προσαγωγές ανηλίκων, όπου καλούνται και οι γονείς τους, οι οποίοι ενημερώνονται σχετικά, στους δε ανηλίκους απευθύνονται συστάσεις. Αντίθετα στους ιδιοκτήτες και υπεύθυνους των προαναφερομένων καταστημάτων, όταν διαπιστώνεται απ' αυτούς διάπραξη αξιόποινης πράξης, συλλαμβάνονται και εφαρμόζονται σε βάρος τους διοικητικά μέτρα. Παράλληλα έχουν τεθεί σε προγράμματα εφαρμογής και άλλες δραστηριότητες, όπως είναι η συνεργασία με σχολεία, συλλόγους γονέων και κηδεμόνων κ.λ.π. για την ενημέρωση σε θέματα όχι μόνο παραβατικότητας, αλλά και ναρκωτικών, αλκοολισμού, κακοποίησης κ.λ.π, ενώ οι προσπάθειες για την αντιμετώπιση του φαινομένου της επαιτείας των ανηλίκων στα φανάρια, σε συνεργασία με άλλους φορείς, όπως είναι ο Εθνικός Οργανισμός Πρόνοιας (Ε.Ο.Π.) είχαν το θετικό, αποτέλεσμα της σχεδόν εξάλειψης αυτού του φαινομένου. Οι προσπάθειες της Αστυνομίας επικεντρώνονται κυρίως στην εξάρθρωση σπειρών εκμεταλλευτών ανηλίκων, συχνότερα αλλοδαπών, οι οποίες φέρνουν τους ανηλίκους για τους σκοπούς αυτούς. Η χώρα μας μετέχει στις τακτικές συναντήσεις της Μόνιμης Εργασίας της INTERPOL με θέματα προστασίας ανηλίκων, από τις οποίες αποκομίζει σημαντική εμπειρία από τον τρόπο αντιμετώπισης των θεμάτων αυτών σε διεθνές επίπεδο. Θέματα όπως της υπερεδαφικής αρμοδιότητας, των εξαφανίσεων ανηλίκων, της διακίνησης ανηλίκων, της παιδοφιλίας και πορνογραφίας, τίθενται επί τάπητος και αναζητούνται λύσεις μέσω της διεθνούς εμπειρίας. Σκοπός είναι μια ευρύτερη καμπάνια ενημέρωσης πρώτα απ'όλα των ίδιων των αστυνομικών και στη συνέχεια του κοινωνικού συνόλου σε τέτοια θέματα, καθώς και τη δημιουργία κλίματος αμοιβαίας εμπιστοσύνης ανάμεσα στην Αστυνομία και τον πολίτη. Για τα παραπάνω θέματα υπάρχει στενή συνεργασία με φορείς που ασχολούνται με την προστασία του ανηλίκου και κυρίως φορείς, όπως για παράδειγμα είναι το Ινστιτούτο Υγείας του Παιδιού, το οποίο λειτουργεί από το 1976 στη Χώρα μας και παρέχει εξειδικευμένες υπηρεσίες κοινωνικής και ψυχολογικής στήριξης σε ανηλίκους θύματα σωματικής και σεξουαλικής κακοποίησης. Όμως, για την κάλυψη κυρίως περιπτώσεων παιδιών που χρήζουν άμεσης προστασίας, είτε πρόκειται για παιδιά που έχουν εγκαταλείψει το σπίτι τους, είτε πάλι για παιδιά από οικογένειες που αντιμετωπίζουν κρίση και πρέπει να απομακρυνθούν για μικρό χρονικό διάστημα,

πρέπει να ιδρυθούν και να λειτουργήσουν ξενώνες, ως ενδιάμεση και προσωρινή λύση ανάγκης οι οποίοι θα προσφέρουν υπηρεσίες στέγασης, σίτισης, ιατροφαρμακευτικής περίθαλψης, ψυχοκοινωνικής στήριξης, επανασύνδεσης με το σχολείο ή επαγγελματικό προσανατολισμό, στήριξης για επαγγελματική αποκατάσταση, επανασύνδεσης με το οικογενειακό περιβάλλον εφόσον υπάρχει η εξεύρεση μόνιμου πλαισίου διαμονής {ανάδοχη φροντίδα, κοινωνικά διαμερίσματα, ιδρύματα} ή απόκτηση εφοδίων για να ζήσει αυτόνομα στην κοινότητα. Η λειτουργία τέτοιων ξενώνων ουσιαστικά θα έλυνε τα χέρια της Αστυνομίας, κυρίως στις περιπτώσεις εγκαταλελειμμένων παιδιών, με την παροχή άμεσης και ολοκληρωμένης προστασίας. Είναι απαραίτητο να μεταδώσουμε μια θετική εικόνα στα προγράμματα της πρόληψης τα οποία θα στοχεύουν σε ειδικές ομάδες υψηλού κινδύνου, όπως είναι τα παιδιά που ζουν στους δρόμους και τα παιδιά με αναπηρίες. Ουσιαστικά, η κοινωνία προστατεύεται καλύτερα με την επανένταξη του νέου παρά με τη τιμωρία του. Ο νέος που θα ενταχθεί στο έγκλημα αποτελεί χτύπημα στη ρίζα της κοινωνίας, στο ίδιο της το μέλλον. Οι πόροι που χρειάζονται για την προτεινόμενη προσέγγιση είναι σαφώς μικρότεροι των πόρων καταστολής και φυλάκισης. Ο τομέας λοιπόν της πρόληψης στον οποίο και διεθνώς δίδεται ιδιαίτερη βαρύτητα, είναι ένα μεγάλο κεφάλαιο, που προσωπική μου άποψη είναι ότι μόνη της η Αστυνομία ελάχιστα πράγματα είναι σε θέση να συνεισφέρει. Εδώ η Αστυνομία είναι που έχει απόλυτη ανάγκη την συνεργασία με όλους τους φορείς προστασίας του παιδιού αλλά και με ευαισθητοποιημένους συλλόγους και ιδιώτες, όπως επίσης και με την τοπική αυτοδιοίκηση.

13.1.4.5. Ο νέος ρόλος της Ελληνικής Αστυνομίας.

Έχει αποδειχθεί ότι η καταστολή μέσα από την εγκληματοποίηση συμπεριφορών και την αυστηροποίηση της ποινικής καταστολής είναι αναποτελεσματική και δημιουργεί περισσότερα προβλήματα παρά επιλύει συγκρούσεις. Τίθεται, επομένως, ως κρίσιμο ζήτημα η ανάγκη μιας σφαιρικής παρέμβασης για τα προβλήματα που προαναφέρθηκαν στο πλαίσιο μιας προληπτικής πολιτικής κοινωνικού χαρακτήρα, η οποία θα ελαχιστοποιεί τον κατασταλτικό ρόλο της αστυνομίας, ενώ παράλληλα θα συμβάλει στην διάπλαση κοινωνικά υπεύθυνων πολιτών. Για την Ελληνική Αστυνομία, ο τρόπος παρέμβασης στο πεδίο του ελέγχου της εγκληματικότητας και

της θυματοποίησης των ανηλίκων ταυτίζεται- ή οφείλει να ταυτίζεται- τόσο με τον εκσυγχρονισμό των υπηρεσιών της, όσο και με τον επαναπροσδιορισμό της αποστολής της. Αυτό είναι εμφανές και από το γεγονός ότι σήμερα στην Ελληνική Αστυνομία, διαγράφεται η τάση να αντιμετωπίζεται η εγκληματικότητα, η παραβατική συμπεριφορά και η θυματοποίηση των ανηλίκων με ιδιαίτερη περίσκεψη. Η τάση αυτή δεν είναι ανεξάρτητη από το γεγονός, ότι- σε επίπεδο επιτελικού σχεδιασμού τουλάχιστον -έχει γίνει αντιληπτό όπως εξάλλου και η επιστήμη διαπιστώνει- πως η εγκληματικότητα και η θυματοποίηση των ανηλίκων (ειδικά στο στάδιο της εφηβείας) είναι ένα σύνθετο πρόβλημα που δεν προσφέρεται για λύσεις-προκατασκευασμένες αλλά απαιτεί την πολυδιάστατη παρέμβαση. Από τα παραπάνω προκύπτει ένα ουσιαστικό συμπέρασμα, το οποίο πρέπει να ληφθεί σοβαρά υπόψη.: Ότι δηλαδή οι νέες ανάγκες και το νέο περιβάλλον που διαμορφώνεται απαιτούν για την αντιμετώπιση ορισμένων προβληματικών καταστάσεων κυρίως σε ό,τι αφορά στους ανήλικους τη συνεργασία διαφόρων φορέων. Από την άποψη αυτή θα ήταν λάθος η εκτίμηση, η οποία θα πρόκρινε την Ελληνική Αστυνομία ως μοναδικό φορέα ελέγχου αυτών των καταστάσεων, οι οποίες είναι αποτέλεσμα των σύνθετων κοινωνικών προβλημάτων και των συνθηκών διαβίωσης στη σύγχρονη κοινωνία. Οι προβληματικές καταστάσεις που εμπλέκουν τους ανήλικους σχετίζονται με τα προβλήματα της κοινωνίας των ενηλίκων κυρίως και ότι κάθε παρέμβαση δεν μπορεί να περιορίζεται σε δράσεις και πρωτοβουλίες ενός μόνον φορέα αλλά απαιτείται μια συνολική σφαιρική προσέγγιση και συνεργασία όλων των φορέων τυπικού και άτυπου κοινωνικού ελέγχου, σε δράσεις συντονισμένες, ορθολογικά διαστρωματωμένες κατά κατηγορία πληθυσμού στο χώρο και το χρόνο και ένα θεσμικό πλαίσιο που θα τυποποιεί και θα ρυθμίζει αυτές τις δράσεις συνολικά.

Βιβλιογραφία

- Αγίου Αυγουστίνου «Εξομολογήσεις» Εκδόσεις Πατάκη, Αθήνα 1997, εισαγωγικά σχόλια Αμπατζοπούλου Φ.
- Αρτινοπούλου Β., Μαγγανάς Α., «Θυματολογία και όψεις θυματοποίησης», εκδ. Νομική Βιβλιοθήκη, Αθήνα 1996
- Chasseguet-Smirgel J. “Creativity and The Universal law”, London, 1985
- Καραγάτσης Μ. «Η Μεγάλη Χίμαιρα», εκδόσεις της «Εστίας», Αθήνα 2005
- Kernberg Otto “love relations” normality and pathology , Yale university press, 1995 New Haven and London.
- Kernberg Otto “Severe Personality disorders” 1984, Yale University Press.
- Κονταξάκης Β., Χαβάκη Μ., Χριστοδούλου Γ., « Προληπτική Ψυχιατρική και Ψυχική Υγιεινή», εκδ. Βήτα, Αθήνα 2005.
- Κοπιδάκης Μιχάλης, «Βελλεροφόντης, Ευριπίδης, Αριστοτέλης: περιττοί και μελαγχολικοί», Ορώμενα, τιμή στον Αριστοτέλη, εκδόσεις Καστανιώτη, Αθήνα 2002.
- Κυράτας Δημήτρης, «Η ζωή εν τάφω» ψυχαναλυτικό περιοδικό «Εκ των υστέρων» τεύχος 7, εκδ. Εξάντας, Αθήνα 2002
- Λάζος Γρ. «Κριτική Εγκληματολογία», εκδ. Νομική Βιβλιοθήκη, Αθήνα 2007
- Μπακιρτζόγλου Σ., Εισήγηση με θέμα «Τα φαινόμενα της αρνητικοποίησης της ζωής στα Θεραπευτήρια Χρονίων Παθήσεων: η αλληλεπίδραση των περιθαλπομένων με τους εργαζόμενους», Σικιαρίδειο Ίδρυμα, 29 Μαρτίου 2012.
- Μπακιρτζόγλου Σ., «Οι διαταραχές προσωπικότητας», Σημειώσεις προς τους ασκούμενους φοιτητές ψυχολογίας στο Θ.Χ.Π.ΑΝ.Α, Βούλα 2008
- Μπακιρτζόγλου Σ. Εισήγηση με θέμα « Η οικουμενικότητα των βιωμάτων απώλειας στη ζωή μας και η διαχείρησή τους: το φυσιολογικό-παθολογικό Πένθος», Πρόγραμμα εκπαιδευτικών διαλέξεων «ΕΠΕΚΕΙΝΑ», Αθήνα 7 Μαρτίου 2009

Μπακιρτζόγλου Σ., Εισήγηση με θέμα « Η παιδοφόνος Μήδεια: το φαινόμενο μιας διαχρονίας. Ψυχαναλυτική και Θεατρολογική προσέγγιση», Πρόγραμμα εκπαιδευτικών Σεμιναρίων «ΕΠΕΚΕΙΝΑ» Αθήνα, 11 Δεκεμβρίου 2010.

Μπακιρτζόγλου Σ., «Κακοποίηση-Παραμέληση παιδιών», Πρόγραμμα εκπαιδευτικών Σεμιναρίων «ΕΠΕΚΕΙΝΑ» Αθήνα, Απρίλιος 2005

Πανούσης Γ., «Ο εγκληματίας στο έργο του Ντοστογιέφσκι», Νομική Βιβλιοθήκη, Αθήνα 2012.

Τσαλίκου Φ. «Σχιζοφρένεια και φόνος», εκδ. Λιβάνη, Αθήνα 2007

Τσαλίκου Φ. «Μυθολογίες Βίας και καταστολής», εκδ. Παπαζήση, Αθήνα 1996

Freud S. « Ο πολιτισμός πηγή δυστυχίας», εκδ. Επίκουρος, Αθήνα, 1994

Freud S. «Τοτέμ και ταμπού», εκδ. Επίκουρος, Αθήνα, 1978

Χαρτοκόλλης Π., «Χρόνος και Αχρονικότητα» εκδ. Καστανιώτη, Αθήνα 2006

